

**EDİRNE ÂYANI DAĞDEVİRENZADE
MEHMED AĞA (?-1817)**

Gizem YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Alper BAŞER

Temmuz, 2022

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EDİRNE ÂYANI DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA
(?-1817)

Hazırlayan
Gizem YILMAZ

Danışman
Doç. Dr. Alper BAŞER

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Edirne Âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa (?-1817)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/07/2022

İmza

Gizem YILMAZ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Gizem YILMAZ
	Numarası	190635102
	Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Tarih
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Edirne Âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa (?-1817)	
Tez Savunma Sınav Tarihi	20/07/2022	
Tez Savunma Sınav Saati	10.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

EDİRNE ÂYANI DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA (?-1817)

Gizem YILMAZ

AYFON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2022

Danışman: Doç. Dr. Alper BAŞER

III. Selim dönemi Osmanlı merkezi otoritesinin Balkanlarda zayıfladığı bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar malikâne sisteminin gelişmesine sebep olmuştur. Malikâne sistemi ise âyan adı verilen yerel yönetici sınıfın oluşması ve güç kazanması ile sonuçlanmıştır. Bu durum II. Mahmud'un padişahlığının ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Ardından II. Mahmud Balkanlarda merkezi otoriteyi güçlendirecek stratejiler yürütmüştür. Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa da Balkanlar'da ün kazanmış yerel yöneticilerdendir. 19. yüzyılın başında adını duyuran Mehmed Ağa Nizam-ı Cedid'e karşı çıkan ayaklanmada etkin bir rol oynamıştır. Bu olaydan sonra Bostancıbaşılık görevine getirilerek ölümüne kadar bu görevi icra etmiştir. Araştırma süresince tarih metodolojisinin temel ilke ve yöntemlerine bağlı kalmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında Osmanlı Devleti'nde ayanlık kurumunun gelişimi üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. İkinci aşamasında Osmanlı arşivlerinde yer alan çeşitli tasnifler taranmış ve buradan elde edilen bilgiler dönemin kronikleri ile desteklenerek Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Edirne şer'iyye sicillerinden yararlanılarak Mehmed Ağa'nın mal varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âyan, Bostancıbaşı, Edirne, Mehmed Ağa.

ABSTRACT

NOTABLE OF EDİRNE DAGDEVIRENZADE MEHMED AGA (?-1817)

Gizem YILMAZ

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

July 2022

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Alper BAŞER

The reign of III. Selim is a period that the central authority of Ottoman state is weakened in the Balkans. In this period, the economic problems of the Ottoman Empire led to the development of the malikâne system. The development of the malikâne system resulted in the formation and gaining power of the local ruling class called notable. This case continued until the first years of II. Mahmud's sultanate. Then II. Mahmud carried out strategies to strengthen the central authority in the Balkans. The notable of Edirne, Dağdevirenzade Mehmed Ağa, is one of the local administrators who gained fame and power in the Balkans. He played an active role in the uprising against the Nizam-ı Cedid (The New Order), who made a name for himself at the beginning of the 19th century. After this incident, he was appointed as Bostancıbaşı and continued this duty until his death. During the research, the basic principles and methods of the historical methodology were adhered to. In the first stage of the study, the studies on the development of the ayanlık institution in the Ottoman Empire were examined. In the second stage, various classifications in the Ottoman archives were scanned and the information obtained from there was supported by the chronicles of the period, and political, military and economic activities of notable of Edirne Dağdevirenzade Mehmed Ağa were tried to be expressed. The assets of Mehmed Ağa seized by the government were tried to be determined by using Edirne Şer'iyye registers.

Keywords: Notable, Bostancıbaşı, Edirne, Mehmed Ağa

ÖN SÖZ

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Edirne’de faaliyet gösteren Dağdevirenzade Mehmed Ağa âyanların Osmanlı taşra idaresinde oynadığı rolün anlaşılması için değerli bir örnektir. Mehmed Ağa Edirne âyanlığının yanında nüzül eminliği, Bostancıbaşılık gibi çevrenin güvenliği ve Osmanlı ordusunun lojistiğine destek olan görevlere getirilmiştir. Edirne âyanı olarak ciddi bir nüfuz elde etmiş ve III. Selim’in Nizam-ı Cedid’i Rumeli’ye intikal ettirme girişimlerine II. Edirne Vakası’na sebep olarak engel olmuştur. Bu olaydan sonra gücü devlet tarafından da kabul edilen Mehmed Ağa Bostancıbaşılık görevine getirilerek Edirne ve çevresinin güvenliğinden sorumlu olmuştur. Ciddi bir ekonomik güç elde etmiş ve varlığını koruyabilmek adına İstanbul’dan gönderilen bazı emirlere itaat etmeyerek devlete karşı olan sorumluluklarını aksatmıştır. Mehmed Ağa’nın bu tutumu onun Edirne’den uzaklaştırılmaya çalışılması ve idam edilmesi sürecini başlatmıştır.

Bu çalışma süresince tecrübelerini ve yardımlarını benden esirgemeyen her daim yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Alper BAŞER’e ve bu süreç boyunca beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

Gizem YILMAZ

2022, AFYONKARAHİSAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE AYANLIK

1. XVII. YÜZYILDA İLTİZAMIN ETKİSİYLE BAŞLAYAN ÂYANLIK.....	3
2. XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA MALİKÂNE SİSTEMİNİN GELİŞİMİ	5
3. XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AYANLIK SİSTEMİ	7
4. DAĞLI İSYANLARININ NEDENLERİ VE GELİŞİMİ.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN HAYATI

1. DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN AİLESİ, ÇOCUKLUĞU VE YETİŞME TARZI	15
2. MEHMED AĞA'NIN SÜRDÜRDÜĞÜ GÖREVLER	17
2.1. ÂYANLIK YILLARI VE FAALİYETLERİ (1801-1808).....	17
2.1.1. Edirne ve Çevresini Kontrol Altına Alması.....	17
2.1.2. II. Edirne Vakası'nda Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Rolü	19
2.1.3. Sened-i İttifak ve Dağdevirenzade Mehmed Ağa	24
2.2. MEHMED AĞA'NIN EDİRNE BOSTANCIBAŞILIĞINA TAYİNİ VE BOSTANCIBAŞILIK DÖNEMİ FAALİYETLERİ (1808-1817).....	25
2.2.1. Dağlı Eşkiası ile Mücadelede Dağdevirenzade Mehmed Ağa.....	28
2.2.2. Osmanlı-Rus Savaşı ve Sırp İsyanı Sırasında Mehmed Ağa	29
3. DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN DİĞER ÂYANLARLA İLİŞKİSİ	35
4. MEHMED AĞA'NIN ÖLÜMÜ.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN MUHALLEFATINA DAİR BİLGİLER

1. MEHMED AĞA'NIN SERVETİ.....	41
1.1. ALTIN VE DEĞERLİ EŞYALAR.....	42
1.2. SİLAHLAR	42
1.3. KÖLE VE CARİYELER.....	43

1.4. AT VE DİĞER HAYVANLAR	45
1.5. KİTAPLAR	45
1.6. GİYSİLER.....	45
1.7. KUMAŞLAR	46
1.8. EV EŞYALARI.....	47
1.8.1. Oturaklar	47
1.8.2. Seccadeler.....	48
1.8.3. Halı ve Kilimler	48
1.8.4. Yatak, Yastık ve Yorganlar.....	48
1.8.5. Perdeler	48
1.8.6. Eşya Saklamaya Yarayan Araçlar	49
1.8.7. Diğer Mefruşat Malzemeleri.....	49
1.9. MUTFAK MALZEMELERİ	49
1.10. TÛTÛN VE NARGİLE MALZEMELERİ.....	50
1.11. DİĞER EŞYALAR.....	51
2. MEHMED AĞA'YA AİT ALACAK KAYITLARI	51
3. MEHMED AĞA'NIN TAŞINMAZ VARLIKLARI	62
4. MEHMED AĞA VE AİLESİNE AİT DİĞER TAŞINMAZLAR	66
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA.....	72
EKLER DİZİNİ	75

TABLÖLÄR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu.....	51

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e.:** Adı geçen eser
a.g.m.: Adı geçen makale
a.g.t.: Adı geçen tez
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz: Bakınız
Çev.: Çeviren
H.: Hicri
Haz.: Hazırlayan
KT: Kâmûs-ı Türkî
M.: Miladi
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
S.: Sayı
s.: Sayfa
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Dağdevirenzade Mehmed Ağa hakkında en önemli bilgileri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mevcut belgelerden ve dönemin kroniklerinden edinmekteyiz. Çalışmanın büyük bir bölümünde bu kaynakların ışığında ilerlenmiştir. Bununla birlikte çalışma diğer araştırma eserlerinin ihtiva ettiği bilgiler ile desteklenmiştir. Çalışmada özellikle Hatt-ı Hümayun Tasnifi, Cevdet Tasnifi ve Meşihat Tasnifi'nde bulunan Edirne Şer'iyye Sicillerinden yararlanılmıştır.

Hatt-ı hümayun tabiri genel anlamı ile padişahın kendi el yazısı ile yazdığı emirler için kullanılır. Padişahların kâtipleri tarafından yazılan bazı istisnalar da vardır. Hatt-ı Hümayun Tasnifi'ndeki belgeler Âmedî Kalemî evrakları arasında bulunan hatt-ı hümayunlar toplanarak oluşturulmuştur. Belgelerin büyük bölümü III. Selim ve II. Mahmud dönemine aittir¹.

Şer'iyye sicilleri Osmanlı mahkemelerinde görülen davaların kaydedildiği defterlerdir. Bu defterler Osmanlı sultanı tarafından atanan kadılar ya da nâibleri tarafından tutulurdu. Şer'iyye sicilleri 1359-1941 yılları arasında gelişen olayları ihtiva eder. Bunlara cinayetler, nikâhlar, vergi kayıtları, tayinler, lonca davaları örnek gösterilebilir. Bu örnekler mahkemelerdeki işlemler sonucunda tutulan kayıtlardır. Bunların yanında i'lâm, hüccet, emir, buyruldu, tezkere, berat ve tereke kayıtları gibi İstanbul'dan gelen belge suretleri de mevcuttur. Edirne gibi büyük şehirlerde tereke kayıtlarının kassam adı altında ayrı defterlere tutulduğu görülmektedir. Edirne'ye ait 1538 senesinden başlayan 690 adet defter bulunmaktadır². Bu defterlerde bulunan malzeme içerisinde özellikle Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın muhallefatinin bulunduğu 314 numaralı defter mal varlığının ve ekonomik ilişkilerinin tespit edilebilmesi açısından kıymetlidir.

Muallim Cevdet'in başkanlığında oluşturulan heyetin 1932-1937 yılları arasında yürüttüğü tasnif çalışmaları sonucu "Cevdet Tasnifi" meydana gelmiştir. Adliye,

¹ İskender Türe, Salim Kaynar, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul, 2017, s.269; Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, İstanbul, 2018, s.172-183.

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s.155-156; Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *İslam Ansiklopedisi*, TDV, C.39, İstanbul, 2010, s.8-11.

askeriye, saray mesalihi, maliye gibi on yedi alt başlıktan oluşan Cevdet Tasnifi'ndeki belgeler hicri 960-1322, miladi 1553-1904 tarihleri arasındaki dönemi kapsar³.

Arşiv belgelerinin yanında 19. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığının değerli isimlerinden olan Câbî Ömer Efendi'nin Câbî Târîhi⁴, resmi vekayünüvis Şânîzâde Mehmed Ata'ullah Efendi'nin Şânîzâde Târîhi⁵, Mehmed Ağa hakkında önemli malumatlar edinilen Osmanlı kronikleridir. Şânîzâde Târîhi, Mehmed Ağa'nın Dağdeviren lakabı hakkında önemli bilgiler içerir. Bunun yanında idam edilme süreci hakkında arşiv belgelerini destekler nitelikte bilgiler ihtiva eder. Câbî Târîhi ise Sened-i İttifak sürecinde Mehmed Ağa'nın hangi mahalde bulunduğu dair bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Aynı zamanda Mehmed Ağa'nın içinde bulunduğu bazı olaylar hakkında malumatlar içerir. II. Edirne Vakası hakkında yararlandığımız bir diğer kronik resmi vekayünüvis Mütercim Âsım Efendi'nin, Âsım Tarihi'dir⁶. Bunların yanında ele alınan dönem ile ilgili çeşitli bilgilere ulaşmak için Ahmed Cevdet Paşa'nın Tarih-i Cevdet'i ve Vasıf Efendi'nin Vasıf Tarihi kullanılmıştır⁷.

Mehmed Ağa hakkında edindiğimiz bilgilerin resmi tarih yazıcıları elinden çıkması otorite taraftarı bir bakış açısı ile dönemi değerlendirmemize sebep olmuştur. Mehmed Ağa'nın çağdaşları gözünden kaleme alınan ve yaşantılarının detaylarını içeren bir kaynağa rastlayamamak çalışmanın derinleşmemesindeki en büyük engeldir.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, s.268.

⁴ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târîhi (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara, 2003.

⁵ Şânî-zâde Mehmed Ata'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008.

⁶ Asım Efendi, *Âsım Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserle Kurumu, İstanbul, 2015.

⁷ Çalışmada kullanılan Osmanlı kronikleri hakkında detaylı bilgiye ulaşmak için bkz., Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı Ve Kaynak Türleri*, İstanbul, 2020, s.159, 218; Necdet Öztürk, *Osmanlı Tarihçileri (İmparatorluk Tarihinin Kalemleri Muhafızları- Ahmedî'den Ahmed Refik'e)*, İstanbul, 2018, s.168, 204.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYANLIK

1. XVII. YÜZYILDA İLTİZAMIN ETKİSİYLE BAŞLAYAN ÂYANLIK

Devletlerin ekonomileri aynî ve nakdî vergi sistemleri üzerine kurulur. Klasik dönem Osmanlı ekonomisi genel olarak toprağa dayalı aynî ekonomik düzen olan timar sistemine dayanıyordu. Osmanlı ekonomisinin genişlemesi nakdî gelir ihtiyacının ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu ihtiyacı karşılamak adına iltizam sistemi uygulanmaya başlandı. İlk örneklerine XV. yüzyılda rastlanmakla birlikte XVIII. yüzyılda gelişmiş ve oturmuş bir sisteme dönüştüğü açıktır⁸.

İltizam usulünde yıllık gelirin asgari değeri maliye tarafından tespit edilmiş mukataaların peşin bedeli hazineye ödenerek mültezimlere bırakılıyordu. Mültezimler açık artırma usulüne göre belirleniyordu. Uygun şartlarda en yüksek teklif veren adayın tezkeresi kadılar tarafından hazırlanarak İstanbul'a gönderiliyor, gerekli incelemelerden sonra berat çıkartılarak mültezim olarak vergilendirme işine başlıyordu. Mültezimler sivil sektörden, reaya ya da askeri zümreden olabiliyordu⁹.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren askeri zümre mensuplarının sayısında görünen artış mali giderlerin bedellerini artırmakla birlikte bütçe açıklarının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Hazinesinin açık vermesi askerlerin maaşlarının ödenmesini daha da zorlaştırmıştı. Maaşları enflasyona göre düşük olan askerler bir de maaşlarını zamanında alamayınca çözümü iltizam sistemine katılmakta bulmuşlardır. İltizam sistemine dâhil olmak isteyen askerler maaşlarını hazineye terk etmişlerdir. Bu durum başlarda rekabetin ve iltizam bedellerinin artmasına sebep olsa da XVII. yüzyılın başlarından itibaren değişiklik göstermeye başlamıştır. 1650'lerden sonra ise iltizam bedellerinin sabitlenmeye başladığı görülmüştür¹⁰.

Askeri zümrenin yanında iltizam sistemine gayrimüslimlerden oluşan sermaye sahibi bir zümre de dâhil olmaya başlamıştı. Mültezimlerin asıl amacı mukataadan en yüksek kârı elde etmek olduğundan bu vergi kaynaklarının korunmasıyla

⁸ Mehmet Genç, "İltizam", *İslam Ansiklopedisi*, C.22, TDV, İstanbul, 2000, s.155.

⁹ Genç, "İltizam", s.155; Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Bellekten*, C.38. S.152, 1974, s.680.

¹⁰ Genç, "İltizam", s.156.

ilgilenmemişlerdir. Bu doğrultuda mültezimler sık sık değişmiş, zarar etmiş ya da ortadan kaybolmuşlardır. Devlet, ekonomiyi tahrip eden mukataaları, gelecek yılın vergi gelirlerindeki azalmayı önlemek ve reayayı korumak adına kaydıhayat (yaşadığı sürece) şartıyla iltizama vermeye başlamıştır¹¹. Bu sistem Malikâne olarak adlandırılmaktadır. XVII. yüzyılın son on yılında kullanılmaya başlanan bu sistemde mültezim vergi kaynağını hayatı boyunca elinde bulundurma hakkına sahip olmaktadır. Hazineye vereceği vergi miktarı ise yıldan yıla değişmeyecek şekilde önceden belirlenmiştir. Bu sayede mültezimler üretim kapasitelerini genişletecek ve elde ettikleri kâr kendilerine kalacaktır¹². Yücel, malikâne sistemini kısaca şu şekilde tanımlamaktadır.

“Malikâne sistemi kabaca timar ve iltizam usullerinin birleşimi gibi düşünülebilir. Ancak, malikâne sahası içinde bulunan reaya da, vergi ödeme kabiliyetine az veya çok tesir etmesi muhtemel her türlü sorun ve faaliyet bakımından malikânenin tasvip ve tavassutuna kesin bir şekilde bağlı idi. Kaza organları dışında hiçbir mahallî otoritenin müdahale etme yetkisi yoktu. Bu şekilde malikâne sahibi Osmanlı iktisadi hayatı üzerinde etki ve yetki sahibi olmuş oluyordu”¹³.

İltizam ve malikâne sistemine dâhil olan kimseler yalnızca askeri zümre mensupları ya da yabancı sermaye sahiplerinden ibaret değildi. XVI. yüzyılın ikinci yarısında itibaren taşrada halk tarafından itibar gören, ayan ve eşraf olarak anılan gruplarda iltizam sistemine dâhil olmaya başlamıştır¹⁴. Osmanlı klasik çağında âyan ve eşraf grubu bezzaz (tekstil tüccarı), kuyumcu ve sarraf, attâr (eczacı) gibi tüccarlardan; esnafın yaşlı ve güngörmüşlerinden; kervan ticareti, iaşe tedariki ile uğraşan zengin kimselerden, molla, nakîb, kadı gibi ulema mensuplarından; imam, hatip gibi tanınmış din adamları ve ünlü tarikat şeyhlerinden oluşmuş gözükmektedir¹⁵. Âyanlar gördükleri itibar gereği kaza halkı ve merkezi otorite arasında idari bağı sağlamla görevliydi. Bir âyan devletin emirlerini halka uygulatabilecek, halkı haksızlıklardan ve düşmanlıklardan koruyabilecek ve herkes tarafından onaylanan bir kişi olmalıydı¹⁶.

¹¹ Yücel, *a.g.m.*, s.683.

¹² Genç, “İltizam”, s.157.

¹³ Yücel, *a.g.m.*, s.683.

¹⁴ Özcan Mert, “Ayan”, *İslam Ansiklopedisi*, C.4, TDV, İstanbul, 1991, s.196.

¹⁵ Halil İncalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV*, C.4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s.80-81; Özer Ergenç, “Osmanlı Klasik Döneminde «Eşraf ve A'yan» Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.3, İstanbul, 1982, s.106.

¹⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Ayan”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C.2, İstanbul 1979, s.41; Yücel Özkaya, “Rumeli’de Ayanlık İle İlgili Bazı Bilgiler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Ekim 1976, Ankara, s.1407.

Âyanların bu görevleri ve yetki sınırları XVII. yüzyılın sonlarında iltizam sistemine hâkim olmaya başladıklarında genişlemiştir.

Bu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içtimai ve iktisadi hayatında bir takım gelişmeler görülmüştür. İçeride Celâli isyanlarının etkisi ve tımarlı sipahilerin ihmal edilmesiyle tımar sistemine ait topraklar boş kaldı. Boş kalan bu topraklar iltizam sistemine dâhil edilerek değerlendirildi. Âyanlar mültezim olarak bu toprakları yönetmeye başladı. Âyanların buldukları bölgelerde daha da güçlenmesi topraklarını terk eden çiftçi ve leventlerin kendilerine sığınmalarıyla gerçekleşti. Böylece âyanlar çalışan ve savaştan bir nüfus elde etmiş oldular. 1683 senesinde başlayan II. Viyana kuşatması beraberinde mali sıkıntıları getirdi. Mukataaların, malikâne usulüyle iltizama verilmesinin sebeplerinden biri de bu mali sıkıntılardı. Bu durum âyanların kaydıhayat şartıyla iltizamları ellerinde buldurmalarını sağlamış oldu. Böylece âyanlar gelir kaynaklarından faydalanma haklarını sağlamlaştırdılar¹⁷. Sonuç olarak da ciddi bir mali imkâna ve askeri güce sahip aileler ortaya çıkmaya başladı.

2. XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA MALİKÂNE SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Osmanlı devleti XVII. yüzyılın son çeyreğinde yoğun bir savaş dönemi yaşamıştı. Savaş giderlerinin fazla olması ancak hazine gelirinin buna oranla daha az olması Osmanlı maliyesini bir hayli zorlamaya başlamıştı. Ayrıca hazine gelirlerinin bir bölümü elden çıkan topraklarda kalmıştı. Hazine gelir ve giderlerinin dengelenmesi için mukataalar bir yıl ya da daha kısa sürelerle iltizama vermeye başlandı. Bu sistem de umulduğu gibi çalışmadı. Çünkü mültezimler olabildiğince fazla kâr etmek istiyorlardı ve reayaya kaldıramayacağı kadar vergi yüklemişlerdi. Reayanın üzerindeki ağır vergiler üretimin kapasitesinin daralmasına yol açtı. Üretim kapasitesinin daralması vergi gelirlerini daha da düşürdü¹⁸. İltizam sisteminde yaşanan rekabet, mültezimlerin mukataaları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları ve korumamaları ve iltizam sisteminin ekonomide yaratmaya başladığı tahribat merkezi hükümeti yeni bir uygulama geliştirmeye sevk etmiş olmalıdır. Malikâne sistemi bu sebepler doğrultusunda uygulanmaya başlanmıştır.

¹⁷ Mert, "Ayan", s.196.

¹⁸ Mehmet Genç, "Malikâne", *İslam Ansiklopedisi*, C.27, TDV, Ankara, 2003, s.516; Genç, "İltizam", s.156; Yücel, *a.g.m.*, s.683.

Malikâne sisteminde mukataadan alınacak yıllık vergi miktarı hazine tarafından önceden belirlendiği için sistem rekabete kapalıydı. Bu sistemde hazinenin yegâne geliri mukataanın tasarruf edilmesi için müzayedede usulüyle belirlenen muaccele miktarı idi. En yüksek muacceleyle teklif eden kişi kaydıhayat şartıyla malikâne sahibi olarak berat alırdı. Bu beratta malikâne sahibinin “*geniş idari ve inzibati yetkilerle donatıldığı ve kadılar hariç hiçbir devlet görevlisinin kendisine müdahalede bulunamayacağı belirtilirdi*¹⁹”.

Malikâne sisteminden beklenen reayanın üretimi artırmak, hazineye giren vergi gelirini artırmak ve mültezimin kâr etmesini sağlamaktı. Böylece üçü arasında denge sağlanmış olacaktı. Gerçekten de malikâne sistemi bu dengeyi sağlamış ve kolayca benimsenmiştir. Bu sistemde malikâne sahibinin üretimi artırmak için reyaya destek olması kendi yararına sonuçlanacaktı. Hazineye ödeyeceği vergi miktarı sabit kalacağı için elde edilen kâr kendisinin olacaktı. Malikâne sahibi öldüğü zaman tekrar müzayedeye çıkarılacak olan malikânenin muaccele miktarı artan kâr hacmine göre büyüyecekti²⁰.

Malikâne sahipleri genellikle orta-yüksek askeri zümre mensupları olmakla birlikte yerel mütegalibeler de olabiliyordu. Malikâne sahiplerinin büyük çoğunluğu İstanbul’da ikamet etmişlerdir. Bunlar vergilendirmeyi yapması için bir adamlarını görevlendirmişler ya da iltizama vererek yönetmişlerdir. Bunun yanında malikânenin bulunduğu mahalde yerleşmiş olan âyan-ı eşraftan kimseler de malikâne sahibi olabiliyorlardı²¹. 1726’da çıkarılan bir fermanla valiler Enderunlular arasından değil de âyan-ı vilayetten kimseler olacaktı. Bu sistem vali âyanların daha da zenginleşmesine, maiyetlerine aldıkları sekban ve sarıcalarla birlikte adeta yerel yönetimler haline gelmelerine sebep olmuştur²².

Malikâne sistemi Osmanlı ekonomisini bir nebze düzene sokmuş olsa da âyanların bu sisteme dâhil olmasıyla birlikte Rumeli ve Anadolu’da merkezi otoriteyi zayıflatmış ve buralarda giderek güçlenecek yerel yöneticilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

¹⁹ Genç, “Malikâne”, s.516-517.

²⁰ Genç, “Malikâne”, s.516-517.

²¹ Mehmet Genç, “Malikâne”, s.518; Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Üzerine (1730-1839)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.12, (1970-1974), s.51.

²² Akdağ, *a.g.m.*, s.51.

3. XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AYANLIK SİSTEMİ

Âyan kelimesi Arapça eşraf, vücûh ve erkân ile eş anlamlı olmakla birlikte bir bölgenin ileri gelenleri için kullanılmıştır. İlk İslam devletlerinden beri kullanılan bu sıfat Anadolu Selçukluları ve Osmanlılara da intikal etmiştir. Osmanlı Devleti taşra idaresinde merkezden tayin edilen yönetici sınıfın yanında âyan-ı vilayet içinden seçilen bir de âyan bulunurdu. Âyanların genel görevleri merkezi hükümet ve yerel halk arasındaki ilişkileri düzenlemektir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren âyanlar iltizama katılmaya başladılar. Memleketin yönetimi konusunda yaşanan aksaklıklar nedeniyle de müdahale ettikleri alanlar genişledi. Servetlerini artıran âyanlar çiftçiye borç vermeye başladı. Suhte ve Celâli isyanlarından sonra leventler âyanlara sığınmıştı. Böylece âyanlar içtimai, iktisadi ve askeri bakımdan güçlenerek topraklarını genişlettiler²³.

Osmanlı Devleti XVII. yüzyılın son yıllarında ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde cephelerde yenilgilere uğradı. Bu yenilgilerin getirdiği mali sıkıntılarda âyanlar vergi toplamaya yardım etti ve maliyeye borç para verdi. Bu durum âyanların statülerinde değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. XVIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Osmanlı Devleti âyanların maiyetlerinde bulundurdukları askeri gücü cephelerde kullanmaya başladı. 1726 İran savaşlarından itibaren âyanlar beylerbeylik ve sancak beyliği gibi önemli görevlere getirildiler. Bu şekilde buldukları bölgelerde yöneticilik rolü üstlenen âyan aileleri ortaya çıktı²⁴.

Âyanların kazandıkları yeni yönetici kimliği merkezi hükümete karşı sorumluluklarını da artırmış oldu. Yönettikleri bölgelerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak dışında Osmanlı ordusunun lojistik desteğini üstlendiler. Orduya erzak ve mühimmat taşınması için gereken hayvanların tedarik edilmesi, gereken erzakın ve mühimmatın toplanmasına katkı sağlanması âyanlar aracılığı ile gerçekleştiriliyordu. 1767-1769 Osmanlı Rus savaşı sırasında Rumeli ve Anadolu âyanlarının maiyetindeki askerler cephelere sevk edilmiştir. Ayrıca bu dönemde âyanlar Osmanlı ordusuna maddi destekte sağlamıştır. Rumeli’de 1791 yılından itibaren görülmeye başlayan dağlı eşkıyaları ile mücadele ağırlıklı olarak Rumeli âyanlarının askeri ve maddi destekleriyle yürütülmüştür²⁵. Osmanlı merkezi hükümeti taşrada güçlenmeye başlayan âyan

²³ Mert, “Ayan”, s.195-196.

²⁴ Mert, “Ayan”, s.196.

²⁵ Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.86-87; Mert, “Ayan”, s.196; Özkaya, “Rumeli’de Ayanlık Üz.”, s.1415; Yücel, *a.g.m.*, s.696.

gruplarından memnun değildi. Devlete olan destekleri bir yana âyanlar kendi içlerinde mücadele etmeye birbirlerinin bölgelerine karşı saldırılar düzenlemeye başlamışlardı. Bundan dolayı kontrol altında tutulmaları için bazı girişimlerde bulunuldu.

Âyanlar XVII. yüzyıl sonlarında seçim ile belirlenmeye başlamıştır. Seçimi kazanan adayın halkın onayını alması gerekiyordu. Bunun yanında kadıdan ilam ve validen buyruldu almalıydı. Aldığı buyruldu karşılığında valiye ‘âyaniye’ adı verilen bir ücret ödemesi gerekiyordu. Valilerin zamanla bu buyrulduyu rüşvet karşılığında verir hale gelmesiyle Osmanlı Devleti’nin müdahalesi gecikmedi. Bu uygulamanın önüne geçebilmek için halkın âyan olmasının istediği kişiyi sadrazama bildirmesi yolunda düzenlemeler getirildi. Buna göre sadrazam kendisine bildirilen kişiyi araştırıp uygun gördüğü takdirde kişinin göreve getirilmesini içeren belgeyi valiye gönderecekti. Çıkarılan bu karara rağmen âyanlar valilerden rüşvet karşılığı buyruldu almaya devam etmişlerdir. Âyan tayin etme konusu XVIII. yüzyıl boyunca tek bir sistem üzerine ilerleyemese de halk tarafından şikâyet edilen âyanlara devlet tarafından müdahale edildiği bilinmektedir. Halka zulüm ettiği gerekçesiyle Yanbolu’da âyanlık yapan Salih Limni’ye sürülerek cezalandırılmıştır²⁶.

Âyanlar arasında çatışmaların artması ve Osmanlı Devleti’nin taşrada otoritesinin azalması sonucunda Bab-ı Âli 1786 senesinde âyanlığı kaldırma kararı almıştır. Yerine âyanlar ile aynı görevleri yürütmekle sorumlu şehir kethüdalığı getirildi. Bu uygulamaya rağmen âyanlık iddiasında bulunanlar oluyordu. Ertesi sene başlayan Osmanlı Rus savaşı sırasında ordu lojistiğinde yaşanan aksaklıklardan dolayı şehir kethüdalığı uygulamasının gerektiği gibi işlemediği kanıtlanmış oldu. 1790 Kasım ayında halk tarafından seçilmesi suretiyle âyanlık tekrar uygulamaya kondu²⁷.

Âyanların Rumeli’deki saltanatı II. Mahmud’un merkezi otoriteyi yeniden güçlendirme girişimlerine kadar devam etmiştir. Bazı âyanların eceli ile ölmesi, bazılarının da çeşitli itaatsizliklerinden dolayı idam edilmesinden sonra yerlerine yeni âyanlar görevlendirilmemiştir. Edirne ve çevresinde ise güvenliği sağlamak amacıyla farklı görevlendirmeler gerçekleştirilecektir. Buna göre Edirne âyanı Mehmed Ağa itaatsizlikleri sonucunda idam edilen âyanlar kategorisinde tasnif edilebilir.

²⁶ Halil İncalcık, *a.g.e.*, s.90-92; Mert, “Ayan”, s.196-197; Özkaya, “Rumeli’de Ayanlık”, s.1409-1411.

²⁷ Halil İncalcık, *a.g.e.*, s.88-89; Mert, “Ayan”, s.196-197; Özkaya, “Rumeli’de Ayanlık”, s.1410-1411.

4. DAĞLI İSYANLARININ NEDENLERİ VE GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren çeşitli isyan ve eşkıyalık hareketleri ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bunlardan biri de XVIII. yüzyılın son on yılı ve XIX. yüzyılın ilk on yılı arasındaki döneme rastlayan çoğunlukla bugünkü Bulgaristan toprakları üzerinde meydana gelen dağlı isyanlarıdır. Dağlı isyanlarına değinmeden âyanlık müessesesi ve XIX. yüzyılda Rumeli'nin durumunu açıklamak mümkün değildir.

Dağlı isyanlarının müsebbibi olan kimseler Rumeli'deki otorite boşluğundan faydalanarak başta Kırcaali Dağları olmak üzere Dimetoka, Uzuncaabad-ı Hasköy, Gümülcine, Yenice-i Karasu bölgelerinde eşkıyalık hareketlerine başlamışlardır. Bu kişiler arasında en meşhurları Kırcaali Dağlarında ortaya çıktıklarından Kırcaali ve dağlı eşkıyası olarak anılmışlardır²⁸. Dağlı isyanlarının tarihlendirilmesi konusunda birkaç görüş vardır. Yücel Özkaya ulaşabildiği belgelere dayanarak bu eşkıyalık hareketlerini 1791 senesine tarihlendirir. Ardından dağlı eşkıyasının bu tarihten önce de var olması gerektiğine değinir²⁹. İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1792 senesinde Rusya ve Avusturya seferinden dönen Osmanlı ordusundaki âyanların Kırcaali, Hasköy ve çevresinde kuvvetlerini başıboş bıraktıklarını ve bu gürühtan dağlı eşkıyasının türediğini yazmıştır³⁰. Son olarak Alper Başer, Cevdet Paşa'nın Rumeli'deki karışıklıkların 1787 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında başladığı bilgisinden hareketle yaptığı araştırmalarda bu asayiş problemlerinin 1779 senesine kadar çekilebileceğini belirtir³¹.

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın ikinci yarısında uzun ve çetin iki savaş dönemi yaşamıştı. 1768-1774 Osmanlı-Rus ve 1787-1792 Osmanlı-Rus Osmanlı- Avusturya savaşları devletin iç sorunlarla uğraşmasını güçleştirdi. Âyanlar taşraya memur edilen vezirleri yetkin kimseler olarak görmüyorlardı. Bundan dolayı İstanbul'daki yönetici sınıfla doğrudan irtibata geçerek, onlara çeşitli hediyeler göndererek kendilerini koruma altına almayı başardılar. Kendilerine ait askerlerini besleyen âyanlar şöhret ve ganimet elde etmek gayesiyle birbirleriyle mücadele etmeye başladılar. Bu durumda bazen

²⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Haz. Dünder Günay ve Mümin Çevik. C.4, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994, s.1821; Alper Başer, *Eşkıyalıktan Ayanlığa Kırcaalili Emin Ağa*, Konya 2014, s.11; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*, TTK, Ankara, 2020. s.3.

²⁹ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.18.

³⁰ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, S.12, s.181.

³¹ Başer, *a.g.e.*, s.11-12.

eşkîya gruplarını himayeleri altına alıyorlardı³². Âyanların kışkırtmalarıyla vergilerin artmasında, mukataat faizlerinin yükselmesinde devleti suçlayan halk tepki olarak silahlanıp dağlı eşkıyalarına katılmıştır³³. Dağlı isyanlarının ortaya çıkmasında ve gelişim sürecinde âyanların bu faaliyetlerinin etkisi olduğu söylenebilir. Zaten çeşitli geçim sıkıntıları ve savaşların getirdiği yükün altında ezilen halk, üzerlerinde bulunan otoriteye tepkilerini isyan ederek göstermiştir. Bu isyanların Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar boyunca meşgul etmesinin yanı sıra âyanların ve çeşitli taşra yöneticilerinin bu kargaşadan faydalanarak güçlenmesine sebep olmuştur.

Nizam-ı Cedid ordusunun kurulmasına olan tepki de dağlı isyanlarının sebepleri arasında sayılabilir. Geçmişlerinde yeniçeri ortaları ve Bektaşî tarikatına olan bağlarından dolayı Rumeli âyanları yeni orduya karşı yeniçerilerin yanında yer almışlardır. Esasen âyanların çekincesi Osmanlı devletinin eski gücüne kavuşacağı ve kendi sonlarının geleceğindendi. Bu yüzden âyanlar halkı isyana teşvik etmişlerdir³⁴.

Osmanlı Devletinin 1768-1774, 1787-1792 senelerindeki savaşları ve Arap yarımadasındaki Vahhabi isyanları sebebiyle içinde bulunduğu durum Rumeli bölgesinde eşkıya türemesine ve karışıklıkların hızla artmasına zemin hazırlamıştır³⁵.

Dağlı eşkıyasının faaliyetlerinin İstanbul'un dikkatini çekmeye başladığı 1780-1791 seneleri arasında eşkıya ile mücadelede Edirne Bostancıbaşıları görevlendirilmiştir³⁶. Edirne ve civarında asayişî sağlamak Edirne Bostancı Ocağı'nın görevleri arasındaydı³⁷. Avusturya ve Rusya ile devam eden savaşlar nedeniyle Osmanlı askeri güçlerini isyancılar üzerine yönlendirememesi sonucu Edirne Bostancı Ocağı kuvvetleri özellikle Edirne ve çevresinde eşkıya takibi için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti batı cephesinde imzaladığı antlaşmaların ardından –Avusturya ile 1791 Zıştovi, Rusya ile 1792 Yaş- dağlı eşkıyası üzerine ordu kuvvetlerini kullanmaya başlamıştır. 20 Ekim 1791'de Çirmen Mutasarrıfı Tahir Paşa dağlı eşkıyası üzerine memur edilmiştir.

³² Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.4, s.1820-1821; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK, Ankara, 1999, s.113-115; Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.5-7.

³³ Asım Efendi, *a.g.e.*, C.1, s.709.

³⁴ Asım Efendi, *a.g.e.*, C.1, s.305; Şeyh Abdüllatif Efendi, *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı'namesi (Baba Paşa Tarihi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haz. Salih Erol, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007, s.105-107.

³⁵ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.11, 13.

³⁶ Başer, *a.g.e.*, s.23.

³⁷ Murat Yıldız, "15.-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayişî Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies*, 3/3, 2011, s.389.

1792 senesinde Hamamizâde Ahmed, Silistre Valisi Zihneli Hasan Paşa, Seyyid Ali Paşa ve Hacı Abdi Paşa Rumeli'deki dağlı eşkıyasını ortadan kaldırmak için görevlendirilmişlerdir³⁸.

Rumeli'ye eşkıya takibine gönderilen isimler sürekli olarak dağlı eşkıyası ile çarpışmış ancak kesin bir sonuç alamamışlardır. Caniklioğlu, Ali Molla, İsaoglu, Kara Feyzi, Deli Kadri, Kara Yusuf, Sinap gibi eşkıya reisleri Edirne ve civarında faaliyet göstermişler ve maiyeti mağlup edilenler Vidin'de Pazvandoğlu'na sığınmaya başlamışlardı. Eşkıya sorunun giderek büyümesi üzerine sert tabiatı ile dikkat çeken Hakkı Paşa Ocak 1796'da Rumeli eyaleti valiliğine tayin edilmiş ve geniş yetkiler verilerek eşkıya takibine memur edilmiştir³⁹. Hakkı Paşa görevi sırasında dağlı eşkıyasını koruyan âyanları ve ünlü dağlı eşkıyalarını ortadan kaldırmıştır. Dimetoka âyanı Veysioğlu, Yeni-Zağra âyanı Halil, İştîp âyanı Torkulluoğlu Mehmed, Edirne âyanı Eyüp ve Eksî-Zağra'daki yeniçeri ustasının başlarını kesip İstanbul'a göndermiştir. Meşhur eşkıyası reisi Sinab ve yirmi kadar adamı da idam edilmiştir. Hakkı Paşa Rumeli'deki görevi boyunca beş yüz kadar kişinin kesik başını İstanbul'a göndermiştir. Hakkı Paşa'nın faaliyetleri İstanbul'daki rakipleri ve Rumeli'deki âyanlar tarafından bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Devlet ricalinin İstanbul'daki faaliyetleri, âyanların kendisine karşı ittifakı ve halktan gelen şikâyetleri üzerine Hakkı Paşa Mayıs 1797'de görevinden azledilmiştir. Gerekçe olarak Macar Ali ve Gavur İmam gibi dağlıların ortadan kaldırılamamaları gösterilmiştir. Hakkı Paşa'dan sonra Rumeli valiliği Mustafa Paşa'ya tevcih edildi⁴⁰.

Rumeli'deki karışıklıkların önüne geçilememesinde Pazvandoğlu Osman'ın isyanlarının etkisi büyüktür. Aslen Tatar kökenli bir aileye mensuptur. Babası Ömer'e 1736-1739 Avusturya savaşında gösterdiği yararlı faaliyetlerden dolayı Vidin yakınlarında iki köy timar olarak verilmiştir. Zamanla topraklarını genişleterek zengin âyanlar arasına katılan Ömer başına buyruk tabiatı ve Melek Ahmed Paşa'ya olan muhalefeti sebebiyle Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından idam edilmiştir. Kaçmayı başaran Osman Arnavutluk taraflarında eşkıya hayatı yaşamıştır. Avusturya ile devam eden savaşta gönüllü yardımlarından dolayı affedilmiş ve Vidin'e dönmesine müsaade

³⁸ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.17-27.

³⁹ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa", s.182; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.3, s.1587.

⁴⁰ Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa", s.184-186; Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.40-45.

edilmiştir. Bundan sonra Pazvandoğlu devlete karşı asi bir tutum içine girmiştir. Vidin’de 1796, 1798 ve 1800 tarihlerinde olmak üzere üç kez isyan etmiřtir⁴¹.

Pazvandoğlu’nun 1798’deki isyanı Rumeli topraklarını tamamen bir kargaşa ortamına dnüştürmüştür. Vidin’de ortaya çıkan karışıklıkların yanında; Porıe Adası, Semendre Kalesi, şehirköy, Sofya, Zıştovi, Pazarcık, Rusçuk, Tırnova, Prevadi, Kozluca, Berkofa, Niğbolu, Lom, Pasarofça dağlı eşkıyası tarafından tutulan yerlerdi. Pazvandoğlu’nun yanında Macar Ali, Pazarcık âyanı Sarıklıoğlu, Gavur İmam, Kozlucalı Manavoğlu, Remo Bayrakdar, Prevadi âyanı Hacı Mazlum, Berkofalı Çelebi Ağa, Plevne âyanı Topuz Ağa, Niğbolu Muhafızı Otuzbiroğlu, Deli Mustafa ve Emincik gibi ünlü dağlı eşkıyaları ve âyanlar bulunmaktaydı⁴². İsyanın bu denli yayılması üzerine Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Anadolu valisi Seyyid Ali Paşa ve Rumeli valisi Mustafa Paşa gibi isimler 1798 Nisan ayında birlikleriyle Pazvandoğlu’na karşı harekete geçti. Pazvandoğlu’nu destekleyen âyanlar ve dağlı eşkıyasına karşı yürütölen mücadelede önde gelen isimler ortadan kaldırıldı. Rumeli’de isyan devam ederken Napolyon’un İskenderiye üzerinden Mısır’a girmesiyle Osmanlı Devleti odağını bu konuya yöneltmek durumunda kaldı. Böylece Pazvandoğlu meselesi çzömsüz kaldı ve 1799’da Vidin muhafızlığı ve vezirlik rütbesi verilmek suretiyle tekrar affedildi⁴³.

Pazvandoğlu isyanında yararlı faaliyetler gösteren Palaslı Mehmed Paşa Rumeli valiliğine getirildi. 1800’de Tayyar Mehmed Paşa ve Rumeli valisi Osman Paşa, 1801’de ikinci kez Hakkı Paşa, 1802’de Filibe âyanı Ömer Ağa ve Tepedelenli Ali Paşa dağlı eşkıyasını takip için görevlendirildi. Tepedelenli Ali Paşa’nın görevi sırasında pek çok dağlı eşkıyası iskân ettirildi. 1803 tarihinde Vani Mehmed Paşa ve İbrahim Paşa dağlı sorununu çzömek için görevlendirildi. İbrahim Paşa’nın döneminde Tokatıklı Süleyman Ağa, Filibe âyanı Hüseyin, Menlik âyanı İbrahim idam edilmişti. İbrahim Paşa’nın üzerlerine gelmesinden çekinen dağlı eşkıyası az da olsa durulmuşken 1805’de Tirsiniklizâde’nin isyanını fırsat bilerek tekrar meydana ıktılar. Rumeli’nin tekrar karışması ve Kara Feyzi ve Deli Kadri gibi eşkıyaların Edirne ve civarında faaliyet

⁴¹ Ali Yavuz, *Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman’ın Faaliyetleri Ve Merkezi Hükümetle İlişkileri*, Basılmamış Yüksel Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2010, s.18-21,32,55; Kemal Beydilli, “Pazvandoğlu Osman”, *İslam Ansiklopedisi*, C.34, TDV, s.208-209; Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s.30-33.

⁴² Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s.50.

⁴³ Başer, *a.g.e.*, s.25; Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s.62.

göstermeye başlaması üzerine Karaman Valisi Kadı Abdurrahman Paşa Nizam-ı Cedid askeri ile beraber İstanbul'a çağırılmıştır⁴⁴.

Padişah III. Selim'in amacı Nizam-ı Cedid askerinin Rumeli'de de tesis edilmesi idi. Abdurrahman Paşa'nın asıl görevi Nizam-ı Cedid'i Rumeli'de yaymak idi. Bu durumun kendilerine getireceği zarardan endişe eden yeniçeriler ve âyanlar 1806'da II. Edirne Vakası olarak bilinen isyana sebep oldular. Muhalefete karşı Abdurrahman Paşa, Anadolu'ya geri dönmek zorunda kaldı⁴⁵. II. Edirne vakasından ve bu isyanın müsebbibi olan Dağdevirenzade Mehmed Ağa'dan ileride detaylı olarak bahsedilecektir.

Dağlı sorunun çözülmesi için zaman zaman bazı eşkıya elebaşları affedilerek iskân ettirildi. Ancak iskân edilen eşkıyalar faaliyetlerine devam etmişlerdir. Eşkıyaları ortadan kaldırmak için görevlendirilen memurlar da kesin sonuçlar alamamışlardır⁴⁶. Dağlı eşkıyasının sürekli yer değiştiriyor olması memurların onları takip etmesini zorlaştırmıştır. Pehlivan İbrahim Paşa Vakayi-namesi'nde bu durumdan "*Bir yerde durmazlar aradığın yerde bulunmazlar. Kavmi Arabi gibi Balkanlarda gayb olup, yine bir taraftan çıkup, kum gibi kaynayup, güvende gibi oynarlar.*" diyerek bahseder⁴⁷.

Dağlı isyanların sonlanması genellikle 1808 senesine tarihlendirilir. Bu konuda Yücel Özkaya Alemdar Mustafa Paşa'nın Sened-i İttifak ile birlikte Rumeli'de sükûnu sağladığı görüşündedir. Alemdar'ın Kırçali denen silahlı piyadelerle İstanbul'a gelmesi üzerine Rumeli'de bu unsurların sayısı azalmıştır. Eşkivalık hareketleri de eski yoğunluğunu yitirmiştir⁴⁸. Alper Başer de Hafız Mehmed Efendi'nin ceridesinde dağlı eşkıyalarının faaliyetlerinin sona erişini IV. Mustafa'nın tahta çıktığı tarih olan H. 20 Rebiyülevvel 1222/ M. 28 Mayıs 1808'i işaret ettiğini belirterek kendisini takip eden Şânî-zâde ve Cabi Ömer Efendi'nin eserlerinde de 1808 tarihinden sonra dağlı eşkıyalıklarının anlatıldığı müstakil bölümlere rastlanmadığını aktarmıştır⁴⁹.

⁴⁴ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.67-107.

⁴⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s.63.

⁴⁶ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s.97.

⁴⁷ Şeyh Abdüllatif Efendi, *a.g.t.*, s.107.

⁴⁸ Özkaya, *a.g.e.*, s.110-113.

⁴⁹ Başer, *a.g.e.*, s. 26.

Bunların yanı sıra Osmanlı merkezi otoritesinin zayıflığı Rumeli’de ki tüm bu karışıklıkların en büyük sebebidir. Sultan II. Mahmud otorite boşluğunu ortadan kaldırmak için İstanbul ve taşrada güçleri bulunan âyan, ulema ve yeniçerilere karşı merkeziyetçi bir politika izlemiştir⁵⁰. Pazvandoğlu ve Sirozi İsmail Bey eceliyle ölmüştür. Sonraki süreçte diğer âyanlar bilinçli bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. Dağlı eşkıyasından Hasköylü Emin Ağa 1813 Martında, Silistre ayamı Yılıköğlü Temmuz 1813’de idam edilmiştir. Edirne âyanı ve Bostacıbaşısı Dağdevirenzade Mehmed Ağa 1817 senesinde idam edilmiştir⁵¹. Âyanların dağlı eşkıyalarını kendi çıkarları doğrultusunda himaye ettikleri düşünüldüğünde Rumeli’de merkezi otoriteyi yeniden tesis edebilmek için bunların ortadan kaldırılmaları isyan edebilecek unsurların önünün kesilmesini sağlamış olmalıdır.

⁵⁰ Özcan Mert, “II. Mahmut Döneminde Taşrada Merkeziyetçilik Politikası”, *Türkler*, C.13, Ankara 1999, s.722.

⁵¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2527-2528-2589; Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.1-2, s.559,996; .Şâni-zâde Mehmed Ata’ullah Efendi, *a.g.e.*, C.2, s.803

İKİNCİ BÖLÜM

DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN HAYATI

1. DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN AİLESİ, ÇOCUKLUĞU VE YETİŞME TARZI

Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli topraklarında XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren âyanlar buldukları bölgelerin hâkimiyetini ellerinde tutmaya ve güç kazanmaya başlamışlardır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Dağdevirenzade Mehmed Ağa da 1801-1817 yılları arasında Edirne'de âyan ve bostancıbaşı olarak faaliyet göstermiştir. Mehmed Ağa hakkında Cemal Gökçe tarafından 1967 yılında kaleme alınmış müstakil bir makale bulunmaktadır⁵². Bu çalışma dışında doğrudan doğruya Mehmed Ağa'yı konu alan başka bir çalışmayla karşılaşılmamıştır.

Dönemin vakayünüvislerinden Şânî-zâde Mehmed Ata'ullah Efendi, tarihinde aileye Dağdeviren lakabının verilmesinin öyküsünü anlatır. Şânî-zâde'ye göre Mehmed Ağa'nın babası Süleyman varlıklı bir aileye mensup değildi. Rivayete göre bir gün Süleyman Efendi'nin çöplüğü kazarken dağ kadar süprüntü tepesini nehrin içine yuvarlaması üzerine insanlar ona şaka yollu Dağdeviren Süleyman demeye başlamışlardır. Şânî-zâde bu lakabın daha sonra onun evlatlarına yüklenen hoş bir künye olduğunu yazmıştır⁵³. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın ailesi ve âyan olmadan önceki yaşantısına dair bundan başka bilgi mevcut değildir.

Mehmed Ağa'nın Ayşe ve Feride adında iki zevcesi vardır. İki kız iki erkek evlada sahip olan Mehmed Ağa'nın çocuklarının isimleri Nazife, Rukiye, Abdülkadir ve Mehmed Said'dir. Kız çocuklarından Rukiye, Mehmed Ağa hayattayken vefat etmiştir. Çocuklarının yaşları hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır⁵⁴.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Edirne'yi kontrol altına almasından sonra akrabaları ile ilgili çeşitli bilgilere rastlanmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla Ahmed ve Mustafa adında iki erkek kardeşi vardır. Ahmed Ağa, Dağdevirenzade Mehmed Ağa Edirne Bostancıbaşılığı görevine getirildikten sonra Edirne âyanı olmuştur. Diğer

⁵² Cemal Gökçe, "Edirne Ayanı Dağdevirenoglu Mehmed Ağa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.22, Mart 1967, s.97-109.

⁵³ Şânî-zâde Mehmed Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.804.

⁵⁴ BOA, Meşihat Tasnifi, 314 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili, Varak, 70B-71A.

kardeşi Mustafa Ağa ise Silahşoran-1 Hassa'dandır. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın zevcesi Ayşe Hanım'ın erkek kardeşi ise Edirne Gümrüğü ve Edirne Cizyedarlığı uhdesinde iken malları müsadere edilerek idam edilen Kara Ahmed'dir⁵⁵.

Kara Ahmed, Edirne âyanı iken şehre beş saat mesafedeki Segbân Karyesi'ne Ciğercioğlu ve İsaoglu adlarıyla bilinen dağlı eşkıyaları kuvvetleriyle birlikte saldırı düzenlemişlerdir. Bostancıbaşı Edirne'deki askere sergerde⁵⁶ tayin edilerek eşkıya kuşatılmıştır. Kara Ahmed'in bu esnada eşkıya ile gizli ittifak içinde olduğu öğrenilmiştir. Bu ihaneti sebebi ile sadrazama gönderilen emri şerif üzerine idam edilmiştir⁵⁷.

İdam edilen Edirne âyanı Kara Ahmed'in borçları için Dağdevirenzade Mehmed Ağa ve kardeşi Silahşoran-1 Hassa'dan Mustafa Ağa kefil olmuşlardır. Bir süre İstanbul'da ikamet ettikten sonra Edirne'ye dönen Mehmed Ağa ve Mustafa Ağa'nın Edirne'ye vardıklarında bu parayı ödemeyi sözde unuttuklarını görülüyor. Anlaşıldığı üzere kardeşler Edirne'ye döndükten sonra Edirne reayasını kontrolleri altına almışlar, baskı uygulayarak ve çeşitli yalanlar ileri sürerek sarraflara hiç para göndermemişlerdir. Anadolu valisi Yusuf Ziya Paşa'ya kardeşlerin sarraflara olan borçlarını tahsil ettirmesi yazılmıştır⁵⁸.

Bostancıbaşılığın dönemine rastlayan 1813 senesinde oğulları üzerinde çeşitli mal varlıkları olduğu tespit edilmiştir. Dağdevirenzade Mehmed Ağa, Edirne Kalemî Hristiyan cizyesinin oğulları Abdülkadir Bey ve Mehmed Said Bey üzerinde olan Yavuzdede mukataasına bağlanmasını rica etmiştir⁵⁹. Oğulları üzerine –Abdülkadir Bey ve Mehmed Said Bey- İnöz memlahası⁶⁰ olduğu Cevdet Tasnifi'nin maliye kısmında bulunan bir belgeden anlaşılmaktadır. İnöz mukataası malından olan vazifeler belirlenenden fazla olduğundan oğullarının durumu yeniden gözden geçirilmiş ve taleplerinin reddi “...ümenâ deynine mahsûb olunu geldiği ve mukataa-yı mezbure malından bazı zevât-ı kirâma ta'yîn olunan milhin aynen verilmesiçün beratlarına derç

⁵⁵ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.368/15125; Sadık Emre Karakuş. *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2018, s.235.

⁵⁶ Baş, reis, bir taifenin başında bulunan. KT, s.563.

⁵⁷ Hüseyin Sarıkaya, *Ahmed Vasıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Haka2ikul'l-Ahbâr'ı 1209-1219/1794-1805 (İnceleme ve Metin)*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2013, s.498-499.

⁵⁸ BOA, Cevdet Tasnifi, Darphane, nr.42/2088. Dağdevirenzade'nin 25.342 guruş, Mustafa Ağa'nın 87.183 guruş borcu olduğu yazılmıştır. Belge H. 8 Cemaziyevvel 1220/ M. 4 Ağustos 1805 tarihlidir.

⁵⁹ BOA. Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 536/26344. H. 22 Safer 1228/ M. 24 Şubat 1813.

⁶⁰ Tuz çıkan yer. KT. s.1087.

ve bazılarına istid'âlarına mebnî aynen i't'asıyçün evâmir-i şerîfe i'ta olunmuş olduğu fimâba'd emvâl-i mukataat-ı mîrîyeden bilâ emr ve bilâ hatt-ı hümâyûn kimesneye vazîfe tevcîh olunmamak şurût-ı nizâmından idiği derkenârdan...” cümleleriyle ifade edilmiştir⁶¹.

2. MEHMED AĞA'NIN SÜRDÜRDÜĞÜ GÖREVLER

2.1. ÂYANLIK YILLARI VE FAALİYETLERİ (1801-1808)

2.1.1. Edirne ve Çevresini Kontrol Altına Alması

Mehmed Ağa'nın adının geçtiği en eski belge 1801 (H. 1216) tarihlidir. Bu buyruldu Edirne Bostancıbaşısı Ahmed Ağa ve Edirne âyanı Mehmed Ağa'ya hitaben yazılmıştır⁶². Belgede Dağdeviren lakabı kullanılmamış olsa da bunun Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya hitaben yazıldığı düşüncesindeyiz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet tasnifinde rastladığımız ve bu buyrulunun devamı niteliğindeki belgeler bu görüşümüzü desteklemektedir. Cevde Tasnifi'nde bulunan belgelerde Mehmed Ağa'ya Dağdevirenzade şeklinde hitap edilmektedir⁶³. Arşiv belgelerindeki tarihlendirmelerden hareketle Mehmed Ağa'nın 1801 tarihinden itibaren Edirne'de ciddi bir güç haline geldiğini söyleyebiliriz.

Mehmed Ağa'nın adının geçtiği bir diğer arşiv belgesinden hareketle onun Silâhşoran-ı Hâssa mensubu olduğunu öğrenmekteyiz⁶⁴. Bundan yola çıkarak Mehmet Ağa'nın Yeniçeri Ocağına tabii olduğu ve âyanlık yolunun kendisine bu vesile ile açıldığı düşünülebilir.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa 1802 tarihinde nüzül eminliğine atanmıştır. Miladi 9 Mayıs 1802 (H. 6 Muharrem 1217) tarihli belgeye göre Filibe'den Edirne'ye memur edilen askerinin günlük tayınları ve aylıkları için defter düzenleyip sadarete gönderen Ömer Paşa aynı zamanda bir nüzül emini tayin edilmesinin gerekli olduğunu düşünmüştür. Bu görev için de Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın tayin edilmesini Bab-ı Âli'den rica etmiştir⁶⁵. Nüzül emininin görevi sefere giden ordunun

⁶¹ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.368/15125. H. 19 Şaban 1229/ M. 6 Ağustos 1814.

⁶² Sadık Emre Karakuş, *270 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili (H. 1216-1217/ M .1801-1803)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2011, s.125-126.

⁶³ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.788/31797. Belge H. Zilhicce 1217/ M. Nisan 1803 tarihli olup Mehmed Ağa'nın nüzül eminliğindeki zimmeti hakkındadır.

⁶⁴ Karakuş, “*270 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili*, s.221. Bahsi geçen buyruldu 7 Safer 1217 (Miladi 9 Haziran 1802) tarihli olup 1 Receb 1216- 30 Muharrem 1217 (7 Kasım 1801- 2 Haziran 1802) tarihleri arasında Edirne âyanı Mehmed Ağa'nın Devlet-i Aliyye için yaptığı masrafı gösteren defter mahiyetindedir.

⁶⁵ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 96/3884.

konaklayacağı yeri ve iâşesini hazırlamaktı. Bunun için halktan toplanan avarız ve nüzül vergileri kullanılırdı⁶⁶. Ömer Paşa'nın, Mehmed Ağa'nın yereldeki destekçisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Mehmed Ağa'yı nüzül emini olarak önermesine neden olmuştur.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa, Edirne âyanlığı döneminde daha çok nüzül emini olarak görev yapmıştır. Özellikle Rumeli'de yaşanan dağlı isyanları sırasında bölgeye tayin olan valilerin maiyyetlerinin iâşe ve aylık giderlerini karşılamıştır. Vezir Hakkı Paşa 1801 senesinde ikinci kez Rumeli valisi olarak görevlendirildiğinde Dağdevirenzade'nin yaptığı masrafın kendisine hala ödenmediğini görüyoruz. 22 Nisan 1803 (H. 29 Zilhicce 1217) tarihli bu arşiv belgesinin ikinci sayfasında ise bu borcun harman vaktinde ödeneceği bildirilmiştir⁶⁷. 15 Temmuz 1804 (H. 6 Rebi'ülahir 1219) tarihli belgede Misivri ve Bergos kadıları ve âyanlarına hitaben yazılan hükümde Mehmed Ağa'nın yaptığı masrafın kendisine teslim edilmemesi dolayısıyla bu kayıp paranın tertip ve teslim edilmesi Bab-ı Âli tarafından emredilmiştir⁶⁸.

1802 yılı itibariyle Mehmed Ağa'nın bölgede sözü geçer, iş görür bir yerel lider olduğunu söyleyebiliriz. Edirne taraflarına memur edilen İvranyalı Mehmed Paşa'nın maiyetinde olan askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kışlak emini Ali Ağa görevlendirilmiştir. Ancak Ali Ağa'nın görevini yerine getirmediğine dair Dersaadet'e bir yazı yazılmıştır. Bunun üzerine nüzül emaneti meselesinin önemli olduğu, bu görevden affını isteyen ya da geciktiren kişilere bırakılmaması gerektiğine dair Dersaadet'ten gönderilen yazıda Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya nüzül emaneti görevinin tevcih edildiği bildirilmiştir⁶⁹.

Mehmed Ağa'nın Edirne âyanlığı döneminde dağlı eşkıyası ile mücadelede de görevlendirildiğini görmekteyiz. Cemal Gökçe makalesinde Dağdevirenzade'nin 24 Temmuz 1803 (H. 5 Rebi'ülahir 1218) tarihinde yanına yerel eşraftan Behram Beyi de alarak eşkıya takibine çıktığını yazmıştır. Mehmed Ağa bu eşkıya takibini halktan para toplamanın bir yolu olarak görmüş, kendilerinden haksız yere para alınan halk ise şikâyetlerini Bâb-ı Âli'ye iletmişlerdir⁷⁰. Bu durum Dağdevirenzade'nin fırsat bulduğunda elindeki askeri gücü kullanarak zenginleşmeye ve yerelde gücünü

⁶⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, İstanbul 1993, s.710.

⁶⁷ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.788/31797.

⁶⁸ BOA, Cevdet Tasnifi, Dahiliye, nr.159/7920.

⁶⁹ BOA, Cevdet Tasnifi, Askeriye, nr.1113/ 49325. Bahsi geçen arşiv belgesi H. 10 Şevval 1219 (M. 12 Ocak 1805) tarihlidir.

⁷⁰ Gökçe, *a.g.m.*, s.105.

arttırmaya çalıştığının ilk örneklerindendir. Doğal olarak ağanın bu faaliyetleri onun cezalandırılmasına neden olan sürecinde başlangıcıdır.

1803 senesinde Edirne ve çevresinde faaliyet gösteren Ali Molla ve diğer dağlı eşkıyası üzerine Selanik mutasarrıfı Osman Paşa memur edilmiştir. Osman Paşa'nın Edirne'de ikamet üzere yola çıktığı Edirne âyanı Mehmed Ağa'nın da kuvveti ile yardım etmesi için Levent çiftliği zabitanın emrine verildiği bildirilmiştir⁷¹. Aynı dönemde Kara Feyzi adındaki dağlı eşkıyasının Malkara kazasını zapt etmesi üzerine Mehmed Ağa'ya benzer bir emir daha gönderilmiştir⁷². Ancak Mehmed Ağa'nın bu emirlere itaat etmediğini görüyoruz. Mehmed Ağa eşkıya üzerine hareket için Edirne'den ayrılmadığından Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Malkara ve Keşan civarına kadar sokulduğu ve buralardaki kasabalarda zulüm ettikleri belirtilmiştir. Bab-ı Âli bundan dolayı Mehmed Ağa'ya Osman Paşa'nın Edirne'ye geleceğini bildirmiş ve onun yanında eşkıyanın üzerine yürütmesine dair tekrar bir emir göndermiştir. Benzer bir hüküm Osman Paşa'ya gönderilerek bir taraftan kendisinin, diğer taraftan Edirne âyanının sıkıştırmasıyla eşkıyayı bozguna uğratmaları emredilmiştir⁷³.

Mehmed Ağa'nın merkezi otorite ile eşkıya arasındaki mücadelede mütereddit ve ikircikli tutumu 1805 yılına kadar sürmüştür. Edirne'nin durumu hakkında 13 Temmuz 1805 tarihinde sadrazam tarafından padişaha sunulan arzda bazı âyanların eşkıyanın yanında olduğu belirtilmiştir. Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa da adamları ile birlikte eşkıyanın yanında olan kişiler arasında zikredilmiştir. Ancak Deli Kadri'nin 1805 Haziranındaki isyanında Mehmed Ağa, Edirne Bostancıbaşı ile birlikte hareket ederek eşkıyaların üzerine yürümüştür⁷⁴. Edirne ve çevresinin asayişinin sağlanamaması üzerine III. Selim, Nizam-ı Cedid ordusunun Balkanlarda kurulmasını sağlayarak hem asayiş problemini çözmek hem de askeri modernleşmeyi gerçekleştirmek istemiştir. Nizam-ı Cedid'in Balkanlarda tesisi düşüncesi ise ilerleyen süreçte II. Edirne Vakası'nın yaşanmasına neden olacaktır.

2.1.2. II. Edirne Vakası'nda Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Rolü

II. Edirne Vakası'nın yaşandığı dönemde Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda pek çok farklı gelişme ile mücadele etmek zorundaydı. Rumeli'de dağlı isyanları ile

⁷¹ Nurullah Nehir, *219 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (1-60)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2015, s.31.

⁷² Nehir, *a.g.t.*, s.164.

⁷³ Nehir, *a.g.t.*, s.171-172.

⁷⁴ Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s.105-106.

mücadele sürüyordu. Eşkîya grupları İstanbul sınırlarına kadar yaklaşmışlardı. 1804 senesinde patlak veren Sırp isyanı devam etmekteydi. Rumeli valisi Bosna askerinin bir kısmı ile isyancıların üzerine gönderilmişti. Askerin büyük çoğunluğu da Napolyon tarafından işgal edilen Dubrovnik tarafına sevk edilmişti⁷⁵. III. Selim Rumeli’de hüküm süren eşkıyalık olaylarını sonlandırmak özellikle dağlı eşkıyası problemine son vermek için Nizam-ı Cedid askerini Rumeli’ye taşımaya karar verdi. Karaman valisi Kadı Abdurrahman Paşa⁷⁶ maiyetindeki Nizam-ı Cedid askerleriyle beraber İstanbul’a davet edildi.

Abdurrahman Paşa komutası altındaki Nizam-ı Cedid askerleri 19 Haziran 1804 (H. 10 Rebiulevvel 1219) tarihinde Üsküdar’a gelmiştir. Buradan hareketle Temmuz 1804’de (H. Rebiulahir 1219) Malkara’da toplanmış olan eşkıyanın üzerine yürümüş ve bozguna uğrattığı dağlı eşkıyası Balkan’ın batı tarafına kaçmıştır. Abdurrahman Paşa gelen emir üzerine Nizam-ı Cedid askerinin süvarilerini Çorlu’da ve piyadelerini Tekirdağ’da bırakarak İstanbul’a dönmüştür. Buradan da tekrar Anadolu’ya geçmiştir⁷⁷.

Bahsedildiği üzere III. Selim Nizam-ı Cedid askerini Rumeli’de de tesis etmek niyetindeydi. Ancak bölgede hâkim âyanların ve ocaklıların tepkisini de çekmek istemiyordu. Bu yüzden Abdurrahman Paşa, Sırp asilerin üzerine memur edilen Rumeli valisi İbrahim Paşa’nın emrine verilerek ihtiyaç halinde hareket etmek üzere Edirne’ye davet edildi⁷⁸. Bunun yanında ortamı hazırlamak için Edirne Saray Bostancı Ocağı’nın başına Gümüşhane emini Ahmed Ağa Bostancıbaşı olarak atandı. Edirne Bostancı Ocağı’nın asker sayısı yeterliydi ancak düzenleri git gide bozulmakta olduğundan İstanbul ve Edirne arasında asayişi sağlamak güçleşmişti. Ocağın asker sayısı bine çıkartılarak Ahmed Ağa’nın ocağın nizamından sorumlu olduğuna dair talimat verildi⁷⁹.

Nizam-ı Cedid’in Rumeli’ye taşınması için gerçekleşen tüm bu gelişmeler belirli kesimleri rahatsız etmeye başladı. Nizam-ı Cedid karşıtı olan Hafız İsmail Paşa, Rusçuk âyanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ile gizliden haberleşerek Rumeli’de âyanların fesat

⁷⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2002.

⁷⁶ Anadolu’da da, Rumeli’de olduğu gibi âyanlar türemiş ve kendi bölgelerini yönetir hale gelmişlerdi. Sultan III. Selim mütegalibelerin elinde olan bazı bölgelere kendisine yakın adamları tayin ederek otoriteyi sağlamaya ve Nizam-ı Cedid askerini bu yol ile yaymayı hedeflemiştir. Bu amaçla Kadı Abdurrahman Paşa 7 Cemaziyelevvel 1218’de (25 Ağustos 1803) Karaman valiliğine tayin edilmiştir. Nizam-ı Cedid teşkilatının Konya, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Beyşehir, Akşehir, Alanya, Antalya ve Isparta’da genişletilmesi planlanmıştır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, *Bellekten*, C.35, S.138, Ankara, 1971, s.253-261.

⁷⁷ Uzunçarşılı, “Kadı Abdurrahman Paşa”, s.262-264.

⁷⁸ Uzunçarşılı, “Kadı Abdurrahman Paşa”, s.267.

⁷⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2002; Asım Efendi, *a.g.e.*, s.303.

çıkarmaları için desteklenmesini istedi. İkisi “*saltanat-ı seniyyede söz sahibi olan kimseleri düşürdükten sonra beraberce devlete nizam vermek*” adına anlaştilar. Dağdevirenzade gibi kendi varlığının tehlikeye girmesinden korkan âyanlar İsmail Paşa ve Tirsiniklizade’nin yanında Nizam-ı Cedid aleyhine hareket etmeye başlamışlardır⁸⁰.

Abdurrahman Paşa, İstanbul’a gelmiş ve Levent ve Üsküdar çiftliklerindeki yirmi dört bin askeri komutası altına alarak 1806 Haziran ayının sonlarına doğru Edirne üzerine hareket etmiştir⁸¹. Rumeli’deki âyanlar bu kadar büyük bir kuvvetin kendilerine karşı kullanılabileceği endişesiyle Tirsiniklizade’nin çağrısına uyarak hareketlenmeye başlamışlardır. Asım Tarihi’nde Rumeli âyanlarının ve Bektaşî tarikatına gönülden bağlı olduklarından Nizam-ı Cedid askerinin, yeniçeri ocağının ve doğal olarak kendilerinin felaketine sebep olacağı düşüncesine kapıldıkları belirtilmektedir. Bundan dolayı da kimisi adetlerine bağlı olduğundan kimisi de kendi makamını korumak için Nizam-ı Cedid’e karşı birleşmişlerdir⁸². Dağdevirenzade Mehmed Ağa’nın bu fesadın içinde olmasının bir sebebi de bu olmalıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere bir buyruluda kendisinden “silahşoran-ı hassadan” şeklinde bahsedilmekteydi. Mehmed Ağa’nın yeniçeri ocağına bağlılığını bu isyan hareketine karışmasına sebep olan bir faktör olarak da görmekteyiz. Bunun yanı sıra Edirne gibi devletin merkezine yakın bir konumda adını duyurmuş âyanlar arasında olması ve muhtemelen hatırı sayılır bir servete sahip olması kendisini tehdit altında hisstemesine neden olmuştur.

II. Edirne Vakası ilk olarak Tekirdağ’da başlamıştır. Ancak Cabi Ömer Efendinin yazdığı tarihten anladığımız üzere fesadın ilk ateşi Edirne’de yakılmıştır. Abdurrahman Paşa’nın İstanbul’da bıraktığı Nizam-ı Cedid askeri için Karışdıran⁸³ mevkiinde bir kışla inşa edilmeye başlaması üzerine Edirne’de türlü söylentiler çıkarılmaya başlanmıştır. Câbî Ömer Efendi, Edirne âyanının “*acep bizler hacer ü şecer makulesi gibi mi olacağız*” diyerek ahalinin canını sıkan, onları bozgunculuğa iten sözler sarf ettiğini bildiriyor. Mehmed Ağa Edirne Bostancıbaşısına danışarak kaygılarını anlatıyordu. Bostancı Ocağı zabıtları, neferleri ve yeniçerilerine “*bu Nizam-ı Cedid askeri sizleri gide gide bakkal şagirdi gibi ve re’âyâlar gibi hizmetlerinde kullansalar gerekdir*” diyerek Edirne ve çevresinde fesat yayıyordu. Bu çalkantılar üzerine Tekirdağ’da bir kışla inşa edilmesi ve asker toplanması için emirler gönderilince

⁸⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2002-2003.

⁸¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2004; Asım Efendi, *a.g.e.*, s.307.

⁸² Asım Efendi, *a.g.e.*, s.305.

⁸³ Günümüzde Kırklareli’nin Lüleburgaz ilçesine bağlı bir beldedir.

Malkara, Keşan ve Hayrabolu bölgelerindeki asiler Tekirdağ'da mukavemete başlamıştır⁸⁴.

Cevdet tarihinde Tekirdağ isyanının başlatan olay olarak Nizam-ı Cedid'in tatbik edilmesini bildiren emri okuyan hâkim efendinin yeniçeriler tarafından katledilmesi gösterilmiştir⁸⁵. Câbî Ömer Efendi'nin anlatımına göre Tekirdağlılar İstanbul'dan gönderilen emirlere uymakta gecikince bir mahkeme kurulmasına karar verilmiştir. Görüşmelerde Tekirdağ ahalisi Nizamı Cedid'in burada kurulmasına razı olmadıklarını söylemişlerdir. Kendilerinin bu tutumunun sebebini ise “*Edirne'den dahi bizlere haber geldi. Anlar dahi, eğer devlet Edirne'de de böyle kışla bina ve asker-i cedîd murâd eder ise bizler komazız deyü arz u mahzar geldi. Bu güne ihdas nesne istemeziz*” diyerek açıklamışlardır⁸⁶. Buna göre Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın yaydığı fesadın yalnızca ocaklıları değil yöre halkını da etkilediği söylenebilir. Mehmed Ağa, Nizam-ı Cedid'i Rumeli'ye geçirmemek için kendine yakın olan bölge âyanlarını ve ahalilerini yanına çekmeyi başarmıştır.

Tekirdağ'daki muhalefete son vermek için burada toplanan asilere sadrazam tarafından bir tahrirat gönderilerek hâkimi öldüren yeniçerilerin cezalandırılacağı, Nizam-ı Cedid askeri için Edirne ve İstanbul arasında yeni bir kışla inşa edileceği, ancak dileyenlerin asker yazılacağı konusunda anlaşmaya çalışıldıysa da Tekirdağlılar direnmeye devam etmişlerdir⁸⁷.

Edirne'de Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın kışkırtmalarıyla yeniçeriler Bostancıbaşı tayin edilen Ahmed Ağa'yı, Babaeski kasabasında bulunan koyun emininin ve Abdurrahman Paşa'nın Rumeli tarafına memur edildiği haberini getiren Tatar Ağasını idam ederek isyan ettiler. Abdurrahman Paşa isyanın merkezi konumunda bulunan Edirne üzerine yürüyüşe geçti. Önce Silivri'ye ardından da Çorlu'ya kadar ilerledi. Buraların halkı Paşa'ya karşı direniş gösterse de isyan girişimleri bastırıldı⁸⁸. Abdurrahman Paşa Havsa (Havass-ı Mahmud Paşa) kasabasına kadar ilerlemiş ancak zahiresiz kaldığından kuvvetlerinde sıkıntı baş göstermiştir. Abdurrahman Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği tahrirattan, Dağdevirenzade'nin Edirne ve civarındaki âyanları tahrik ettiğinden dolayı orduya gerekli iaşenin gelmediğini, Gümülcine'ye kadar geldiği

⁸⁴ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.62.

⁸⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2003.

⁸⁶ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.62.

⁸⁷ Uzunçarşılı, “Kadı Abdurrahman Paşa”, s.277-280.

⁸⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2004; Asım Efendi, *a.g.e.*, s.308.

haber alınan Sirozi İsmail Bey'e dahi Edirne âyanına fesadından vazgeçmesini anlatması için yazılar gönderdiği anlaşılmaktadır. Zahir tedariki için her tarafa haber gönderilmiş ancak âyanlar Dağdevirenzade'nin korkusundan Kadı Abdurrahman Paşa'ya yardım edememişlerdir⁸⁹.

Abdurrahman Paşa herşeye rağmen Lüleburgaz'a kadar ilerleyebilmiştir. Ancak Elmalı köyüne geldiğinde Dağdevirenzade'nin başını çektiği isyan ordusunun kendilerine saldıracağı haberini almıştır. Bu kuvvetlerin içinde Tirsiniklizade İsmail ve Hasköy âyanı Emin Ağa tarafından gönderilen askerler de mevcuttu. Abdurrahman Paşa Elmalı mevkiinde karşılaştığı mukavemeti kırsa da zahire tedarik edemediği için Edirne'ye varamamıştır⁹⁰.

Abdurrahman Paşa'ya önce Çorlu tarafına çekilmesi için emir gönderilmiştir. Çorluların asiler ile yeniden birleşmesi üzerine bu defa Silivri'ye çekilmesine karar verilmiştir. Abdurrahman Paşa'ya gönderilen bir takirde Çorlu'da toplanan asilerinin başını Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın kardeşi Ahmed Haseki, eniştesi Kel Ali ve eski Delibaşı Kör İbo olduğu belirtilmiştir. Bunlar yanlarında üç yüz süvari ile Çorlu'ya gelmişler ve ahaliyi tekrar isyana teşvik etmişlerdir⁹¹.

Çorlu ve Tekirdağ'da çatışmalar devam ederken Sadrazam Hafız İsmail Paşa, Sirozi İsmail Bey'den asiler ile Abdurrahman Paşa arasında arabuluculuk yapması ricasında bulundu. İsmail Bey'in çabaları ile Abdurrahman Paşa'nın Silivri'ye çekilmesine karar verildi. Çorlu muhasarasının kaldırılmasını fırsat bilen asiler İstanbul'a yürümeye kalkıştılar ve ismini verdikleri on kişi idam edilmedikçe isyana son vermeyeceklerini söylediler. Durumun İstanbul'a sıçraması tehlikesi üzerine Anadolu valisi Ebubekir Paşa devreye sokuldu. İki taraf arasında gidip gelen haberlerden sonra Nizam-ı Cedid'in Edirne'den çıkması ve Abdurrahman Paşa'nın Anadolu'ya dönmesi şartıyla asilerin isyana son verecekleri haberi padişaha ulaştırıldı⁹². Böylece Nizam-ı Cedid'in Rumeli'ye geçmesi mümkün olmayıp Abdurrahman Paşa da Anadolu'daki görevine döndü.

⁸⁹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 49/2345; Belge H-29-12-1217 tarihlidir. Ancak içeriğine baktığımızda bunun Edirne Vakasını anlattığını görüyoruz. Uzunçarşılı bu konuya dair başka belgeyi 19 Cemaziyelevvel 1221 (M. 4 Ağustos 1806) olarak tarihlemiştir. Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.282.

⁹⁰ Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.284-286.

⁹¹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 78/3009-A.

⁹² Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2005; Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.294.

Mehmed Ağa bu süreçten sonra devletin dikkatini daha çok çekmeye başlamıştır. Tirsiniklizade ile olan yakınlığı ve Edirne Vakası'nda gösterdiği serkeş tavırları kendisinin 1801-1805 tarihleri arasında bölgede ne kadar güçlendiğinin bir göstergesidir. Ayrıca kardeşi ve eniştesi gibi akrabalık ilişkisi içinde olduğu şahsiyetleri destekleyerek bölgedeki kontrolünü arttırmış ve yerel bir hanedana dönüşmeye başlamışlardır.

2.1.3. Sened-i İttifak ve Dağdevirenzade Mehmed Ağa

Sened-i İttifak'ın imzalanmasının zeminini Nizam-ı Cedid aleyhtarlarının çıkardığı Kabakçı Mustafa isyanının hazırladığı söylenebilir. Bu isyan neticesinde III. Selim 19 Mayıs 1807'de tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa geçirilmişti. Ancak Nizam-ı Cedid taraftarı devlet ricali III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için Rusçuk yaranı Alemdar Mustafa Paşa'dan yardım istedi. Bunun üzerine Rumeli'den hareket eden Mustafa Paşa yirmi bin kişilik kuvveti ile Edirne'ye geldi ve burada harekât planı hazırladıktan sonra İstanbul'a doğru hareket etti. Bu sırada Kabakçı Mustafa'nın idamı gerçekleştirildi. 28 Temmuz 1807'de Topkapı Sarayı'na yürüdü ve sadrazamdan mührü aldı. III. Selim'in şehit edildiği haberini alınca şehzade Mahmud Osmanlı tahtına geçirildi⁹³. Alemdar Mustafa Paşa ile İstanbul'a gelen âyanlar arasında Dağdevirenzade Mehmed Ağa da bulunmaktaydı⁹⁴. Alemdar Mustafa Paşa Edirne'de ikamet ederken Mehmed Ağa'nın yardımları dokunmuş olmalıdır. Mehmed Ağa'nın Alemdar tarafından bostancıbaşılığı görevine getirilmesinde de bu sürecin etkili olduğu düşünülebilir.

İnalcık, Sened-i İttifak-ı "*imparatorluk içinde teşkilatlı gerçek kuvvetlerin, yani ocak, ulema ve taşrada hâkim âyanın, devletin karar verme yetkilerini fülen ele geçirme mücadelesi*" şeklinde yorumlar⁹⁵. Alemdar Mustafa Paşa Sultan III. Selim'i şehit edenleri cezalandırma işleriyle uğraştıktan sonra Rumeli ve Anadolu'daki kuvvetli âyanları İstanbul'a davet etmiştir. İstanbul'a gelen bu âyanlar Kâğıthane'de Çağlayan köşkünde padişahın huzuruna kabul edilmişlerdir. Alemdar Mustafa Paşa'nın gayesi âyanlar ile merkezi hükümet arasında bir ittifak sağlamak, alınacak kararlar hususunda muhalefetin önüne geçmek ve âyanların devlet idaresinde söz sahibi olmasını

⁹³ Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, s.364-365; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C.5, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s.174-176.

⁹⁴ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.171

⁹⁵ Halil İnalcık, "Sened-i İttifak Ve Gülhane Hattı- Hümayunu", *Belleten*, 124, C.31, S.124, 1967, s.603.

sağlamaktı. Bu şartlar altında âyanlar arasında Sened-i İttifak maddeleri oluşturularak Ekim 1808 tarihinde imzalandı⁹⁶. Sened-i İttifak metninin altında âyan ve devlet ricalinden yirmi dört kişinin imzası bulunmaktadır⁹⁷.

Bu imzaların içinde Edirne âyanı sıfatıyla Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın imzası bulunmamaktadır. Mehmed Ağa İstanbul'da bulunmasına rağmen senedi imzalamamıştır. Senedin imzalanması ekim ayının başlarına isabet etmektedir. Mehmed Ağa'nın bostancıbaşılık ile görevlendirilmesi ise Câbî Ömer Efendi'ye göre 19 Ekim 1808 tarihlidir⁹⁸. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olduktan sonra bazı cezalandırmalar ve görevlendirmeleri içeren bir arizayı II. Mahmud'a sunduğu bilinmektedir⁹⁹. Tarihlerin yakınlığı ve Mehmed Ağa'nın, Alemdar Mustafa Paşa tarafından bostancıbaşılık ile görevlendirilmesi padişaha sunulun bu arizada Dağdevirenzade'nin de isminin olduğunu düşündürmektedir. Alemdar Mustafa Paşa sadrazamlığı süresinde Edirne ve çevresinin güvenliğini kendisine yakın olduğunu düşündüğümüz Dağdevirenzade'ye bırakmak istemiş olabilir.

2.2. MEHMED AĞA'NIN EDİRNE BOSTANCIBAŞILIĞINA TAYİNİ VE BOSTANCIBAŞILIK DÖNEMİ FAALİYETLERİ (1808-1817)

Edirne Bostancı Ocağı'nın kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte XV. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir. Edirne Bostancıbaşları, Edirne Bostancı Ocağı mensuplarından, hassa hasekilerinden ve Dergâh-ı Mualla kapıcıbaşlarından tayin edilmekteydi. Edirne Bostancıbaşları, Edirne ve çevresindeki 49 kazanın asayişinden sorumluydular. Bostancıbaşların en önemli vazifesi kazalardaki ahali ile Edirne-İstanbul arasındaki yol güvenliğinin sağlanmasıydı. Bunun yanında Ordu-yı hümayûn için gerekli zahire, mühimmat ve ulaşım araçlarının temin edilerek sevk ve idaresini gerçekleştirmek, asker toplamak, muhallefat ve müsadere işlemlerini yerine getirmek, bazı idamları gerçekleştirmek gibi çeşitli görevlerde kullanılmışlardır. Aynı zamanda dağlı isyanlarının görüldüğü dönemlerde eşkıya üzerine memur edilmişlerdir¹⁰⁰.

Câbî Ömer Efendi'nin aktarımına göre Mehmed Ağa 19 Ekim 1808 (28 Şaban 1223) tarihinde Bostancıbaşılık görevine getirilmiştir. Câbî Ömer Efendi, Alemdar

⁹⁶ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanları*, s.138-142.

⁹⁷ Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.2, İstanbul 1998, s.221-222.

⁹⁸ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.171.

⁹⁹ Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanları*, s.137.

¹⁰⁰ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.223-227; Yıldız, *a.g.m.*, s.388-391.

Mustafa Paşa 1808 senesinde III. Selimi tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'a doğru hareket ettiğinde yanında Edirne âyanı Dağdevirenzade'nin de olduğunu yazmıştır. Dağdevirenzade'ye Bostancıbaşılığı tevcih edildiğinde muhtemelen İstanbul'da bulunuyordu. Yine Cabi tarihinde anlatıldığı üzere 19 Ekim 1808 (28 Şaban 1223) tarihinde Dağdevirenzade “...Edirne’de Ordu-yı humayûn için iktiza eden zehayir ve gayrı lâzım gelen husûsâta me’mûren...” Edirne’ye gönderilmiştir¹⁰¹.

Devletin resmi kayıtlarına göre ise Bostancıbaşılık görevine tayin edilmesi Câbî Ömer Efendi'nin verdiği tarihten dört ay ileridedir. II. Mahmut dönemine ait bir hatt-ı hümayun Mehmed Ağa'nın Edirne Bostancıbaşılığına 15 Şubat 1809 tarihinde tayin edildiğini göstermektedir. Belgede Edirne’de âyanların sahip olduğu nüfuz ve güçlerine dikkat çekilmesinin ardından âyan ve bostancıbaşılar arasında ikilik çıkabileceğine yönelik endişelerden bahsedilmiştir. Bu durumun önüne geçilmesi için Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın görevlendirilmesi istenmiştir. Aynı belgeden Mehmed Ağa'nın hali hazırda Sipahiler ağası olduğunu öğreniyoruz. Kendisinden boşalan bu görev için Edirneli Velvele Ahmed tavsiye edilmiştir. Görevlendirmeler padişahın “*Münasib olduğu minval üzere bostancıbaşılığın ve sipahiler ağalığının tevcihi karin-i ruhsat-ı seniyye-i padişahanem olmuştur.*” şeklindeki hattı-ı hümayunuyla kabul edilmiştir¹⁰².

Mehmed Ağa'nın Osmanlı başkentinin güvenliğini tehlikeye atan II. Edirne Vakası'nda oynadığı rolden sonra mükâfatlandırılırcasına Bostancıbaşılık gibi çevrenin güvenliğinden sorumlu olduğu bir göreve getirilmesi dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Rumeli'deki hareketliliğin önüne geçilmesi ve güç dengesinin sağlanması amacıyla bazı âyanlar hükümet tarafından birbirlerine karşı desteklenmiştir. Aynı politikayı dağlı eşkıyalarının affedilip iskân edilmelerinde de görüyoruz. Asi bir âyan olan Mehmed Ağa'nın da önemli bir göreve getirilmesinde devlet adamlarının kadrolaşmalarının yanında bu politikanın da etkili olduğu düşünülebilir.

Mehmed Ağa'nın Bostancıbaşısı olarak ilk icraatı sekban yazmak için Edirne tarafına geçmek olmuştur. 29 Kasım 1808 (H. 10 Şevval 1223) tarihinde başladığı bu görevde kendisi Edirne dışındayken adamlarını da sekban yazması için Uzunköprü, Mustafa Paşa, Tekirdağ ve Zağra-i Atik taraflarına göndermişti. Bu sırada İstanbul'da yeniçerilerin ayaklandığı ve Alemdar Mustafa Paşa'nın öldüğü haberi Edirne'ye geldi.

¹⁰¹ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.171,253.

¹⁰² BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 339/19405. Belge H. 29-12-1223 / M. 15-Şubat-1809 tarihlidir.

Burada bulunan yeniçeri ağası Edirne'yi muhafazaya girilerek Őehirde silahla gezenleri cezalandıracağını duyurmuş hatta kabahat iŐleyen bazı kiŐileri boğdurup cesetlerini Eski Cami ve Üçşerefeli Cami önünde üç gün müddetle ibret olsun diye bekletince Dağdevirenzade Edirne dışında kalmış ve Şehre girmeye korkmuŐtur. Edirne tarafından Tekirdağı tarafına geçmiş kasaba ahali si onu içeri almayınca Hasköy üzerine gitmiŐtir¹⁰³. Mehmed AĞa'nın bu korkusunun sebebi Alemdar Mustafa Paşa ile olan yakınlığı olmalıdır.

Mehmed AĞa'nın Edirne Bostancıbaşısı olmasından sonra Edirne intisabı 20 Kasım 1808-08 Kasım 1809 (H. 01 Şevval 1223 ile 30 Ramazan 1224) tarihleri arasında kendisine emanet usulüyle tevcih edilmiştir. 1810 yılı mart ayından sonra da kardeşi Ahmed AĞa'ya 6.250 kuruŐ bedel ile iltizam edilmiŐtir¹⁰⁴.

4 Şubat 1810 (H. 29 Zilhicce 1224) tarihli belgeden anladığımız üzere Dağdevirenzade'ye vezirlik rütbesi verilerek Karadeniz sahilleri seraskeri tayin edilmesi önerilmiŐtir. Bu istek Bâb-ı Âli'de toplanan meŐveret meclisinde görüŐülmüŐtür. Kendisinin orduya asker sevk ve ihracındaki gayreti takdir edilmesine rağmen uhdesinde olan bazı kaza âyanlarının pek söz dinler cinsten olmadığı ve bunlarla uğraŐılması gerektiği ve devletin savaş halinde bulunduğu Rusya'nın saldırı halinde olduğu bir zamanda bu tarz Őeylerle uğraŐılmasının münasip olmayacağı gerekçesiyle bu istek reddedilmiŐtir¹⁰⁵.

Bundan sonra 18 Haziran 1810 (H. 5 Cemaziyülevvel 1225) tarihinde Mehmed AĞa tarafından Bab-ı Âliye gönderilen yazıda kendisine Edirne Bostancıbaşılığı uhdesinde kalmak üzere Varna seraskerliğiyle birlikte vezirlik rütbesi verilmek istendiğini görüyoruz. Mehmed AĞa bu görevlendirmeyi kabul etmekten imtina etmiştir. Buna sebep olarak maiyetini geçindirmek için bile tüm varlığını kullandığını ve vezaret için yeterli parası bulunmadığını göstermiştir. Kendisinin de diğer vezirler gibi terfi edildiği halde oradan oraya memuriyetiyle “...on beş yirmi seneden berü sâye-i Devlet-i Âliyye'de kesb ettiğim itibar ve nüfuzun sukutuma ve hânedanım perilŐan olup ıyal ve evlâdım talan ve nâlân ve sefil ve ser-gerdan olmasına bâis bir keyfiyet olacağından...” ifadeleri ile bahsederek Çirmen Sancağı ve Filibe kazasının mukâta'at, cizye cibayeti,

¹⁰³ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.330-331.

¹⁰⁴ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.242-245.

¹⁰⁵ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1296/50368.

nüzül ve avarız tahsildarlığının kendisine verilmesini istemiştir. Bunun yanında vezirlikten azil edildiği takdirde tekrar Edirne’de ikamet etmesine müsaade edildiğine dair Hatt-ı hümayun yazılmasını istemiştir. Vezareti bu şartlar altında kabul edeceğini bildirmiştir¹⁰⁶. Anlaşıldığı üzere Dağdevirenzade Mehmed Ağa hâkimiyet sahasını terk etmek burada kurduğu otoriteden vazgeçmek istememektedir. Kendisinin de dediği üzere diğer vezirler gibi oradan oraya sürülecek ya da hakkında çıkartılan söylentiler ortadan kaldırılmasına sebep olacaktır. Devletin içinde bulunduğu savaş hali de Mehmed Ağa’nın isteklerini gerçekleştirmeye müsait ortamı yaratmayacağından bu yolla tevcih edilmek istenen vezirlik rütbesini reddetmiş olduğu düşünülebilir.

Mehmed Ağa’nın İstanbul’a gönderdiği yazı üzerine Devlet-i Aliyye’ye olan hizmetindeki gayretinin bilindiği, ancak kendi uhdesine verilmesinin istediği kazaların başında zaten âyanları olup uhdesine ihalesinde sorunlar yaşanabileceği, hali hazırda Rusya’nın Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlediği bir zamanda böyle işlerle uğraşmanın tehlikeli olacağı görüşüyle vezaret verilmesi ertelenmiştir. Bunun dışındaki görevlerine devam edeceği bildirilmiş ve ihtimam göstermesi rica olunmuştur¹⁰⁷.

2.2.1. Dağlı Eşkiası ile Mücadelede Dağdevirenzade Mehmed Ağa

Mehmed Ağa Bostancıbaşı tayin edildikten sonra Balkanlardaki pek çok sorunla ilgilenmiştir. Bunlardan biri Yılıkoğlu Süleyman Ağa’nın adamı Gavur Hasan’ın serseri hareketleridir. 1808 yılından sonra çıkan karışıklıklar dağlı eşkıyalarına atfedilmese de bu isyanların uzantıları olduğu düşünülebilir. 20 Nisan 1809 (H. 5 Rebi’ülevvel 1224) tarihli belgeden anladığımız üzere Mehmed Ağa’nın asker tertip ederek Ordu-yı hümayûna katılması emredilmiştir. Bu dönemde Gavur Hasan’ın Uzuncaabad-ı Hasköy kasabası, Gümülcine ve Ferecik kazalarına düzenlediği saldırılardan dolayı asker tertibini tamamlayamamıştır. Gönderdiği kaimede Yılıkoğlu ve Gavur Hasan’ın bahsedilen bölgelerden çıkarılmadığı sürece asker toplamanın mümkün olmadığını bildirmiştir¹⁰⁸.

1810 yılında Hasköy âyanı Emin Ağa ve Ahi Çelebi âyanı Hacı Mustafa Filibe ve Gümülcine’yi kontrol altına almak için harekete geçmişlerdir. Ahi Çelebi âyanı Filibe’ye üç saat mesafedeki İstanımaka kasabasına girmiş, halkın mallarını yağmalamış

¹⁰⁶ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 965/41267.

¹⁰⁷ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 965/41267-D.

¹⁰⁸ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 983/41654-S.

ve iki yüzden fazla kişiyi öldürmüştür. Bunun üzerine Filibe nazırı Ahmed Paşa sadarete gönderdiği arızasında bunların Rumeli’de ciddi karışıklığa sebep olacağından dolayı mücadele etmek için izin istemiştir. Sirozi İsmail Bey’in Gümülcine tarafından ve Edirne Bostancıbaşısı Mehmed Ağa’nın Çirmen tarafından ve diğer âyanlar askerleri ile hücum ederler ise bu serkeşlerden kurtulmanın mümkün olabileceğini yazmışlardır. Emin Ağa ve Hacı Mustafa Ağa kendileri için yapılan hazırlıklardan çekinmiş olacaklar ki Filibe’ye saldırmaktan vazgeçmişlerdir¹⁰⁹.

1813 senesinde Keşan’a eşkıyalar saldırıda bulunmuşlardır. Dört yüz neferi ile Keşan’ı zapt etmek niyetinde olan Kuvâcioğlu’nun ortadan kaldırılması hususunda Edirne Bostancıbaşısına emr-i ali gönderilmiştir. Kuvâcioğlu’nun Mekkili Kara Mustafa’nın haşeratını dahi kendisine katmak için adamlar gönderildiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine Mehmed Ağa harekete geçmiş Kuvâcioğlu idam edilerek kesik başı İstanbul’a gönderilmiştir¹¹⁰.

2.2.2. Osmanlı-Rus Savaşı ve Sırp İsyanı Sırasında Mehmed Ağa

1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı¹¹¹ süresince Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda farklı meseleler ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Savaşın başladığı dönemde Mehmed Ağa Edirne’de asi âyan olarak anılmış sonrasında Bostancıbaşılığına tayin edilmişti. Bu tarihten sonra devlet tarafından verilen emirlere itaat etmeye başladığı görülmektedir.

Haziran 1810 tarihinde Mehmed Ağa’dan Rus saldırılarına karşı Ordu-yı hümâyûn için asker ve malzeme yardımı tertip etmesi istenmiştir. Mehmed Ağa Kırkkilise, İslimye, Yanbolu, Pınarhisarı, Çorlu, Silivri ve Tekirdağ taraflarında gezip gerekli asker ve malzemeyi toplaması için emirler vermiştir. Edirne’de toplanacak asker ile Ordu-yı hümâyûna katılacaklarını bildirmiştir¹¹². Yine haziran ayında Balkan reayasının durumu hakkında Mehmed Ağa’dan bilgi istenmiştir. Mehmed Ağa Cuma âyanı Topal Hacı Ali, Osmanpazarı âyanı Ali Ağa, Tırnova voyvodası Feyzi Ağa’ya,

¹⁰⁹ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1223/47814-B; Başer, *a.g.e.*, s.51-52.

¹¹⁰ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 504/24855. H. 29 Zilhicce 1228/ M. 23 Aralık 1813.

¹¹¹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2012*, DR Yayınları, s.97-104.

¹¹² BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1006/42194.

Selvi âyanı ve Sofya ve Balkan dâhilindeki âyanlara haberler göndererek buraların ahâliyelerinin kendilerince tedbirler aldıklarını öğrenmiştir¹¹³.

1810 senesinin Temmuz ve Ağustos ayları Rusların ileri doğru hareketinin hızlandığı döneme tesadüf eder. Mehmed Ağa zahire ve asker tedariki için görevlendirildiğinden Edirne’de kalmasına müsaade edilmiştir. Ancak düşmanın hal ve hareketine bakarak onun orduya katılmasının mutlaka gerekli olduğu, onun yürütmekte olduğu görevleri Edirne’deki kardeşinin ve adamlarının yerine getirebilecek kabiliyette oldukları İstanbul’dan yazılmıştır¹¹⁴.

Temmuz 1810 tarihinde Ruslar Şumnu’ya kadar ilerlemişti. Câbi Ömer Efendi arşiv belgelerine paralel olarak Mehmed Ağa’nın Ruslarla savaşmak için iki bin civarı sekban askeri kaydettiğini bildirmiştir. Mehmed Ağa daha sonra etraf kasabalardan da asker yazmak için Edirne’den ayrılmıştır. Bu askerlerin gideceği yer Şumnu olup aralarında “...*Nizam-ı cedîd ihdâs edecekler imiş bizleri...*” diye sözler dolaşmaya başlayınca Edirne’den hareket etmemişlerdir. Kethüdasının gönderdiği haber üzerine Edirne’ye dönen Mehmed Ağa bu sekbanların başına bir başbuğ tayin ederek 14 Temmuzda Ordu-yı hümâyûn tarafına göndermiştir. Edirne’deki yeniçeri askerinin yanına geçerek söylentilerin asılsız olduğunu, Ordu-yı hümâyûn tarafına gitmelerini emretmiştir. Çalıkavak yakınında, Edirne’den giden askerler yağma için gezen düşman askeri ile karşılaşmışlardır. Şumnu’dan gelen yardım sayesinde mukavemet gösterip çekilmelerini sağlamışlardır. Böylece Edirne ve Şumnu yolu açılmıştır¹¹⁵.

Ruslar bir koldan Şumnu’ya saldırırken bir koldan da Rusçuk’u ele geçirmek için asker sevk ettiler. Bunun üzerine Şumnu’ya gönderilen Osmanlı ordusu “...*Edirne’de bulunan Ahmed Paşa, Edirne Bostancıbaşı Mehmed Ağa, Hasköylü Emin Ağa ve diğer bazı âyanlarla Cebbarzade ve Kara Osmanoğlu askeri...*” ile kuvvetlendirilmiştir. 4 Ağustos 1810 (H. 3 Recep 1225) günü Rus askeri üzerine saldırı düzenlenmiş ve Ruslar burada tutunamayarak iki buçuk saatlik bir mesafeye çekilmiştir. Ruslar Silistre tarafına ağırlıklarını geçirirken bir taraftan da Rusçuk muhasarasını kuvvetlendirmeye devam etmişlerdir¹¹⁶.

¹¹³ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 963/41216.

¹¹⁴ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 977/41523.

¹¹⁵ Câbi Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.1, s.649.

¹¹⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.5, s.2373-2374.

Ekim 1810 tarihinde Mehmed Ağa Ordu-yı hümâyûna zahire tedariki için görevlendirilmiştir. Kazalara çıkarken kendisine iki yüz bin guruş verilmiştir. Ramazan ayının 15'ine (14 Ekim) kadar ikinci ödeme gönderilmez ise fiyatların artması ve yağmurların başlamasıyla zahire tedariki sekteye uğrar gerekçesiyle acilen yüz elli bin guruşun Mehmed Ağa'ya ulaştırılmasına Bab-ı Âli tarafından müsaade edilmiştir¹¹⁷.

Ocak 1811 (H. Muharrem 1226) tarihinde Mehmed Ağa'nın Meştay-ı Hümayuna gönderdiği zahirede eksiklik olduğunu görüyoruz. Mehmed Ağa kışın şiddetinden dolayı zahire arabalarının Karinâbâd civarında kaldığını bildirmiştir. Mehmed Ağa'nın görevini aksattığı, yazılan kağıtlara nakliye akçesini, zahireyi gönderdiğini ancak arabaların Balkan'ı geçemediğini bahane ederek cevap verdiği belirtilmiştir¹¹⁸. Bundan evvel Haziran 1810 tarihinde Ahmed Şakir tarafından seraskere yazılan tahriratta Mehmed Ağa'nın ordu tarafından bazı endişelere kapıldığını öğreniyoruz. Edirne bostancıbaşılığının kendisinden alınarak Selanik ve Siroz taraflarına zahire sevki için memur edilmesini talep etmiştir. Ahmed Şakir, Mehmed Ağa'nın geçen sene orduya zahire tedarikinde yararının büyük olduğunu belirtmiştir. Mehmed Ağa için "*...beş on sene den berü ol taraflarda kesbî nüfuz ve haysiyet itmiş olduğundan merkumu def' ile yerini taklid edecek kimesne olmadığı ve yerine gelecek kim olur ise olsun andan tiz elden yoluyla hidmet-i me'mul olmadığı...*" ifadelerini kullanmıştır. Mehmed Ağa'nın Edirne ve çevresinde söz sahibi olduğuna ve yerine gelecek kim olursa zahire işinin sekteye uğrayabileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca bir kusuru olmuşsa affedilmesi talebinde bulunmuştur¹¹⁹. Buna rağmen Şubat ayına ait bir belgede Mehmed Ağa'nın zahire tedariki konusunda uyarıldığını görüyoruz. Ahmed Şakir'in tahriratına cevaben Mehmed Ağa'nın ordunun sıkıntıda olduğunu bildiği, yine de zahire tedarikini geciktirdiği yazılmıştır. Mehmed Ağa'ya bu vesile ile uyarı maiyetinde yazılar gönderilmiştir¹²⁰. Mehmed Ağa her ne kadar devlete itaat eder gözükse de nüfuzunu kullanmaktan imtina ettiği durumlar olmuştur. Zahire konusunda gösterdiği özensizlik bu konuya örnek teşkil etmektedir. Şüphesiz bu durumlar ortadan kaldırılması sürecinde merkezi otorite tarafından göz önünde bulundurulmuştur.

¹¹⁷ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 962/41212.

¹¹⁸ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 980/41593.

¹¹⁹ BOA, Cevdet Tasnifi, Dahiliye, nr. 302/15063.

¹²⁰ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 969/41368-M.

Mehmed Ağa'ya eski sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Rodos'a sürgünü sırasında çeşitli emirler gönderilmiştir. Yusuf Ziya Paşa¹²¹ sadrazamlıktan azledilmiş ve ikamet etmesi için Dimetoka'ya gönderilmişti. Bundan sonra eski sadrazamın malları müsadere edilerek Rodos'a gönderilmesi için hazırlıklara başlanmıştır¹²². Yusuf Ziya Paşa'nın müsadere edilen malından İsmail Paşa'nın alıkonulan malları ayrılmış ve Edirne'de güvenli bir yere aktarılmıştır. Dağdevirenzade'ye de bu malları koruması emredilmiştir¹²³. Yusuf Ziya Paşa'nın Rodos'a nakli için Kaptan Paşa'dan bir kıta korvet hazırlaması istenmiş. Bu defa Mehmed Ağa, Dimetoka'dan İnöz'e kadar yolculukta Yusuf Ziya Paşa'ya eşlik eden kabileye gerekli desteği sağlayacak adamlar tayin etmesi için görevlendirilmiştir¹²⁴.

Ekim 1812'de Kethuda-yı Sadrı Âli es-seyyid Mehmed Sa'id Galib Efendi mütareke için memur edilmiş ve düşman tarafına gitmiştir. Mehmed Ağa'ya da Ordu-yı hümayun yardım ve levazımatı sağlaması havale edilmiştir. Mehmed Ağa bu görevlendirme üzerine Şumnu'ya gitmiştir¹²⁵. Bundan sonra Dimetoka'ya dönmüştür. Çünkü bu sırada Katar Ağası İbrahim Paşa'nın oğlu Vezir Hamid Paşa'nın tuğ ve sancağı Dimetoka'da yükseltilmişti. Halep şehri memuriyeti Ragıp Paşa'ya tevcih edilmiştir. Ragıp Paşa Halep'e geldiğinde ahalisi onu şehre sokmamıştır. Ragıp Paşa durumunu Yafa valisi Süleyman Paşa'ya bildirince, Süleyman Paşa kethüdasını Halep'e göndererek Ragıp Paşa'nın Şeyhbekir adlı yerde ikametine rabita vermiştir. Bu çıkan fesadın altında Hamid Paşa olduğu anlaşılmıştır. Dağdevirenzade'ye gönderilen ferman üzerine, Dimetoka'da yaşayan Hamid Paşa Kasım 1812'de idam edilerek malları İstanbul'a gönderilmiştir¹²⁶.

¹²¹ Yusuf Ziya Paşa H. 13 Zilkade 1223/ M. 1 Ocak 1809'da sadrazam olmuştu. Rus savaşının gidişatından dolayı kendisine çok müsamaha gösterildiği ve günahlarının arttığı gerekçesiyle azil edilmiştir (H. 1 Rebiyülevvel 1226/ M. 26 Mart 1811). Yerine Lâz Ahmed Ağa sadrazam olmuştur: Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.170,451-452.

¹²² Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.465.

¹²³ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr.517,25255. H. 6 Şaban 1226/ M. 26 Ağustos 1811.

¹²⁴ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr.501,24542. H. 29 Zilhicce 1226/ M. 14 Ocak 1812.

¹²⁵ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.2, s.908.

¹²⁶ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.2, s.920.

20 Nisan 1812 tarihinde Mehmed Ağa'ya Rusya ile olan savaş sürecindeki faaliyetlerinde Devlet-i Aliyye'ye olan katkısından dolayı mirahur-ı evvel¹²⁷ payesi tevcih edilmiştir¹²⁸.

Mehmed Ağa'nın Rusya ile yapılan savaş sırasında toplumda huzursuzluk çıkarmaya çalışan bazı kişilerin idamlarında da görevlendirildiğine şahit oluyoruz. Yusuf Ziya Paşa'nın yerine sadrazam olan İbrail Nazırı Ahmed Paşa neredeyse bir buçuk sene bu görevde kaldıktan sonra azledilmiştir. Azli sırasında Mısır beylerinden Yasin Bey, Delibaşı Mehmed Ağa, Çilesizoğlu ve Kandıralı mir-i mirandan Mehmed Paşa, Ahmed Ağa'ya mührü teslim etmemesini ve kendilerinin gereken desteği sağlayacaklarını söyleyerek orduda fesat çıkarmaya yeltenmişlerdir. Yasin Bey, Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın da desteğini almak için durumu kendisine anlatmıştır. Mehmed Ağa “...hiç bu makule nesne başa çıkar mı? Düşmen karuşında bir fenâ neşen olduktan sonra, kangı ricâli kullanacaksınız ve fermânın nereye nüfûz bulacak. Ve yeniçeri Ordu-yı hümâyûnu yağma eyledikten başka, cürm-i sâbıktan afv ettirmek için, işte düşmenleri helâk eyledik deyü, ne seni ve ne beni ve Sadr-ı a'zamı ve ne i'ânet edenleri sağ komazlar.” diyerek karşı çıkmıştır¹²⁹. Dağdevirenzade Mehmed Ağa böyle bir fesada karıştığı müddetçe herhangi bir destek alamayacaklarının farkında olup kendi konumunu kaybetmek çekincesinde olmalıdır.

İbrail Nazırı Laz Ahmed Ağa'nın yerine Hurşit Paşa sadrazamlığa tayin edilmiş adı geçen Yasin Bey, Çilesizoğlu ve Aydos âyanı Odacıoğlu'nu fesada karıştıkları gerekçesiyle idam etmiş, kesik başlarını 21 Aralık 1812'de (H. 16 Zilhicce 1227) İstanbul'a göndermiştir. Bundan sonra Bolu voyvodası Delibaşı Mehmed Ağa memuriyetinden affını istemiştir. Hurşit Paşa buna müsaade etmek istememiş Ağa askerleri ile İstanbul'a girdiğinde askere bakmıyorlar, tayın vermiyorlar diyerek kargaşanın yayılacağından çekinmiştir. Ancak gitmesine müsaade edilmekle birlikte Edirne'ye geldiğinde idam edilmesi için Dağdevirenzade'ye yazı göndermiştir. Delibaşı Mehmed Ağa Edirne'ye geldiğinde askerleri ile birlikte hanlara yerleştirilmiştir. Dağdevirenzade ile görüşmeye gittiğinde idam fermanı kendisine okunmuş olduğundan

¹²⁷ “Saray hayvanlarıyla bunların takımlarının idare ve iâşesine, yetiştirilmelerine ait işlerle meşgul olan teşekkülün başındaki memura verilen unvandır”, Pakalın, *a.g.e.*, s.542.

¹²⁸ BOA, Cevdet Tasnifi, Saray Mesalihi, nr.48/2401.

¹²⁹ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.2, s.931.

kaçmaya yeltenmeyip idam edilmiş ve kesik başı 24 Aralık 1812 (H. 19 Zilkade 1227) İstanbul'a gönderilmiştir¹³⁰.

Hezargrad âyanı Hasan Efendi'nin (Gavur Hasan) içinde bulunduğu bazı sorunları İstanbul'a iletmesi için Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya bir mektup gönderdiğini görüyoruz. Bu mektubunda Silistre Valisi Rüştü Paşa'nın bundan önce ocağına dâhil olan Hacı Ahmed Ağa'yı göndermediğini kendisiyle beraber memur edildiği Hırsova kasabasına götürdüğünü yazmıştır. Gavur Hasan bu sırada memur edildiği mahalle hareket etmiş bulunmaktaydı. Ancak adamı kendisine gönderilmediği ve kendisi hakkında geçtiği yerlerden şikâyet geleceğinden çekindiği için memuriyetinden affının yazılmasını talep etmiştir¹³¹. Bu durum üzerine Mehmed Ağa İstanbul'a gönderdiği yazısında Gavur Hasan'ın idam edileceğinden korktuğunu yazmıştır. Gavur Hasan'ın memuriyetinden affını istemesi durumunda asker arasında ihtilal çıkabileceği çekincesinde olan Mehmed Ağa, Gavur Hasan'ın¹³² korkusunun giderilmesi hususunun Silistre valisine yazılmasını rica etmiştir¹³³. Ancak bir başka belgede padişah II. Mahmud bu konuda Rüştü Paşa'ya yazılmasına gerek olmadığını belirtmiştir. Aynı belgede Adakale muhafızı Derviş Bey'in maiyetine katılmak üzere memur edilen Zağra-yı Cedid âyanı Veliyyüddin Ağa'nın attan düşerek kolunu kırdığını bu yüzden memuriyetinden affını istediğini öğreniyoruz. Bunun üzerine Dağdevirenzade Mehmed Ağa bu âyanlara vekil tayin edilmiş ve Adakale mevkiine gitmekle görevlendirilmiştir¹³⁴.

Mehmed Ağa, uhdesinde olan kazalardan asker tertip ederek Sırp isyanı sebebiyle ordunun Vidin koluna memur edilmiştir. Ancak Mehmed Ağa toplanan askerlerin yarısının kaçtığını, yakalananların cezalandırıldığını yazmıştır. Uhdesinde olan Dimetoka, Sultanyeri, Ahiçelebi, Uzuncaabad kazaları haslarından bedelleri ile asker ve rehber neferatı tertip ederek mahiyetine katmış eksik kalanlarında yolda tamamlanacağını bildirmiştir. Ancak önceden Gümülcine ve Dimetoka'dan asker

¹³⁰ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.2, s.932-933.

¹³¹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 1139/45307-C. H-19-09-1230 / 25 Ağustos 1815

¹³² Gavur Hasan'ın idamı için H. Rebiyülahir 1231'de (M. Mart 1816) Rüştü Paşa'ya ferman gönderilmiştir: Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2589.

¹³³ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 1139/45307-B. H. 27 Ramazan 1230/ M. 2 Eylül 1815.

¹³⁴ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 277/16308.

toplandığında kendisinin asker bedelini aldığı dedikodusu çıkartıldığından bu durum içine endişe düşürmüştür¹³⁵.

3. DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN DİĞER ÂYANLARLA İLİŞKİSİ

Eylül 1810 tarihinde Mehmed Ağa'ya Aydos âyanı Odacıade Seyfullah Efendi'nin idamı için emir name gönderilmiştir. Seyfullah Efendi, Ordu-yı hümâyûn için istenilen zahirenin temininde gecikince Mehmed Ağa Aydos'a gitmiştir. Burada kazalara adamlarını göndererek zahire ihtiyacını bildirmiştir. Seyfullah Efendi idam edildiği takdirde buraların iyice başıboş kalacağı onun gibi âyanların korkuya kapılacağı ve zahirenin toplanmasının güçleşeceği görüşünde olan Mehmed Ağa idam konusunun gizli tutulması gerektiği düşüncesindedir. Onun idamından önce zahirenin toplanması gerekmektedir¹³⁶.

Mehmed Ağa İstanbul tarafından görevlendirilen bazı memurlar ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Feyzibey-zade Mehmed Emin Bey¹³⁷ mürettebat-ı seferiyye nezareti memuriyeti sebebiyle Edirne'de ikamet ediyordu. Mehmed Emin Bey İstanbul'a dönmek için izin istediğini belirten yazısında Dağdevirenzade ile aralarına anlaşmazlık girdiğini söylemiştir¹³⁸. Aynı şekilde asker sevki için memur edilen eski kaptan Hafız Ali Paşa'nın Ordu-yı hümâyûna katılmasına gerek kalmadığından Edirne'de ikamet etmesi emredilmiştir. Mehmed Ağa, Hafız Ali Paşa'nın Edirne'de oturması durumunda Ordu-yı hümâyûna zahire gönderemeyeceğini yazmıştır. Edirne ambarı mevcudunun Paşa'yı üç ay idare edecek kadar olduğundan bahsederek Hafız Ali Paşa için “...müşârinileyh hazretlerine yedi yüz elli tayın üzerine yevmiyye yüz elli kile şair ve ana göre nân ve hatb ve samana verilmek üzere tertib ve tanzimimi emr ve irâde-i seniyyeleri buyrulur...” diyerek karşılayabileceği tayinat hakkında bilgi vermektedir¹³⁹.

Mehmed Ağa 1811'de Hasköy âyanı Emin Ağa'nın çıkardığı karışıklıklar üzerine görevlendirilmiştir. Emin Ağa Gümülcine ve Ferecik'i kontrol altına almak için halka müdahale ediyordu. Ferecik halkının bir bölümünü Hasköy'e nakletmiş, Gümülcine âyanlığını kontrol etmeye çalışmış, serkeşliği Cısr-i Mustafa Paşa kazasına

¹³⁵ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1137/45272-A. 6 Şevval 1230/ M. 11 Eylül 1815.

¹³⁶ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1003/42099-C.

¹³⁷ Feyzibey-zade Mehmed Emin Bey muhtemelen Hâcegan-ı Divan-ı Humâyûn mensubudur. Şânî-zâde 5 Şaban 1230/ M. 13 Temmuz 1815 tarihinden Emanet-i Defter-i Hâkâni'nin kendisine tevcih edildiğini yazmıştır, Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.698.

¹³⁸ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1006/42213. H. 29 Zilhicce 1225/ M. 25 Ocak 1811.

¹³⁹ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1004/42118-F. H. 29 Zilhicce 1227/M. 3 Ocak 1813.

kadar uzanmış ve orduya katılmamakta ısrarcı olmuştur¹⁴⁰. Memuriyetinin üzerine Mehmed Ağa, Emin Ağa'ya hitaben yazdığı tahririnde Ferecik âyanı Emin Ağa'nın maiyetine Dimetoka âyanı, Cebel ağavatı ve kabadayılarını, Mekri, İpsala ve Ferecik askerini Gümülcine tarafına sevk ettiğinden bahsetmiştir. Gümülcine ve Ferecik kazalarından el çekip maiyetiyle orduya katılması koşuluyla affedileceğini söylemiştir¹⁴¹. Mehmed Ağa'nın sadrazam Ahmed Paşa'ya gönderdiği kaimesinde Sultanyeri, Ahi Çelebi, Zağra, Filibe ve Pazarcık âyanlarının da Ferecik âyanı Emin Ağa'nın emrine verildiği yazılmıştır¹⁴².

Ağustos 1811'de Edirne Bostancıbaşı Mehmed Ağa'ya, Gümülcine Naibi Mehmed İsmet Efendi tarafından gönderilen ilamdan Ferecik âyanının Gümülcine kazasına girdiğini ve Emin Ağa'nın adamlarının buradan çekildiğini öğreniyoruz¹⁴³. Mehmed Ağa bu durumda İstanbul'dan Hezargrad âyanı Hasan Efendi'nin, Emin Ağa'ya karşı görevlendirilmesini istemiş, Emin Ağa'nın desteğini kaybedeceğini bildirmiştir. Daha fazla direnemeyeceğini anlayan Emin Ağa, Ordu-yı hümâyûna katılmıştır. Emin Ağa'nın affedilmesinden sonra da Dağdevirenzade Mehmed Ağa gücünü tamamen kaybetmesi için faaliyet göstermiştir. Emin Ağa'nın âyanlıkta istenmediği üzerine bir yazıyı sadrazama iletse de savaş nedeni ile bu kabul olunmamıştır¹⁴⁴.

Bu tarihten sonra Emin Ağa'nın Filibe üzerinde hâkimiyet kurmak için faaliyetlerine devam ettiğinden Sirozi İsmail Bey'e idamı emredilmiştir. İdamı için görevlendirilenler arasında Dağdevirenzade Mehmed Ağa'da bulunmaktadır¹⁴⁵. Sirozi İsmail Bey 8 Ocak 1813 (H. 5 Muharrem 1228) günü Gümülcine'ye doğru hareket etmiştir. Mehmed Ağa ve diğer memurların da harekete geçtikleri yazılmıştır¹⁴⁶. Mehmed Ağa ve Sirozi İsmail Bey'in emrindeki kuvvetler ve Emin Ağa'nın kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalardan sonra 10 Mart 1813'de Emin Ağa Filibe tarafına doğru kaçmıştır. Mehmed Ağa böylece Hasköy'ü kontrol altına almıştır¹⁴⁷.

¹⁴⁰ Başer, *a.g.e.*, s.54.

¹⁴¹ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1223/47803-C. Belge H. 07 Recep 1226 (M 28 Temmuz 1811) tarihli dir.

¹⁴² Başer, *a.g.e.*, s.54.

¹⁴³ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1223/47803-E.

¹⁴⁴ Başer, *a.g.e.*, s.55-56.

¹⁴⁵ Başer, *a.g.e.*, s.56

¹⁴⁶ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1223/47814. H. 9 Muharrem 1228/ M. 12 Ocak 1813.

¹⁴⁷ Başer, *a.g.e.*, s.57-59.

4. MEHMED AĞA'NIN ÖLÜMÜ

Mehmed Ağa, merkezi otoritenin lehine ne kadar iş yaptıysa bir o kadar da aleyhine davranışlar sergilemiştir. Sultan II. Mahmud'un merkezi otoriteyi Rumeli'de sağlama çabalarından Mehmed Ağa da etkilenmiştir. II. Mahmud Edirne'de Bostancıbaşıların ve âyanların etkilerini azaltmak için kaza idaresinde bazı değişiklikler yapmıştır. Şehir âyanlığı 1817 senesinde kaldırılarak yerine ehl-i örf taifesinde vezirler Edirne Muhafızı olarak atanmaya başlamışlardır. İlk olarak Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Celal Paşa Edirne Muhafızı olarak atanmıştır. II. Mahmud, Celal Paşa'nın görevinin ve Edirne'ye gitmesinin gizli kalmasını uygun görmüştür. Sadık Emre Karakuş bu gizliliğin sebebini Edirne'de nüfuz sahibi olan Dağdevirenzade kardeşlerin azillerinin kararlaştırılması olduğu görüşündedir. Mehmed Ağa'nın maiyeti ve Edirne halkını galeyana getireceğinden endişe edilmiştir¹⁴⁸.

II. Mahmud'un merkezi otoriteyi yeniden sağlama girişimleri Rus savaşının sona ermesinin ardından başlamıştır¹⁴⁹. 1815 senesinden sonra âyanlara karşı harekete geçilmiştir. Âyanlar merkezi hükümete karşı olma, padişaha itaatsizlik, halkı soyma ve baskı yapma gibi çeşitli şekiller ile suçlanarak azilleri kararlaştırılmıştır. Bunun yanında mallarının müsadere edilmesi veya İstanbul'a çağırılıp ikamete mecbur bırakma, karşı çıktıkları takdirde valiler ve paşalar eliyle idamlarının gerçekleştirilmesi sağlanmıştır¹⁵⁰. Celal Paşa'nın Edirne üzerine gönderilmesi de merkezi otoriteyi sağlamanın bir diğer ayağıdır.

1815'in sonuna kadar Mehmed Ağa'ya karşı bir harekete geçme söz konusu olmamıştır. Hatta Elmalar ve Tevabii mukataaları sekiz bin guruş bedeli ile Mehmed Ağa'ya iltizam edilmiştir¹⁵¹. Ancak aynı senenin sonunda Mehmed Ağa'nın Edirne'den uzaklaştırılmaya çalışıldığını görüyoruz. İstanbul'a gönderilen bir yazıda hac mevsimin yaklaştığı ve Surre-i hümayun emanetinin erbabı mahiyetinde bir kişiye memur edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Surre-i hümayun emanetinin Hüseyin Efendi'ye ihalesi rica edilmiştir. Hâcegân-ı Divan-ı Hümayundan ordu mimarı sabık Halil Efendi kaftan ağalığının kendisine verilmesi ricasında bulunmuştur. Padişah'ın hattı-ı hümayunundan öğrendiğimiz üzere Surre-i hümayun emaneti Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya, kaftan

¹⁴⁸ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.215-218.

¹⁴⁹ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları Ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Haz. Neşet Çağatay, C.3-4, TTK, Ankara 1987, s.247-248.

¹⁵⁰ İnalçık, *a.g.e.*, s.103.

¹⁵¹ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.516/21091. H. 29 Muharrem 1230/ M 11 Ocak 1815

ağalığı da Halil Efendi'ye tevcih edilmiştir¹⁵². Böylece Dağdevirenzade'nin izalesi için ilk adım atılmıştır.

1816 senesinin başında Mehmed Ağa'nın görevden alınması söz konusu olmuştur. Ancak Mehmed Ağa üzerinde Bostancıbaşılık kalacak şekilde "...*Edirne ve havalisinden zahirelerin Tekfurdağı iskelesine mermut kazalardan matlum zehaiyirin dahi müretteb olan iskelelerden nakli hususuna özen göster*" denilerek yeniden görevlendirilmiştir¹⁵³.

1813 (Hicri 1228) senesine ait bir belgede Edirne Bostancıbaşılığı görevi Dağdevirenzade'den alınarak eski silahdar ağası Mehmed Ağa'ya tevcih edilmiştir. Dağdevirenzade Mehmed Ağa tarafına Edirne'de çiftliğinde mi yoksa İstanbul'da mı oturacağına dair bir yazı gönderilmemiştir. Belgede "...*kendüsi devlet-i aliyye'nin itk ve azad kabul etmez abd-i memlûki olub...*" ifadesi kullanılarak Mehmed Ağa'nın devletin bir kölesi olarak gelen emr-i şerife göre hareket edeceği belirtilmiştir. Mehmed Ağa'nın Edirne'de oturmasındansa İstanbul'a gitmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir. "...*Der-aliyyede dahi müddet-i müddide ikameti mazbut olan mizacına nazaran gayrı caiz olduğundan der-saadetlerine ba'de'l-vusul bir me'muriyet tedarikiyle bir mahale gönderilmesi beynelhuzzar...*" diyerek yeni bir görevlendirme verilebileceği yazılmıştır. Padişah "...*her hıdemata muktedir ademdir...*" diyerek İstanbul'a gelmesini emretmiştir¹⁵⁴. Bu olay Şânî-zâde tarafından 1817 senesi olayları arasında anlatılmaktadır¹⁵⁵. Cevdet Tarihi'nde ise Mehmed Ağa'nın Edirne Bostancıbaşılığından azledilerek İstanbul'a getirilmesi ve Surre Emin tayin edilmesi 1816 senesi olarak aktarılmıştır¹⁵⁶. Bu bilgilerin doğrultusunda bizde Mehmed Ağa'nın Bostancıbaşılıktan azledilerek İstanbul'a davet edilmesinin 1816 senesine rastlaması gerektiği düşüncesindeyiz. Yukarıda aktarılan belgeden anlaşıldığı üzere muhtemelen Mehmed Ağa 1816 Şubat ayında Bostancıbaşı olarak son görevini icra etmek üzere tayin edilmiş bundan sonra İstanbul'a çağırılmış olmalıdır.

Şânî-zâde Târîhi'nde Mehmed Ağa'nın sonunu kötü huylarının ve uyumsuz tavırlarının hazırladığı aktarılmıştır. Mehmed Ağa nüfuzu arttıkça devlete ve saltanata yardımcı olduğu düşüncesine kapılarak bu aşırıya kaçan tavırlarını giderek arttırmıştır.

¹⁵² BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr.1260/48721. H. 29 Zilhicce 1230/ M. 2 Aralık 1815.

¹⁵³ BOA, Cevdet Tasnifi, Zabtiye, nr.41/2015. H. 29 Rebiülevvel 1231/ M. 28 Şubat 1816.

¹⁵⁴ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr.278/16375. H. Zilhicce 1228/ M 23 Aralık 1813.

¹⁵⁵ Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.773.

¹⁵⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2621.

Sonunda Mehmed Ağa'nın idam edilmesi kararı verilmiştir. Bu idam kararının gizli tutulmasına özen gösterilmiştir¹⁵⁷.

15 Kasım 1817 tarihinde Şam valisinden İstanbul'a gönderilen şukkadın Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın idam edildiğini öğreniyoruz. Belgede Dağdevirenzade'nin Şam Valisi Salih Paşa hakkında dedikodular çıkardığı iddia edilmiştir. "...*Salih Paşa şöyle der böyle der diyerek türrehat mâlâya'nî tefevvuh ile nüfuz-u halisanemize azim-i hâlel getürdüğünden sabra bir vechle takat getüremedim...*" diyerek Mehmed Ağa'yı idam ettiğini yazmıştır. Mehmed Ağa'yı idam eden Şam valisi Salih Paşa "*Maktul merkumun itdiği türrehatına ve mâlâya'nî tefevvuh ber-vechle sabrı mümkün olmadığından işte böyle nizam-ı âlem için bir şey itdik lâkin şevketlü velinimetimiz efendimiz bu babda gücenmemek için ser çukadar hazret-i şehriyari ve berberbaşı (?) hazretlerine mahsusan gidüb şevketlü efendimizin mübarek ayaklarına sarılmaları için ricâ ve niyaz buyurasız*" diyerek emrin padişaha ait olmadığını sanki kendi kendine hareket ederek Mehmed Ağa'nın cezasını kestiğini belirtmek istemiştir. Bu vechle padişahın özürler dilemiştir¹⁵⁸. Yine Şam valisi tarafından gönderilen yazıda 19 Kasım 1817'de (H. 9 Muharrem 1233) Mehmed Ağa'nın kesik başını ve eşyasını İstanbul'a gönderdiğini belirtmiştir¹⁵⁹. Şânî-zâde, Mehmed Ağa'nın idam edildiği mevki Müzeyrib olarak aktarmıştır. Ayrıca 21 Safer 1233 (M. 31 Aralık 1817) tarihinde Mehmed Ağa'nın kesilmiş başının İstanbul'a geldiği ve ibret için sergilendiği belirtilmiştir¹⁶⁰.

Aynı sene Dağdevirenzade'nin kardeşi Edirne âyanı Ahmed Ağa da Edirne'den uzaklaştırılmak amacıyla Yergöğü kalesi bina emini tayin edilmiştir¹⁶¹. Şânî-zâde, Dağdevirenzade Ahmed Ağa'nın da âyanlığı zamanında kardeşi Mehmed Ağa gibi halka zulüm ve haksızlık yaptığı gerekçesiyle idamına karar verildiğini yazmıştır. Ahmed Ağa'nın idam kararının 1233 Safer ayının ortalarında (M. 21-30 Aralık 1817) çıkarıldığını belirtmiştir. Mehmed Ağa'nın kesik başının İstanbul'a getirilmesi diğer kaynaklarla paralel olarak bu tarihe rastlamaktadır¹⁶².

¹⁵⁷ Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.801-803.

¹⁵⁸ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 343/19619-B. H 5 Muharrem 1233/ M 15 Kasım 1817.

¹⁵⁹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 499/24454

¹⁶⁰ Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.803.

¹⁶¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2622. Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.218

¹⁶² Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.806.

Çirmen Mutasarrıfı ve Edirne Muhafızı Celal Paşa Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın muhalefatının hesaplanması için görevlendirilmiştir¹⁶³.

¹⁶³ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 517/25264. Belge H. 06-04-1233 / M. 13 Şubat 1818 tarihlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAĞDEVİRENZADE MEHMED AĞA'NIN MUHALLEFATINA DAİR BİLGİLER

1. MEHMED AĞA'NIN SERVETİ

Muhallef kelimesinin çoğulu olan muhallefâtın sözlük anlamı geride kalan, geriye bırakıldır. Tereke kelimesi de muhallefât kelimesinin karşılığı olarak belgelerde kullanılmıştır. Muhallefât kayıtları kadılar ve kassamlar tarafından tutulurdu. Kayıtların bulunduğu defterlere muhallefât, tereke, kassam defterleri denilirdi. Şer'iyye sicillerindeki kayıtların bir bölümünü kassam defterleri oluşturmuştur. Muhallefât kayıtları ölen kişinin ailesi, menşei, görevi, nakit para miktarı, ziynet eşyası, köle ve cariyeleri, alacak ve verecek ilişkileri hakkında içerdiği detaylardan dolayı Osmanlı tarih araştırmaları için önemli birer kaynak niteliğindedir¹⁶⁴.

Muhallefat ve tereke defterleri dönemin sosyal ve ekonomik durumunun tespit edilmesi için de önemli kaynak olma niteliği taşımaktadır. Son yıllarda Osmanlı toplumunun sosyal hayatı ve ekonomik yapısı hakkında kıymetli bilgiler veren muhallefatlar hakkında çok sayıda yayın yapıldığı görülmektedir¹⁶⁵.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya ait muhallefat kayıtlarına Başbakanlık Osmanlı Arşivi Meşihat tasnifinde bulunan 314 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili'nde 42 ve 64-75 görüntüleri arasında ulaşılmaktadır. Bu görüntüler 40A ve 61B-71A varaklarını içermektedir. 72 ve 73 numaralı görüntüler 69B/70A varaklarını içeren aynı görüntülerdir. Çift kayıt yapılmıştır. Aynı şekilde 70B/71A varaklarını içeren 74 ve 75 numaralı görüntüler de çift kayıt yapılmıştır.

Görüntü 42'deki 40A varağından Mehmed Ağa'nın mallarının müsaderesi için Edirne muhafızı Çirmen Mutasarrıfı Ali Celal Paşa'nın memur edildiğini anlaşılmaktadır.

¹⁶⁴ Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s.564-565; Tahsin Özcan, "Muhallefat", *İslam Ansiklopedisi*, TDV, C.30, Ankara 2020, s.405-406; Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s.564-565.

¹⁶⁵ Çeşitli muhallefat çalışmaları için bkz; Merve Karaçay Türkal, "Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1692-1694)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.52, 2021, ss.213-237; Serkan Polat, "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı", *Tarih Okulu Dergisi*, S.24, 2015, ss.85-120.

1.1. ALTIN VE DEĞERLİ EŞYALAR

Mehmed Ağa'nın iki kapılı hanında bulunan odasında çeşitli altın paralara rastlanmıştır. Hesaplamaya hanımı ve oğlunun odasında bulunan altın paraları da katılmıştır.

İstanbul mahbubi (1.952 aded), fınduk altunu (3.885 aded), rub'ie fındık (11.823 aded), yıldız altunu (8.464 aded), Macar altunu (1.932 aded), gremse altun (804 aded), İstanbul nısfıyesi (1.000 aded), İstanbul evanesi (?) (2.062 aded), Mısır altunu (1.422 aded), bir buçukluk fındık altun (1 aded), İstanbul altun (37 aded), Mahmudiye altun (52 aded), harab altun (16 aded), Macar ve gremse (29 aded), cihâdiye (591 aded), ikilik (7 aded), yüzük (3 aded), guruş (3 aded), riyal (272 aded), elvân riyal (7 aded) ayrıca bir kese içinde kıymeti 5.689 olan karışık çeşitli altınlar kaydedilmiştir. Yine bir sandık içinde fındık (3.210 aded), İstanbulî (1.952 aded), rub'ie (3.134 aded) altına rastlanmıştır.

Mehmed Ağa'nın tereke defterinde dikkat çeken bir diğer unsur saatleridir. Çeşitli türlerde ve kıymetlerde saat, muhafazaları ve kösdekleri bulunmaktadır. İnci kösdekli Paris saat (1 aded 350 guruş), Paris altun saat mae muhafaza (1 aded 100 guruş), Paris altun saat mae kösdek ve toka (1 aded 200 guruş), celali saat mae muhafaza (1 aded 200 guruş), sîm¹⁶⁶ mahfaza ve saat (1 aded 50 guruş), dört aded sîm (...) altun ve yabancı saat muhafazaları, rub'ie altun saat-i Paris (1 aded 150 guruş), Rehavi çalar çekmece saati (250 guruş), selamlık divanhanesinde çalar saat (2 aded), (...) odada köhne saat (1 aded 40 guruş) deftere kaydedilmiştir.

Bunların yanında tereke defterinde kayıtlı diğer kıymetli eşyalarının yüzük (2 aded 240 guruş), altun elmas lâ-mudine-kârî enfiyye kutusu (1 aded 5.000) guruş), altun berevarni mısır kutu (1 aded 50 guruş) olduğu anlaşılmaktadır.

1.2. SİLAHLAR

Mehmed Ağa'nın bostancıbaşı olarak başlıca görevi Edirne ve çevresinin güvenliğini sağlamaktır. Bundan dolayı ateşli, kesici, delici olmak üzere çeşitli silahlara sahip olduğu görülmektedir.

Tereke kayıtlarında rastlandığı üzere Karaorman kılıcı (1 aded), köhne kılıç (1 aded), gaddere (2 aded), sîm balta (1 aded), sîm topuz (1 aded), balta (1 aded) ve türleri

¹⁶⁶ Gümüş, KT, s.593.

belirtmiş kılıca¹⁶⁷ (3 aded), kabzalı sagir hançer (2 aded)'e sahip olduğu görülmektedir.

Mehmed Ağa'nın daha çok ateşli silahlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Sım kaplı dağlı tüfengi (1 aded), İngiliz karavanası (...) (1 aded), tüfenk (1 aded), altun kakmalı şişhane (2 aded), (...) tüfenk (1 aded), İslimye-kârî şişhane (1 aded), köhne dağlı tüfengi (3 aded), şişhane (2 aded), altunca şişhane (2 aded), (...) şişhane (2 aded), köhne tüfenk (3 aded), İslimye köhne tüfengi (2 aded), Karahisar-kârî piştov (1 aded), büzürk piştov (1 aded), (...) piştov (1 aded), sım kaplama dağlı yıldızlı tüfengi (1 aded), Nemçe-kârî maden çifteler (1 aded), İslimye-kârî tüfenk (4 aded)'e sahiptir.

1.3. KÖLE VE CARIYELER

Mehmed Ağa'nın muhalefatından anladığımız üzere toplam 20 cariyeye ve kölesi bulunmaktadır. Bunlar hakkındaki bilgiler aşağıda verildiği gibidir.

Tahminen on beş yaşında Abaza Bala-dünya nam cariyeye, tahminen on iki yaşında Topşamlı (?) Yüz nam cariyeye, Gürcü'l-asıl tahminen yirmi yaşında (?) Canfeda nam cariyeye, tahminen kırk yaşında Havel nam cariyeye Sırb, sekiz yaşında kerimesi Duşbek, diğer altı yaşında kerimesi (...), diğer dört yaşında kerimesi (...), tahminen altı yaşında Sırb Nazende nam cariyeye, tahminen kırk beş yaşında Sırb Hub Hanım cariyeye, dokuz yaşında oğlu Hurşid (...), diğer oğlu dört yaşında Selim (...), tahminen kırk yaşında Sırb Herveze cariyeye, yedi yaşında kerimesi (...), diğer kerimesi iki yaşında, zenci ül asıl Selvinaz nam cariyeye, zenci ül asıl ve kerimesi (...) nam cariyeye, tahminen on üç yaşında Sırb (...) nam gulâm, tahminen on beş yaşında Sırb mecruh Yusuf nam gulâm, tahminen yirmi yaşında Sırb Ahmed nam gulâm. Bunların toplam kıymetleri 13.000 guruştur.

Mehmed Ağa'nın cariyelerinden Can Feda'nın kullandığı eşya ve nakidi kayda geçirilmiştir. Can Feda cariyenin nakid ve değerli eşyası; Ali Paşa çarşısında sarraf (...) oğlu Marco Süreyanda 2.500 guruş, Rumiyan milletinden borç 2.500 guruş, zincir-i zerrine dizili bir buçukluk fındık altunu (50 aded 1.400 guruş), elmaslı bilezik (1 aded 1.800 guruş), altun üzerine elmas iğne (500 guruş), sagir elmas yüzük (2 aded 200 guruş), sarı altun bilezik (1 aded) 500 guruş), altun üzerine elmas gerdanlık (1 aded 500 guruş), altun üzerine elmas (...) (1 aded 700 guruş), altun üzerine sagir yarım ay (1 aded 400 guruş), altun üzerine sagir çiçek (1 aded 150 guruş), altun üzerine elmas küpe (1

¹⁶⁷ Yazılardaki deformasyondan dolayı türleri okunamamıştır.

aded 250 guruş) olarak kaydedilmiştir. Değerli eşyaların toplam kıymeti 4,700 guruştur. Kullandığı kıyafetler ve eşyalar köhne eskitme ve sevai (..) ve İngiliz şalı entari (7 aded), canfes ve sevai gezi ve bollu şalvar (5 aded), müsta'mel fermayış şal (1 aded), sarı koz telli donluk şal (1 aded), canfes üzerine bol işleme entari ve (...) (2 aded), köhne işleme havlu (3 aded), İngiliz şalı (1 aded), köhne boyama gömlek (5 aded), dülbent parçaları (7 aded), dülbent makreme mae çevre, elvan yemeni (11 aded), köhne sevai rişvan ve libas (2 aded), çevre (6 aded), harir gömlek (2 aded), yemeni, futa, boğça, hamam takımı (1 aded), geziye kaplı gocuk kürk (1 aded), çukaya kaplı nafe¹⁶⁸ kürk (1 aded), mor kadifeye kaplı karsak kürk (1 aded), geziye kaplı semur kürk (1 aded), çuka kadifeye kaplı nafe kürk (1 aded), mai geziye kaplı derzuh kürk (1 aded), köhne kısa kakum¹⁶⁹ kürk (1 aded), don ve gömlen uçkur çevre ve dülbent yağlık¹⁷⁰, boğça ve dülbent parçaları ve basma ve sair, piriñ şamdan (2 aded), boğça, basma ve sair olarak kaydedilmiştir. Eşyaların toplam kıymeti 3570 guruştur.

Müteveffâ-yı mümailehin (...) Ayşe hatun ile beraber hacc-ı şerife giden Hoşbend adındaki cariye'nin nakid ve değerli eşyası; Ali Paşa çarşısında sarraf Agob'un oğlu Marurus ba-temessük 2,500 guruş, Rumiyan milletlerinden ba-temessük 2,500 guruş, altun üzerine elmas bilezik (1 çift 1,500 guruş), altun üzerine yarım ay elmas çiçek (1 aded 250 guruş), müsta'mel hilali saat (1 aded 80 guruş), altun üzerine elmas çiçek (1 aded 200), bir mikdar altun burdesi (10 guruş), altun üzerine elmas çiçek (150 guruş), sagir (...) ¹⁷¹ (1 aded 40 guruş), Köhne al çuka ferace (1 aded 40 guruş), gümüşi geziye kaplı (...) kürk (1 aded 80 guruş), mâî geziye kaplı semmur kürk (1 aded 130 guruş), yeşil çuka kürk kabı (2 aded 40 guruş), yeşil çuka kutni (...) kürk (1 aded 140 guruş), mâî geziye kaplı kısa kürk semmur ve sincab kürkü (2 aded 50 guruş), siyah kadifeye kaplı kısa karsak kürk (1 aded 60 guruş), işleme İslimye ve İngiliz şalı müsta'mel (6 aded 400 guruş), yeşil geziye kaplı semmur kürk (1 aded 50 guruş) olarak kaydedilmiştir. Bunlar haricindeki eşyaları ise mangal (2 aded), tahtası (3 aded), leğen, ibrik, şamdan, şalvar ve entari ve sair, fincan (2 aded), sîm zarf (3 aded), sevai ve mısır yorgan mae çarşeb (5 aded), haleb alacası şal (2 aded), basma şilte (2 aded), kutni döşek (2 aded), yanbolu kebesi (3 aded), Şehirköy kilimi (2 aded), basma yasdık (9 aded), şilte

¹⁶⁸ Postları kürk olan hayvanların göbek tarafı parçaları ile yapılan kürk, R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, 1969, s.179.

¹⁶⁹ Gövdesi beyaz ve kuyruğu siyah bir küçük hayvan ve bunun postundan yapılan kürk, Koçu, *a.g.e.*, s.140.

¹⁷⁰ Yağlı elleri ve dudakları silmeye mahsus bez ki sofrada herkesin önüne konulur, Koçu, *a.g.e.*, s.238.

¹⁷¹ Görüntüleme'deki deformasyondan dolayı okunamamıştır.

(4 adet), yüz yastığı, yorgan (2 adet), çarşeb (2 adet), döşek, kadife yastık (10 adet), çiftli kutni mak'ad (4 adet), sarı ihram (3 adet), köşe şiltesi (2 adet), basma yastık (2 adet), kutni köşe yastığı (2 adet), minder (3 adet), kilim (1 adet), pencere perdesi (5 adet), mir'at¹⁷² (1 adet) bulunmaktadır. Bu eşyaların toplam kıymetleri 1.330 guruştur.

1.4. AT VE DİĞER HAYVANLAR

Kır esb res', al bârgîr, alaca abara bârgîrleri olmak üzere Mehmed Ağa'ya ait 5 adet at bulunmaktadır. Bunların toplam kıymetleri 1.240 guruştur.

Sahip olduğu atların yanında at koşum takımları da defterde yer bulmuştur. Sîm yaldızlı, sîm, siyah püsküllü olmak üzere 3 adet raht ve sîm yaldızlı Mısır-kâri, sîm yaldızlı çapgın başlığı gibi 8 adet başlık bulunmaktadır. Ayrıca lebeb denen örme at başlığı (2 adet) ve 3 adet sinebend bulunmaktadır. Sîm yaldızlı ve bakır olmak üzere rikab (10 adet), neftî kadife sırmalı mısır eğeri (1 adet), çuka üzerine kalıbdanlı köhne mısır eğeri (1 adet), göğez¹⁷³ kadife üzerine sırmalı köhne mısır eğeri (3 adet), göğez kadife üzerine bol ve sırmalı mısır eğeri (1 adet), köhne eğer (2 adet), seccade gâşiye (1 adet), kadife üzerine kalpazan işleme gâşiye (1 adet), neftî çuka üzerine soluk gâşiye (1 adet), selanik-kâri kalıbdanlı gâşiye (1 adet), çuka neftî kubureli gâşiye (1 adet), müsta'mel sîm kabarı kadife gâşiye (1 adet), neftî çuka üzerine sırlı işleme gâşiye (1 adet), müsta'mel gâşiye (1 adet)'nin yanında sîm işleme eğer kuburu (4 adet) mevcuttur. Hinto koşumu maden takımı (1 çift), Yarım hinto, hinto ve koşum, kokşan talikası ve beylik arabası defterde kayıtlı olan araba çetitleridir.

1.5. KİTAPLAR

Osmanlı ileri gelenlerinin muhallefatlarında çeşitli kitaplara rastlanmaktadır¹⁷⁴. Ancak Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında yalnızca 2 adet Kelâm-ı Kadim bulunmaktadır.

1.6. GİYSİLER

Osmanlı ileri gelenlerinin muhallefat kayıtlarına bakıldığında çok çeşitli giysilere sahip oldukları görülmektedir. Örnek olarak Bağdad valisi Ahmed Paşa'nın muhallefatından kürk, ferace, gömlek, kaftan, başlık gibi çeşitli giysilere sahip olduğu

¹⁷² Ayna, KT, s.1018.

¹⁷³ Koyu ve az mor çalar kırmızı, KT, s.932.

¹⁷⁴ Türkal, *a.g.m.*, s.220;

anlaşılmaktadır¹⁷⁵. Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarına bakıldığında ise yoğun olarak kürklerin ve elbise yapımında kullanılan çeşitli kumaşların olduğu görülmektedir.

Mehmed Ağa'nın semmûr, sincap, kakum ve nâfe kürklerine sahip olduğu görülmektedir. Bu kürkler al, göğez, gümüşü, yeşil, mavi çuka, gezi ve şala kaplı bulunmaktadır. Mehmed Ağa'nın sahip olduğu kürkler; gümüşü geziye kaplı sincap kürk (1 adet), göğez üzerine kaplı işleme sincap (1 adet), kaplama Moskov nafe sincabiye ve biniş kürk (2 adet), sincap kürk takım (1 adet), çuka kaplı gocuk kürk (1 adet), nâfe kürk (4 adet), mâ'î geziye kaplı biniş cebe ve şak kürk (aded 2), mağrib şalı üzerine kaplı kürk (1 adet), al mağrib şalna kaplı müretteb semmûr kürk (1 adet), al şala kaplı müretteb semmûr biniş kürk (1 adet), yeşil çukaya kaplı yelekli semmûr kürk (2 adet), kaplı biniş semmûr kürk (1 adet), geziye kaplı semmûr kürk (1 adet), kakum biniş ve cebe kürk (1 adet), kakum kürk takım (1 adet) olarak tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte 1 adet biçilmiş gezi kürk kabı bulunmaktadır.

Sahip olduğu diğer giysileri İngiliz-kârî kuşak (4 adet), biçilmiş hind takası entari (1 adet), biçilmiş İstanbul işlemesi entari (1 adet), Edirne-kârî furnasi berce (7 adet), İngiliz-kârî kuşak (4 adet), İngiliz muhabbet câmesi (1 adet), efreci fesi (6 adet), nuhâs yıldızlı üsküf (1 adet), mâî şal üzerine cedîd destar (1 adet), işleme destar puşidesi (1 adet), futa (1 adet), çizme (4 adet), pabuç (1 adet) ve katurluk tabir olunur ayakkabı (1 adet) olarak belirtilebilir.

1.7. KUMAŞLAR

Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarından çeşitli kumaşlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kumaşlar genellikle ipekli, pamuklu ve yünlü kumaşlardır.

İpekli kumaşların başında Halep sevaisi¹⁷⁶ gelmektedir, beyazlı (1 top), mor çubuklu (1 top), çubuklu (1 top), sarı (1 top), kakılı (1 top), gümüşü üzerine telli (2 top), mâî telli (1 top) olmak üzere toplam 14 top Halep sevaisi bulunmaktadır. Yine ipekli bir kumaş türü olan ve elbiselerde astarlık olarak kullanılan bayağı ve sade 5 top hümâyun bulunmaktadır. Genellikle entari yapmak için kullanılan ve ipekli bir kumaş türü olan gezi¹⁷⁷ de Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında yer alır. Edirne-kârî elvan gezi (65 top), Edirne-kârî gezi (30 adet), Edirne-kârî gezi parçaları (8 adet), mâî gezi üzerine işleme (1 top), fındıklı gezi üzerine işleme (1 top) ve ala geziye bağlı bir mikdar parçalar (8

¹⁷⁵ Türkal, *a.g.m.*, s.222-225.

¹⁷⁶ Koçu, *a.g.e.*, s.204.

¹⁷⁷ Koçu, *a.g.e.*, s.124.

aded) bulunmaktadır. İpek ve pamuk ile dokunan kumaş türü olan Edirne-kârî (6 top), Edirne-kârî çitari¹⁷⁸ (4 aded), İstanbul çitarisi (2 çift)'ne rastlanmaktadır.

Yünlü bir kumaş türü olarak bilinen şal¹⁷⁹ da kayıtlarda yer alan bir diğer kumaş türüdür. Al çar şal, merpuç revanlık al ve sayılı şal, fermayış şal, göğez çiçekli donluk şal, turuncu beldar şal, çubuklu şal, turuncu dallı laciverd şal, Niğde şal, al iri dallı şal, İngiliz şalı olmak üzere toplam 13 adeddir.

Bunların yanında kayıtlarda beyaz telli (1 top), pembe gezi üzerine işleme entarilik (1 aded), beyaz işleme telli entarilik (2 aded), beyaz eteklik sade entarilik (1 aded), İstanbul işleme entarilik (1 aded), beyaz üzerine işleme (2 top), İstanbul işleme (1 top), Karaca Hindî (2 aded), entari astarı (10 top), cedîd astar (2 aded), astar ve boğası (2 top), astar (...) (3 aded), elvani işleme astarı (1 aded), Moskov çiti taraklı (1 top), Leh basması (7 top), İngiliz basma parçaları (1 aded), paze parçaları, mâî saçaklı al çuka (4 aded), çuka parça (5 aded), beyaz eskitme (1 top) Yenişehir kulası ve alacası (2 top) gibi özellikleri belirtilen kumaşlara rastlanmaktadır. Ayrıca 1 aded Selanik keçesi, köhne pembe kiçe, kaba kiçe ve 8 aded sarı sahtiyan¹⁸⁰ bulunmaktadır.

1.8. EV EŞYALARI

1.8.1. Oturaklar

Osmanlı mefruşat malzemeleri arasında minderler ve şilteler dönemin yaşam tarzını yansıtmaktadır. Mehmed Ağa'nın eşyaları arasında mak'ad adı verilen minderler ve şilteler bulunmaktadır.

Basma ve kutnî, Leh basması, al çuka, köhne mâî çuka, göğez ihram, çuka, köhne çuka olmak üzere 31 aded mak'ad minder ve ayrıca mak'ad saçağı bulunmaktadır. Köhne, çuka, sagir çuka ve götsüz olmak üzere (5'i büyük mabeyn odasında) 63 aded minder bulunmaktadır.

Bunların yanında döşeklerin ve minderlerin üzerine serilen basma, köhne kırmızı çuka, köhne paze ve basma, kutni, sagir, kebir ve Leh-kârî (büyük odada) 49 aded şilte¹⁸¹ ve basma, kutnî ve işleme atlas üzerine 10 aded köşe şiltesi bulunmaktadır.

¹⁷⁸ Koçu, *a.g.e.*, s.77.

¹⁷⁹ Koçu, *a.g.e.*, s.213.

¹⁸⁰ Cıralı deri, KT, s.558.

¹⁸¹ Yün döşek veya ot minder üzerine yapılan pamukla dolmuş hafif ve yumuşak döşeme, KT, s.613-614.

Minder üzerine örtü olarak serilen ihramlar¹⁸² da bu başlık altında verilecektir. Mâî boyalı, beyaz, siyah, sakız dallı şeritli ve köhne olmak üzere 29 aded ihram bulunmaktadır. Bunlara ek olarak 4 aded cedîd minder kılıfı bulunmaktadır.

1.8.2. Seccadeler

Mehmed Ağa'nın koyun posdu, kaliçe, müsta'mel beyaz ve yeşil, kalubdanlu sevai işlemeli, köhne banaluka, köhne kaliçe, köhne kaliçe makreme olmak üzere 9 aded seccadesi olduğu tespit edilmiştir.

1.8.3. Halı ve Kilimler

Halı ve kilimler ev döşemesi için kullanılan malzemelerdi. Mehmed Ağa'nın tereke kayıtları arasında da halı ve kilimlere rastlanmaktadır. Biri köhne olmak üzere 5 aded Şehirköy kilimi, 1 aded Türkmen kilimi, 1 aded köhne kilim, 10 aded Yanbolu kebesi, 2 aded kebe, 1 aded Karahisar kaliçesi, 5 aded Mısır hasırı bulunmaktadır.

1.8.4. Yatak, Yastık ve Yorganlar

Mehmed Ağa'nın eşyaları arasında 1'i köhne olmak üzere 10 aded yatak şiltesi bulunmaktadır. Bununla birlikte 3 aded alaca döşek mevcuttur. Basma, sevai, kutnî, köhne çiçekli olmak üzere 43 aded yorgan bulunmaktadır. Başta Mısır çarşafı olmak üzere toplam 55 aded çarşaf bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'nın sahip olduğu yastıkların sayısı dikkat çekicidir. Yastık, yüz yastığı, baş yastığı, köşe yastığı olmak üzere toplam 268 aded yastık bulunmaktadır. Bunlardan baş yastıkları basma (26 aded), banalukakârî, kadife, köhne kadife, basma, beyaz ihram ve Halep sevai yastıklar 160 aded, basma, yemeni, paşa çekmesi yastıklar 40 aded, atlas üzerine, basma İngiliz-kârî, kutnî köşe yastıkları, 42 adeddir. Bunlarla birlikte 14 aded gılabdanlı kadife yastık yüzü bulunmaktadır.

Bunların yanında cedîd kebir (14 aded) ve cedîd sagir (17 aded) olmak üzere 31 aded havlusu mevcuttur.

1.8.5. Perdeler

Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında 8 aded kapu perdesi, 5'i basma olmak üzere 24 aded pencere perdesi ve 9 aded boyalı çarşebe gice perdesi bulunmaktadır.

¹⁸² Yere veya minder üzerine yayılan ve çarşaf ve yorgan gibi kullanılan havlu veya havsız yün yığını, KT, s.68.

1.8.6. Eşya Saklamaya Yarayan Araçlar

İçlerinden çeşitli eşyalar çıkan yeşil, selvi, müsta'mel mercani, sefeskârî kehribar olmak üzere 4 aded sandık ve 1 aded çekmece bulunmaktadır.

1.8.7. Diğer Mefruşat Malzemeleri

Mehmed Ağa'ya ait ancak boşaltılmış olduğunu düşündüğümüz Yahya Fakîf çiftliğinin mefruşatı bu başlık altında verilmiştir. Bu eşyalar Mehmed Ağa'nın konağına taşınmıştır.

Konağa taşınan eşyalar minder (26 aded), basma minder (4 aded), kırmızı çuka minder (1 aded), zemin minderi (8 aded), minder kılıfı (1 aded), çuka ve basma mak'ad (23 aded), mâî ve kırmızı çuka mak'ad (6 aded), mak'ad (5 aded), basma yasdık (56 aded), kırmızı kadife yasdık (18 aded), köhne (...) yasdık (14 aded), çit yasdık (3 aded), kadife yasdık (31 aded), çit köşe yasdığı (2 aded), köhne kadife yasdık (9 aded), diğer yasdık (1 aded), sarı ihram yasdık (10 aded), basmalı yorgan (6 aded), döşek (2 aded), basma şilte (9 aded), çarşeb (2 aded), kapu perdesi (7 aded), Müsta'mel kapu perdesi (4 aded), pencere perdesi (4 aded), beyaz pencere perdesi (14 aded), basma pencere perdesi (18 aded), kebe (1 aded), köşe yasdığı (11 aded), basma köşe yasdığı (9 aded), köşe mak'adı (5 aded), oda keçesi (1 aded), kırmızı sagir çuka minder ve yasdık (18 aded), kaliçe ve meşin seccade (3 aded), kırmızı aba (2 aded), köhne cübbe (7 aded), köhne (...) (12 aded), kilim (1 aded), ocak perdesi (1 aded) olarak kaydedilmiştir.

Mefruşat malzemeleri dışında sagir ve kebir mir'at (2 aded), sandık derununda hırdavat, İslimye-kârî tüfenk (4 aded), nuhâs mangal (aded), evani nuhâs, sandalye köhne (6 aded), anbarda oda içinde bakar, câmus, ganem ve keçe cildleri (300 guruş), mermer fiskıyye (...) (1 aded), talak mermer (11 aded) ve tekne (1 aded), hamam kurnası ve mermer parçaları (1 aded), küfeki¹⁸³ tomruk ve kaygan ve tekne ve kuyu bileziği¹⁸⁴ (200 guruş), talebe tahtası, cam topacı tabir olunur sütun (18 aded) konağa taşınan eşyalar arasındadır.

1.9. MUTFAK MALZEMELERİ

Mehmed Ağa'nın konağında bulunan mutfak eşyaları arasında tabak, kaşık, bıçak, bardak, fincan, tepsi, tas, ibrik, leğen, güğüm gibi araç ve gereçlere

¹⁸³ Küfeki taşı, bir cins kabaca taş ki, adi mezar taşı olur ve ocak vesairede kullanılır. KT. s.930.

¹⁸⁴ Kuyunun ağzına konulan yekpare delikli taş, taş halka, KT, s.281.

rastlanmaktadır. Ayrıca ısınmak ya da mutfakta bir şey pişirmek için kullanılan mangallarda¹⁸⁵ bu başlık altında verilecektir.

Tereke kayıtlarında rastlanan mutfak malzemeleri şunlardır; sagir bıçak (10 adet), tatlı kaşığı (1 adet), som sütun kaşığı (10 adet), derviş kaşığı (14 adet), tepsi (1 adet), kahve tepsisi (2 adet), pulat tepsi (5 adet), biri yıldızlı 2 adet sini, fincan (4 adet), Yenice-kârî fincan (40 adet), Yenice-kârî şerbet fincanı (15 adet), çanak (1 adet), sürahi (1 adet), billur tabak (2 adet), dolap derununda tabak, bardak ve kap ve sair (200 adet), dolap derununda olan iftariyye takımı tabak ve nuhâsiye (200 adet), 788 guruş değerinde köhne evani¹⁸⁶ nuhâs, cedîd havan (1 adet), kuşane sahanı, yıldızlı sahan mae kapak (12 adet), makreme havlu peşkir-ü sofrâ (1 adet), kutu (1 adet), nuhâs musluk (1 adet), nuhâs güğüm (1 adet), tombak ve sîm olmak üzere 20 adet tas, leğen (1 adet), abdest leğeni (1 adet), sagir leğen (1 adet), sagir tombak leğen (1 adet), tombak leğen (1 adet), nuhâs leğen (2 adet), nuhâs yıldızlı köhne leğen (1 adet), ibrik (6 adet), saka meşki (1 adet), oturma (7 adet), kova (2 adet) ve kantar (2 adet). Konağında bulunan nuhâs mangalların aded 8'dir. Ayrıca sarı dökme ve sîm kaplamalı 2 adet mangal bulunmaktadır. Bu mangalların araç gereci olarak 3 adet mangal tahtası, 1 adet mangal askısı ve 1 adet bakraç mevcuttur.

1.10. TÛTÛN VE NARGİLE MALZEMELERİ

Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında bulunan tütün ve nargile ürünlerine bakılarak tütün kullandığı söylenebilir. Bununla birlikte konak ve köyde bulunan 10.000 guruş kıymetinde tütüne bakılarak ticaretini yaptığını da düşünülebilir.

Mehmed Ağa'ya ait tütün ve nargile malzemeleri tirkeş basma ve kiraz çubuğu mae takım (2 adet), sargılı sare duhan çubuğu (1 adet), köhne kiraz çubuğu mae takım (8 adet), köhne imamesiz sargılı çubuk (19 adet), kehribar takımı kiraz (...) çubuk (9 adet), sîm sırlı sagir margula mae şişe ve marpuç ve kehribar ağızlık (1 adet), eski maden sarracı sîm kaplı (1 adet), sîm nargule köhne şişeli (1 adet), sîm sırlı nargule mae şişe (1 adet), sîm yıldızlı sırlı nargule mae marpuç (2 adet), Nemçe-kârî nargule şişesi (2 adet), sîm nargule mae şişesi (1 adet) olarak kaydedilmiştir.

¹⁸⁵ Oda içinde teshin için veya mutfakta bir şey pişirmek ve kaynatmak için yapılmış kömür vaz'ına ve içinde kömür yakmaya mahsus bakır yahut pirinç veya sacdan yapılmış kap, KT, s.974.

¹⁸⁶ Kaplar, mutfak ve çay ve kahve ve tenvir vesaire takımları, KT, s.149.

1.11. DİĞER EŞYALAR

Mehmed Ağa'nın konağında tespit edilen şamdan, mumluk, hokka, ayna gibi dekoratif ve kişisel eşyalar bu başlık altında verilmiştir.

Tereke defterine Sagir, sîm, sîm kabaralı, Hemedan olmak üzere 6 aded şamdan, tombak ve siyah meşin üzerine sîm kabaralı olmak üzere 4 aded mum tablası, sîm hokka ve şem'dan, sîm şem'dan mae mikras, sagir sîm gülabdandan (2 aded), buhurdan (1 aded), sîm ve sade olmak üzere 3 aded hokka 1 aded kutusu, Nemçe-kârî maden hokkalı devât (1 aded) kaydedilmiştir. Bunların dışında 4 aded sîm tarak, harem divanhanesinde çalar saat (1 aded), pirinç tuftufe (?) (1 aded), İngiliz-kârî, vasat, yıldızlı oymalı sagir olmak üzere 5 aded mir'at bulunmaktadır.

2. MEHMED AĞA'YA AİT ALACAK KAYITLARI

Defterin 65B-68B varakları¹⁸⁷ arasında Mehmed Ağa'nın bazı kimselerde, kaza ve kura ahalilerinde bulunan alacaklarının yazılı olduğu defter kaydedilmiştir. Alacak listesi aktarılmadan evvel bu defterin Mehmed Ağa'nın kendi imzasını içerdiği belirtilmiştir.

Mehmed Ağa'nın Edirne ve çevresindeki ekonomik hayatı kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Devlet görevliler, âyanlar, çeşitli esnaf grupları, sarraflar ve ocak ağalarının Mehmed Ağa'dan borç aldıkları görülmektedir. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere Mehmed Ağa Edirne bürokrasisi ile yakın ilişkiler kurmuştur. Mehmed Ağa'nın ekonomik faaliyetlerini Kadri Bey ve sarrafı Gaspar ile yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
Sadr-ı esbak Çelebi Paşa hazretlerinin mehderbaşısı (...) Ahmed Ağa'nın zimmeti.	400
Devletlü mehabetlü hazretlerinin zimmetleri.	15.000
Sadr-ı esbak devletlü Hurşid Ahmed Paşa hazretlerinin zimmeti.	26.559
Edirne Bostancıbaşılığı Ocağında sabık kethüdası Hamza ustanın tahrirat-ı teslim-i zimematı.	210,5
İbsalalu Ahmed Paşa hazretlerinin ba-temessük ne mikdar teslim-i zimmeti.	4.494,5
Merhum Edirne ocağının hareminden ba-temessük zimmeti.	180
Edirne Bostancı Ocağı ustarından Küşük Ahmed usta Bey-i ba-temessük zimmeti.	300

¹⁸⁷ Görüntü 68-71 arasındaki varaklardır.

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
Yanbolu âyanı sabık silahşor-u hassa Dilamend Ağa'nın ba-temessük gayr-ı ez-teslim zimmeti.	2.570
Ordu-yu hümayun kadısı sabık (...) Efendinin zimmeti.	1.850
Arabacı başı sabık haseki Abdi Ağa'nın ağavat-ı bazergahına kefaletiyle ba-temessük defteridir.	9.500
Gümölcine voyvodası sabık Sirozi İsmail Bey merhumun oğlu Mehmed Beyin gayr-ı ez-teslim zimmeti.	65.096
İki kapulu handa mütemekkin Uzunköprülü sarraf İstefan ve karındaşı (...) zimmetleri.	80.879
Edirne'nin Yahudi hahambaşısı oğludan yedlerine kefaletleriyle ba-temessük zimmetleri.	30.000
Edirne'de Rüstem Paşa hanında kâin sarraf Kara Beyin ba-temessük zimmeti.	43.840
Edirne'de Ali Paşa çarşısında kâin sarraf Küçük Acı Bedros'un ba-temessük zimmeti.	20.000 Altı mahlık 900 = 20.900
Ali Paşa çarşısında büüük Agop bazirgan ve oğlu (...) zimmetleri.	10.000
İki kapulu handa kâin sarraf bi-külliyeye ba-temessük zimmeti Terzi İstefan zimmi (1.000) (30.000) – (9.850) 9 CA 232 müteveffâ memhur kağıdıyla (...) virilmek için Abdullah Ağa'ya(?) havale (20.150) – (1.000) 232 müteveffâ memhur kağıdıyla terzi İstefan karz olunarak havale (19.150) + (1.000) 232 (...) Otuz iki senesi cizye malından olub (...)	
Ali Paşa çarşısında kâin şîshane (...) kulu ba-temessük zimmeti.	2.000
İki kapulu handa kâin Acı oğlu ve karındaşı Kirkorun ba-temessük zimmetleri	29.800
İki kapulu handa kâin Acı Sitefan oğlu nikolanın ba-temessük zimmeti.	73.492
Küçük Yassıviran karyesi reayalarından (...) İpsala âyanı Hacı Yunus Ağa'nın defteri.	1.458
(...) başlu kiracılardan kiracı bade-haddâd ba-temessük zimmeti	2.416
Tatar pazarı kazasından Dolalı Hacı Yakub'un oğlu Ova Bey'in ba-temessük zimmeti.	600
İpsala kazası ahalilerinden ba-hüccet ve ba-temessük zimmetleri.	6.000
Mekri kazası ahalilerinin ba-hüccet-i şer'iyeye ve ba-temessük zimmetleri.	4.500
İnöz kazasına tabi Yenice karyesi ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	6.200
Müteveffâ sandık emini sabık İsmail Ağa'nın oğullarının ba-temessük gayr-ı ez-teslim zimmetleridir.	8.200
Hırsova âyanı Uzun Hacı Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.435

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Almacaklar	Guruş
Kıl hamamlı Mıstık ustanın ba-temessük zimmeti.	260
Delilbaşı Derviş Ağa'nın ba-temessük gar-ı ez-teslim zimmeti.	1.500
Keşan kazası sekbanlarından sârban Hüseyin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	2.744
Sabıka lağımcıbaşı Derviş Bey'e ba-temessük zimmeti.	1.000
Edirne sakinlerinden Molla Hacı Ahmed Bey'e ba-tessük zimmeti.	5.608
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Edirne bostancı Ocağı ustalarından Deli Muharrem usta Bey'e ba-temessük zimmeti.	524
Kiremitçiler kethüdası Mehmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.000
Keşan âyanı Ataullah ağa ahali-i kaza ile Hacı Abdullah zimmeti.	35.386
	Kadri Bey'in makbuzu: 28.489
Çirmen kazası ahalilerinin ba-hüccet-i şer'iyye ve ba-temessük zimmetleri.	10.703
	Kadri Bey'in makbuzu: 9.708
Edirne'de hallaç esnafının ba-temessük gayr-ı ez-teslim zimmeti.	585
	Kadri beyin makbuzu: 362
Humbaracı Abdi Bey'in ba-temessük zimmeti.	1.000
Filipeli Talipoğlu Alemdar Ahmed'in ba-temessük zimmeti.	150
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
(...) paşa karyesi sakinlerinden Mıstık ustanın zimmeti.	150
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Sarıklı karyesi sakinlerinden Ahmed bölükbaşının ba-temessük zimmeti.	150
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Zağra-yı Atik kazası âyanı Hacı Faris Efendi'nin ba-temessük zimmeti.	15.000
Keşan kazasına tabii Karlı karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	2.773
Keşan kazasına tabii Yapıldak karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	708
Keşan kazasına tabii Kızımıyan karyesi reayalarının ba-temessük defteri.	421
Ruşçuklu Boşnak Ağa'nın alemdarı Koca Mustafa Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	295
230 senesine mahsuben Vize mütesellimliği iltizam bedeli Abdullah Usta ve oğlu Numan Ağa'nın ba-temessük zimmetleri.	4.000
230 senesine mahsuban Vize mütesellimliği mülhakatından Elmalı ve Yumru (...) mukataasının bedel-i iltizamından Hacı Şükrüzade müteveffâ Raşid Ağa'nın gayr-ı ez-teslim zimmeti.	239

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
230 senesine mahsuben Çirmen kazasına tabii (...) mukataası hissesinin badel-i iltizamından Kır sarracıbaşısı sabık Ahmed Haseki'nin ba-temessük zimmeti.	2.000 Kadri beyin makbuzu: 1.000
230 senesi Hayrabolu voyvodalığı bedel-i iltizamından sabık âyan Hacı Abdullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.750
Terzi Serkiz zımminin ba-temessük zimmeti.	500 Kadri beyin makbuzu: 0
Edirne Mehderbaşısı Hüsayin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	27
Cuma-yı Atik âyanı Hacı Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.000
Edirneli (...) Mehmed Bey'in ba-temessük zimmeti.	300
Taşçı Arnavut karyeli (...) zımmi zimmeti olup vilayet sandık emini Ahmed Ağa'nın hesabına geçen.	216
Makdulün iç ağası Mehmed'in zimmeti olup vilayet sandık emini Ahmed Ağa'nın hesabına geçen.	250
Makdulün kapu çukadarı Mehmed Ağa'nın zimmeti olup vilayet sandık emini Emin Ağa'nın hesabına geçen.	198
Edirneli (...) Seyyid Bey'in ba-temessük zimmeti.	250
Belgradda şalope kapudanı (...) Ali Bey'in ba-temessük zimmeti.	750
Asitaneli Hoca-yı hümayun Sultanzade Ahmed Efendini zimmeti olup vilayet sandık emini Ahmed Ağa'nın hesabına geçen.	350
Edirne habbaz esnafının zimmeti olup vilayet sandık emini Ahmed Ağa'nın hesabına geçen.	2.375
Konakçı Molla Usta Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	200
Edirne'de debbağ Küçük Hacı İbrahim Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.500
İmampazarı kiremitçilerinin zimmeti.	350
Edirne kazasına tabi Hasköy kiremitçilerinin zimmeti.	400 Kadri beyin makbuzu: 150
Havas-ı Mahmud Paşa kazasından kiremitçiler zimmetleri.	250
Tatar karyesinden kiremitçiler zimmetleri.	200
Ferecik âyanı Derga-ı Ali Kapucubaşılardan Hacı Emin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	7.000
Otuz senesi hane malının güzeştesi.	8.186
Asitanede müteveffâ-yı mumaileyhe gönderdiği nişan bahası.	6.686
Edirne Ocağı ustalarından (...) Ahmed ustanın ba-temessük zimmeti.	2.000
Edirne sakinlerinden uncu Mustafa'nın ba-temessük zimmeti.	1.000
Sabık Edirne yeniçeri ağası Ustazade Mistik Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	17.500 Kadri Bey'in makbuzu: 15.500
Cebeci menzilcisi Tosun Ağa'nın hesabı bade'l-ruye zimmeti.	14.122

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
Sabıka Edirne haremeyn müfettişi vekili müteveffâ Selim Efendi'nin zimmeti. Sandık emini Ahmed Ağa'nın hesabından.	30.000
Sarrafl (...) ba-temssük zimmeti.	41.876
	Müteveffânın memhur kâğıdıyla Ahmed Efendiye havale. 5.000
Müteveffânın havale senedi mucibince mersum Nikabeyin kâtibi Ahmed Efendiye virdiği zimmeti.	5.000
	Sandık emini Ahmed müşarünileyhe: 6.718
Vize mütesellimliği mülhakatından Hayrabolu voyvodalığı otuz bir senesine mahsuben âyan-ı Ömer Ağa'ya iltizam olunmağla ba-temessük zimmeti.	4.165
	Güzeşte ba-marifet müteveffâ: 4.579
Vize mütesellimliği mülhakatından Hayrabolu voyvodalığı otuz bir senesine mahsuben âyan-ı Ömer Ağa'ya iltizam olunmağla ba-temessük zimmeti.	3.020
	Kadri Bey'in makbuzu: 1.500
Edirne'de kurşuncu Salamon yahudinin (...) yine barut ve kurşun ve de gümüş hayme bahasından zimmeti.	2.502
Otuz bir senesine mahsuben Vize mütesellimliği bedel-i iltizamından sarrac Abdullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.000
	Kadri Bey'in zimmeti: 0
Otuz bir senesine mahsuben (...) mukataası bedel-i iltizamından Hacı Şakir Ağazade Emin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	9.250
	Kadri Bey'in makbuzu: 1.745
Otuz bir senesine mahsuben Boyalık mukataası mülhakatından Mamaklı (?) iltizamından (...) Hasan Ağazade Hüseyin Beyin ba-temessük zimmeti.	5.500
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Otuz bir senesine mahsuben Tatarlı mukataası bedel-i iltizamından sarracı Abdullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	2.500
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Otuz bir senesine mahsuben Derbend-i Kebir ve Tevabı mukataası bedel-i iltizamından Silahşor-ü hassadan Seyyid Memi Ağa ile Seyyid Herekeli Ali Ağa'nın ba-temessük zimmetleri.	2.500
	Kadri beyin makbuzu: 127
İpsala kazasında Hızır Çiftliği harçlığı otuz senesi ruz-u kasım ihtiyarına Yunus Ağa'ya iltizam olunmağla ba-temessük zimmeti.	1,500
231 senesine mahsuben Karaca Ahmed zeameti bedel-i iltizamından Çırpan âyanı Mehmed Ağa'da.	7.116
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
31 senesine mahsuben Vize mütesellimliği mülhakatından Elmalu mukataası bedel-i iltizamından sarracbaşı sabık Hacı Tarih Ağa'nın zimmeti.	5.000
	Kadri Bey'in makbuzu: 0

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
231 sensine mahsuben Karabalcı (?) mukataasından bedel-iltizamından Mıstık Usatanın zimmeti.	4,641 Kadri Bey'in makbuzu: 0
231 senesine mahsuben Çekirdekli mukataası bedel-i iltizamından Mıstık Usta'nın zimmeti.	2,125 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Edirne'de kiracı Deli (?) ba-temessük zimmeti.	187
Beylik sarayı efkârı çiftçisi Yuvan zimminin zimmeti.	200 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Malkara âyanı sabık Osman Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.000
Edirne'de Canbaz Mıstık Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	2.500
Balıkçıbaşı Mihâl ve oğlu Badraki zımmilerin ba-temessük zimmetleri.	1.400 Kadri Bey'in makbuzu: 1.097
Umur (?) köylü imamı Seyyid Mehmed Efendi'nin ba-temessük zimmeti.	2.000 Kadri Bey'in makbuzu: 2.189
Edirne Yeniimaretde taşçı usta ve Dimitraki zımmilerin ba-temessük zimmetleri.	2.500 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Dergâh-ı Ali Kapucubaşlarından Filipe nazırı esbak Hüseyin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	2.500
Musluca karyesinden Göçeroğlu Mehmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	761
Cisre Ergene kazasına tabi' Yenicekarın karyesi ahalilerinden ba-temessük fasl.	6.770
Sivrekli Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	3.000
Edirne'de Bostancı Ocağı ustalarının ba-temessük zimmetleri.	1.500
Edirne kazasına tabi' Timur(?) Halife karyesinden beş nefer Türkmendin ba-temessük zimmetleri.	3.710 Kadri Bey'in makbuzu: 1.420
Havass-ı Mahmud Paşa âyanı Abdullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti	2,500 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Uzuncaabad lu Emrullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti: 5.000 Tekfurdağı mübayasından: 5.500	
Çırpan Kazası ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	17.252
Muhtarpaşa aldığı keşot doğrudan.	16.543 Âyan merkum nakden aldığı 16143 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Bergos kazası ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	2.820
Çorlu kazasının âyanı ve ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	10.861 On sekiz mahlık güzeste: 13.305
Akçakızanlık âyanı Mahir Mehmed Ağa zimmeti.	1.375

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
Çorlulu Mehmed Efendiden ba-temessük.	3.000
	Zam olunan güzeşte bahasının bir senelik: 13.237
Baba-yı Atik kazasının âyan ve ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	10.000
	Zam olunan güzeşte bir senelik: 11.500
Cirs-i Mustafa Paşa kazası âyanı ve ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	52.800
Menzilhane yazıcısı Sadullah Efendiyle kiracılardan matlub	16.028
Otuz iki senesine mahsuben Hayrabolu voyvodalığı bedel-i iltizamından (...) Küçük Hasan Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.500
Otuz iki senesine mahsuben Vize kazasına Tatarlı ve Tevâbi mukataasıbedel-i iltizamından Vize mütesellimliği sarracı Abdullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	2.500
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Edirne'nin Resm-i Tamga-yı mumcıyan mukataasının hissedarı sabık duhan gümrükçüsü Mahmud ve (...) Efendiden matlub.	188
Otuz iki senesine mahsuben Edirne kazasında Eskisar gurbunda vaki çömllekçi fırın bedel-i iltizamından mahtumu Seyyid Beyin.	1.000
Otuz iki senesine mahsuben Çirmenkazasına tabi Alemdar mukataası bedel-i iltizamından Halil Ağa zimmeti ba-temessük.	2.000
Otuz iki senesine mahsub Vize mütesellimliği mukataası bedel-i iltizam sarrac Abdullah Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	16.500
Otuz iki senesine mahsuben Bergos voyvodalığı bedel-i iltizamından Baba-yı Atik âyanı sabık Haseki Seyyid Mahmud Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	9.000
Otuz iki senesine mahsuben Vize mütesellimliği mülhakatından Elmalu mukataası bedel-i iltizamından Edirne Ünye (?) sakinlerinden Hacı çavuş ve Canbaz Mustafa ağaların zimmetleri.	8.000
İki yüz otuz iki senesine mahsub Yavuzdede mukataası bedel-i iltizamından mahtumu Abdulkadir Bey ile Salim Ağa'nın ba-temessük zimmetleri.	12.000
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Otuz iki senesine mahsuben Boyalık mukataası mülhakatından muhya (?) kalemi mukataasından bedel-i iltizamından Kırçalı Hasan Ağazade Hüseyin Bey'in ba-temessük zimmeti.	5.500
Otuz iki senesine mahsuben Şeyhler mukataası (...) Ahmed Efendi'nin ba-temessük zimmeti.	2.500
İki yüz otuz iki sensine mahsuben Cisri Mustafapaşa kazasında vaki' Bayundur ve Orman mukataası bedel-i iltizamından biraderi makdul Ahmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	14.250
	Kadri Bey'in makbuzu: 0

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Almacaklar	Guruş
Otuz iki senesine mahsuben Çekirdekli mukataası hissesi (...) köyü imamı zimmeti.	1.500 Kadri beyin makbuzu: 0
İki yüz otuz iki senesine mahsunben Boyalık mukataası bedel-i iltizamından Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	10.500 Kadri beyin makbuzu: 5.304,5
Otuz iki senesine mahsuben Kayalı mukataası bedel-i iltizamından sarracbaşı sabık Hacı Tahir Ağa'nın ba temessük zimmeti.	9.000
Otuz iki senesine mahsuben Çirmen kazasına tabi Karabağ mukattası bedel-i iltizamından Silahşor-ı hassa Seyyid Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	6.000
Otuz iki senesine mahsuben Alıçlı ikrazından Koca Ali ve Gerli (?) hisarı bedel-i iltizamından Hacı Abdullah Efendinin zimmeti.	500
Bergos kazasında vaki' Alıçlı iktazından Kayabeyli mezrası bedel-i iltizamından mahdumu Abdulkadir Beyin zimmeti.	150 Kadri beye makbuzu: 75
Müteveffa Hacı Tahir Efendinin sagiri Mehmed Şerif Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.000 Kadri Bey'in makbuzu: 600
Vize mütesellimliği esbak Hacı Abdulvahab Ağazade İsmail Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	600 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Vize Mütesellimliği esbak Hacı Abdulvahab Ağa'nın ba temessük zimmeti.	470 Kadri beyin makbuzu: 0
Malkara âyanı sabık Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	200
Hayrabolu Ayanın Ömer Ağa'nın ba-temessük zimmeti Kiracı Deli Hüseyinden dolayı.	1.312,5
Hacışakir zade Salim Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.438 Kadri Bey'in makbuzu: 438
Leblebici Seyit Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	2.500
Arabacıbaşı Mehmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	500
Müteveffa İbişığazade Mehmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.000
Uzuncaabad-ı Hasköy'ünde Acı Malko zimminin ba-temessük zimmeti.	2.000 Kadri Bey'in makbuzu: 0
Edirne Mehter başısı Hüseyin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	300
Edirne mumcu esnafının gayr-ı ez-teslim zimmetleri.	4.000 Kadri Bey'in makbuzu: 500
Uzuncaabad-ı Hasköy kazasına tabi' Kuruçeşme karyesinde hancı Gedik ba-temessük zimmeti.	600
Gelibolulu masharcı serkiz'in ba-temessük.	200
(...) Mumcu sütullu zimmeti.	300 Kadri Bey'in makbuzu: 210
Keşhane (?) Arabacıoğlu Yusuf ve emin zimmetleri.	100

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
İzmirli Katıpzade Hacı Mustafa Ağa'nın ba temessük zimmeti.	1.000
Edirne'de bakkal esnafının ba-temessük zimmetleri.	15.000
	Müteveffaya virdikleri mum baha: 14.600
	Kadri Bey'in makbuzu: 3.000
Dergâh-ı Ali kapucubaşlarından sabık sipahiler ağası Ali Rıza Bey'in ba-temessük zimmeti.	3.500
Yeniimaret'de sakin Kırca Emin Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	3.100
	Kadri Bey'in makbuzu: 596
Keresteci Aci Ovannes zimmeti.	5.000
	Kadri Bey'in zimmeti: 0
Edirne'de Bostancıbaşısı sabık Kozballı(?) Büyük Ağa'nın Edirne bostancıbaşılığı halef selef meyanlarından olan hane-i mezkûrun zimmeti için el istintak eylediği (...) teslimatı için zimmeti.	8.000
İnözlü Derviş Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	824
Keşan âyanı Ataullah Ağa'nın hınta bahasından ba temessük zimmeti.	1.500
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Keşanlı Serban Hüseyin Ağa'nın hınta bahasından ba-temessük zimmeti.	250
Afir Hasekizade Mehmed Ağa'nın hınta bahasından ba-temessük zimmeti.	200
Gümölcine'ye tabi Usullü karyesinde bölükbaşı Deli Hüseyin'in ba-temessük zimmeti.	250
Kiremitçi Mustafa ustanın ba-temessük zimmeti.	700
Ocak ustalarından Seyyid Osman ustanın ba-temessük zimmeti.	250
Sarracbaşı Halil Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.000
Sabık İncecik âyanı Gürcüoğlu Mehmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	8.250
	Kadri Bey'in makbuzu: 2.750
Mîrî ağnam bahasından olarak kasab esnafının ba-temessük zimmeti.	2.000
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Der-Aliyye'de vezir hanında kâin sarraf Hoca İstefandan matlub Abdullah Efendi'nin zimmetinden dolayı Edirne'de sarraf (...).	18.000 22 RA 232 Der-Aliyye'de ahz olunub sarrafı Gaspar'a teslim.
Der-Aliyye'de büyük iki handa Yahudi sarraf Hoca İlya'dan sarraf Naka'nın zimmetinden dolayı Edirne'de sarraf (...) suret-i poliçe.	10.000 23 RA 232 ba-poliçe Der-Aliyye'de ahz olunub sarraf Gaspar'a teslim.

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Almacaklar	Guruş
Oruz senesi Rebi'ülahirinin on beşinci gününden otuz iki senesi Safertü'l-hayrının on beşinci gününe gelince yirmi iki mahda Der-Aliyye'de kâin sarraf Garpar ile hesabını rü'yet idüb ba-temessük zimmeti.	192.939
Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tabi Yerde Müsellem karyesi ahalilerinin ba-temessük zimmetleri (...).	1.023 Kadri Bey'in makbuzu: 1.000
Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tabi yerde zimmi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	9.171,5 Kadri Bey'in makbuzu: 4.379
Çöke nahiyesine tabi Ortakçı karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	4.432 Kadri Bey'in makbuzu: 1.279
Çöke nahiyesine tabi Kaban karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	13.142 Kadri Bey'in makbuzu: 7.325,5
Çöke nahiyesine tabi Derbend-i Kebir karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	24.463 Kadri Bey'in makbuzu: 11.799
Çöke nahiyesine tabi Timurhanlı karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	1.894 Kadri Bey'in makbuzu: 783
Çöke nahiyesine tabi (...) Paşa karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	1.484,5 Kadri Bey'in makbuzu: 543
Üsküdar nahiyesine tabi Yenibeğli karyesi ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	3.698,5 Kadri Bey'in makbuzu: 1.124
Üsküdar nahiyesine tabi Karapınar karyesi ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	2.574 Kadri Bey'in makbuzu: 935,5
Üsküdar nahiyesine tabi Boşbüku karyesi ahalilerinin ba-temessük zimmetleri.	2.230,5 Kadri Bey'in makbuzu: 994
Üsküdar nahiyesine tabi Kum karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	1.767,5 Kadri Bey'in makbuzu: 987
Üsküdar nahiyesine tabi Pehlivan karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri	8.440,5 Kadri Bey'in makbuzu: 3.721
Üsküdar nahiyesine tabi Geruma karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	14.513 Kadri Bey'in makbuzu: 5.692
Üsküdar nahiyesine tabi' Minhabe karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	8.394,5 Kadri Bey'in makbuzu: 3.158,5
Üsküdar nahiyesine tabi Gülsuret karyesi ahalilerinin zimmetleri.	1.478,5 Kadri Bey'in makbuzu: 722,5
Üsküdar nahiyesine tabi Sadıklı karyesi ahalilerinin zimmetleri.	4.237 Kadri Bey'in makbuzu: 2.281,5
Üsküdar nahiyesine tabi Armudlu karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	636,5 Kadri Bey'in makbuzu: 281

Tablo 1. (Devam) Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Defterinin Transkripsiyonu

Alınacaklar	Guruş
Manastır nahiyesine tabi Kavaklı karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	100.923,5
	Kadri Bey'in makbuzu: 23.686
Manastır nahiyesine tabi Kozluca karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	29.910,5
	Kadri Bey'in makbuzu: 13.879,5
Manastır nahiyesine tabi Derbenvakıf karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	4.456
	Kadri Bey'in makbuzu: 2.270
Manastır nahiyesine tabi Yeniköy karyesi reayalarının ba-temessük zimmeti.	3.998,5
	Kadri Bey'in makbuzu: 2.650
Manastır nahiyesine tabi Hızır Bey karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	1.270
	Kadri Bey'in makbuzu: 658
Manastır nahiyesine tabi İskenderpazarı karyesi ahhalilerinin ba-temessük zimmetleri.	1.133,5
	Kadri Bey'in makbuzu: 400
Manastır nahiyesine tabi Şapkalı karyesi ahhalilerinin ba-temessük zimmetleri.	1.513,5
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Manastır nahiyesine tabi Salariyeni karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	2.539,5
	Kadri Bey'in makbuzu: 937
Manastır nahiyesine tabi Meşeli karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	6.481,5
	Mumaileyhin makbuzu: 5.731,5
Manastır nahiyesine tabi Acemli Oba karyesi ahhalilerinin ba-temessük zimmetleri.	5.981
	Kadri Bey'in makbuzu: 0
Ada nahiyesine tabi Bosna karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	5.311
	Kadri Bey'in makbuzu: 1.851
Ada nahiyesine tabi Sofular karyesi ahhalilerinin ba-temessük zimmetleri.	2.222
	Kadri Bey'in makbuzu: 1.397,5
Ada nahiyesine tabi Taşçıarnavud karyesi reayalarının ba-temessük zimmetleri.	5.574
	Kadri Bey'in makbuzu: 2.212
Ada nahiyesine tabi' Kiliseli karyesi ahhalilerinin ba-temessük zimmetleri.	4.108
	Kadri Bey'in makbuzu: 2.080
Edirne kazasına tabi Dervişdepe karyesinde ba-hüccet-i şer'iyye ba-temessük zimmetleri	5.200
Maktul-ı mumaileyhin oğlu Abdulkadir Bey'in hesabı rü'yet olunub gayr-ı ez-irsalat ve mefkufat ve masrufat zuhur iden zimmeti.	173.461,5
Hane sandık emini Abdullah Reşad Efendi'nin hesabı rü'yet olunub zuhur iden zimmeti.	225.975
Evkaf-ı selatin müdürü Şakir Efendi'nin hesabı rü'yet olunup zuhur iden zimmeti.	34.909
Vilayet sandık emini Ahmed Ağa'nın hesabı rü'yet olunub zuhur iden zimmeti.	114.941,5

3. MEHMED AĞA'NIN TAŞINMAZ VARLIKLARI

Mehmed Ağa'nı tereke defterine kaydedilen unsurlar arasında taşınmaz mal varlıkları da vardır. Deftere ait 71-74 numaralı görüntüler 69A-70B varaklarına denk gelmektedir ve bu varaklar arasında Mehmed Ağa ve aile fertlerine ait çiftlik binaları ve içinde bulunan ürünler hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'nın konağının karşısında zevcesi Ayşe Hanım'ın üzerine olan Avcı çiftliği; üç bab hizmetkâr odası ve bir fırın ve sundurma ve bir bab samanlık ve ittisalinde iki bab kethüda odası ve haricinde bir bab anbar ve ittisalinde diğer iki bab oda ve bir miktar bağçe-yi müştemil çiftliktir şeklinde tanımlanmıştır. Çiftlikte karasığır öküz (10 çift), câmus öküz (10 çift), sağmal câmus (5 re's), yeni körpe malak (6 re's), karasığır boğası (1 re's), bargir (1 re's), merkeb (1 re's), mevzun hinta (340,5 kıyye), mevzun çavdar (80 kıyye) olduğu kaydedilmiştir.

Yahya Fakih çiftliği yanında iki aded asiyabı¹⁸⁸ olduğu anlaşılmaktadır.

Edirne civarında Yahya Fakih karyesinde dört pulluk değerinde Kebir çiftliği; ebniyesi on aded haneden on iki bab oda ve yine ittisalinde üç bab oda ve başkaca üç bab diğer oda ve hamam ve kiler ve bir matbah, mâîü'l-leziz câri ve bahçe ve kömürlük ve hariciyeside dahi dokuz bab oda ve bir bab kahve odası ve iki bab köşk ve ittisalinde diğer kahve odası ve sofa mâîü'l-leziz câri ve iki aded (...) ve matbah mecmu'en yirmi yedi bab odayı müştemil ebniyesinden ma'ada çiftlik-i mezkûrun hizmetkari ve nazırına mahsus on iki bab oda ve diğer bir bab oda ve bir mahbah ve bir kiler ve yüz hane ve hayvanat tahsis dört baba ahur ve harman suffesi¹⁸⁹ ve merdüven ve goyun ve öküz sayesi ve kebir ve sagir iki bab bağ ve dört dönüm bahçe ve ittisalinde iki göz asiyab ve bir bab (...) ve bir ahır-ı müstemiş tahminen iki bin keyl tohum istîab ittirdilenlerine bir bab kebir çiftliktir şeklinde tanımlanmıştır. Çiftlikte karasığır öküzü (13), câmus öküzü, câmus ineği (2 re's), körpe malak (2 re's), merkeb (1 re's), mevzun hinta (347 kıyye), pirinç şair (800 kıyye), pirinç kabluca (26 kıyye), mevzun çavdar (80 kıyye), Pulluk takımı tabir olunur alat-ı çiftliktir ki tamamen mevcut takım olduğu kaydedilmiştir.

Kebir çiftlikte bulunan bazı eşyalar eski Silistre valisi Mehmed Paşa için geride bırakılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere bu çiftliğe el konulmuştur. Bırakılan mefruşat malzemeleri arasında müstamel kadife yasdık (12 aded), minder (28 aded), tepe keçe (4

¹⁸⁸ Su değirmeni, KT, s.36.

¹⁸⁹ Dış kapının iki tarafında taştan veya tahtadan oturmaya mahsus sedd veya peyke, KT, s.647.

aded), Şehirköy kilimi (1 aded), nuhâs mangal (2 aded), kapu perdesi (5 aded), yedi yasdık (7 aded), basma köşe yasdığı (7 aded), köhne ihram (2 aded), keçe (3 aded), pencere perdesi (10 aded), ihram yasdık (23 aded), ihram mak'ad (1 aded), çit yasdık (11 aded), sagir ihram (3 aded), beledi ve basma yasdık (7 aded), müstamel kadife mak'ad (10 aded), mai çuka mak'ad (4 aded), sihay ihram mak'ad (3 aded), köhne selanik keçesi (2 aded), kadife yasdık (4 aded), çuka mak'ad (2 aded), basma pencere perdesi (2 aded), kırmızı çuka mak'ad (3 aded), seccade (1 aded), müstamel basma yasdık (3 aded), müstamel bama mak'ad (3 aded) bulunmaktadır. Kaydedilen mefruşatın toplam kıymeti 1.572 guruş olarak hesaplanmıştır.

Yine zevcesi Ayşe Hanım'ın üzerinde Küçük çiftlik diye anılan bir pulluk değerinde bir çiftlikleri daha vardır. Adı geçen çiftlik; dâhilde üç bab oda ve hariciyesinde üç bab hizmetkâr odası ve ittisalinde kiler ve bir bab kethüda odası ve hayvanata mahsus kebir ahır ve samanluk ve hiriciyede anbarının keyl-i tohum istiab ittirilen bir bab çiftlik olarak kaydedilmiştir. Çiftlikte karasığır öküzü (9 çift), câmus öküzü (5 çift), câmus ineği (1 re's), bargir (1 re's), merkeb (1 re's), mevzun hinta (229 kıyye), mevzun şair (150 kıyye), mevzun çavdar (56 kıyye), pulluk takımı tabir olunur alat-ı çiftlik ki tamamen mevcut takım olduğu kaydedilmiştir.

Ada kasabasına tâbi Çöke Tatarı çiftliği Mehmed Ağa'nın oğlu Said Bey'in üzerindedir. İki pulluk değerinde çiftliğin içerisinde ve dışında on bab oda ve bir bab kahve odası ve abdesthane ve bir bab matbah ve hamam ebniyesinden ma'ada çiftlik-i mezburun hizmetkârı ve nazırına mahsus sekiz bab oda ve iki bab ahır ve kebir samanlık ve bir bab kebir anbar (...) ve öküz sayesi ve yine çiftlik-i mezbure muttasıl senevi sekiz yüz guruş icareli bahçe ve haricinde kâin senevi beş yüz guruş icareli bir bab bakkal dükkânı ve bir mumhane ve yine senevi üç yüz guruş hâsıl olur bir bab halk değirmeni olduğu kaydedilmiştir. Çiftlikte bulunan mefruşat basması yasdık (10 aded), basma köşe yasdığı (3 aded) , mâî çuka mak'ad (3 aded), minder (28 aded), piriñ şamdân (3 aded), kadife yasdık (11 aded), mâî çuka mak'ad (4 aded), çit köşe yasdığı (3 aded), piriñ şamdâm (1 aded), kapı perdesi (4 aded), sagir nuhâs mangal (3 aded), kıbrıs basması mak'ad (10 aded), basma pencere perdesi (26 aded) , köhne çit yasdık (6 aded), bulgar kilimi (1 aded), tehi beledi yasdık (30 aded), müstamel kıbrıs basması yasdık (29 aded), çit minder (4 aded), moskov çiti mak'ad (4 aded), (...) keçe (1 aded) olarak kaydedilmiştir. Çiftlikte bulunan mefruşatın toplam kıymeti 1.031 guruştur. Bunların yanında karasığır öküzü (13 çift), câmus öküzü (5 çift ve 1 tek), câmus ineği (1

re's), körpe malak (1 re's), karasığır boğası (1 re's), merkeb (1 re's), bahçede imal olunan karasığır öküzü (3 çift), mevzun hinta (183 kıyye), mevzun şair (20 kıyye), mevzun çavdar (75 kıyye) ve pulluk takımı tabir olunur alat-i çifttir ki tamamen mevcud takım (3 aded) olduğu belirtilmiştir.

Yine Ada nahiyesine tâbi iki pulluk değerindeki Alıçlı çiftliği dışında ve içinde yedi bab oda ve abdesthane ve sofa-yı müştemil ebniyesinden ma'ada çiftlik-i mezburun hizmetkarı ve nazırına tahsis dört bab oda ve bir bab kiler ve bir mutfak ve fırın ve iki bab kebir ahur ve samanluk ve kebir anbar ve öküz sayesi müştemil iki bin keyl tahum istiab ider yüz dönüm miktarı koru deftere kadedilmiştir. Çiftlikte bulunan mefruşat beledi yasdık (12 aded), çit mak'ad (4 aded), çit köşe yasdığı (2 aded), minder (4 aded), köhne kilim (6 aded) ve yine keçe (1 aded) olup değeri 100 guruştur. Yine çiftlikte karasığır öküzü (12 çift ve 1 tek), câmus öküzü (4 çift), câmus ineği (2 re's), malak (2 aded), karasığır boğası (1 re's), bargir (1 re's), kısarak ve tay (67 re's), mevzun hinta (297 kıyye), mevzun şair (190 kıyye), mevzun çavdar (85 kıyye), mevzun alef (33 kıyye), mevzun kabluca (60 kıyye), puluk takımı tabir olunur alat-i çiftti ki tamamen mevcud takım (2 aded) olduğu belirtilmiştir.

Edirne kazasında Çöke nahiyesine tâbi Timurhanlı çiftliği 4 pulluk değerindedir. Çiftlik dâhilinde ve haricinde sekiz bab oda bir bab kiler ve bir matbahdan ma'ada nazır ve hizmetkara mahsus altı bab oda ve kebir ve sagir üç bab ahur ve üç bab anbar ve samanlık ve öküz ve hergele sayeleri ve çiftlik-i mezbur ittisalinde tahminen on iki dönüm bahçe bulunmaktadır. Ayrıca çiftlikte karasığır öküzü (16 çift), câmus öküzü (8 çift), câmus ineği (3 re's), malak (4 re's), kısarak (33 re's), bargir (1 re's), mevzun hinta (260 kıyye), mevzun çavdar (300 kıyye), mevzun şair (100 kıyye), mevzun alef (200 kıyye) gibi hayvanat ve tahıl bulunmaktadır.

Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tâbi Hasgöğü çiftliği on pulluk değerindedir. Çiftlik binaları beş bab oda ve bir bab kiler ve bir matbah (...) hizmetkar ve nazırına mahsus üç bab oda ve sagir diğer iki bab anbar ve iki bab ahur ve samanlık olmakla birlikte bir bab hergele sayesini müştemil tahminen üç bin keyl tohum isti'ab ider tarlaları ile çiftlik-i mezburun ittisalinde seveni yedi yüz elli guruş bir bab bakkal dükkanı ve bahçe (...) ve bir bab kahve dükkanı ve bir bab (..) dükkanı bulunmaktadır. Çiftlikte bulunan câmus öküzü (10 çift), karasığır öküzü (18 çift ve 1 tek), câmus ineği (4 re's), malak (4 re's), kısarak ve tay (41 re's), ester (6 re's), bargir (2 re's), iki yaşında câmus düvesi (1 re's), iki yaşında câmus malağı (1 re's) gibi hayvanat ve mevzun hinta

(386,5 kıyye), mevzun şair (357,5 kıyye), mevzun alef (120 kıyye) tahıl ve 4 pulluk takımı kaydedilmiştir.

Ailesine ait bir başka mülk Baba-yı Atik kazasına tâbi İmampazarı çiftliğidir ki oğlu Abdülkadir Bey ve Cafer (?) Said Bey üzerinedir. Çiftliğin konağında altı bab oda ve bir sofa ve tahtında (aşağıda) bir bab kebir anbar ve üç bab kebir ahur ve bir samanlık ve iki öküz sayesi ve hizmetkar ve nazırına mahsus iki bab oda ve bir mutfak ve bir bab bahçevan odası bulunmaktadır. Çiftlikte bulunan hayvanat karasığır öküzü (11 çift), câmus öküzü (4 çift), câmus ineği (4 re's), câmus boğası (3 re's), görülü câmus ineği (8 re's), üçer yaşında câmus malağı (12 re's), birer buçuk yaşında câmus malağı (14 re's), üçer yaşında dişi câmus malağı (80 re's), birer buçuk yaşında câmus malağı (6 re's), kısarak ve tay (133 re's), bargir (2 re's) ve tahıl mevzun hınta (244 kıyye), mevzun çavdar (52 kıyye), mevzun alef (85 kıyye), mevzun kablucu (40 kıyye), mevzun şair olarak kaydedilmiştir. İki aded pulluk takımı mevcuttur.

Yine zevcesi Ayşe Hanım üzerindeki Edirne kazasına tabi Lahnapaşa çiftliği iki pulluk değerindedir. Çiftliğin binaları bir bab Taşkule ve ittisalinde bir bab anbar ve bir bab ahur ve kebir öküz sayesi ve bir bab kebir samanlık ve hizmetkar ve nazırlarına mahsus dört bab oda-yı müstemil tahminen iki bin keyl tohum istiab ider tarlalar ile civarında kâin senevi hâsıl olur iki köşe değirmen olmakla birlikte bir kıta bahçe ve kışlak ile birlikte küçük çiftliktir denilerek kaydedilmiştir. Çiftlikte karasığır öküzü (9 çift ve 1 tek), câmus öküzü (3 çift ve 1 tek), câmus ineği (1 re's), erkek câmus düvesi (1 re's), karasığır danası (1 re's), merkeb (1 re's), kısarak (57 re's), mevzun hınta (140 kıyye), mevzun çavdar (100 kıyye), mevzun şair (20 kıyye) ve 2 aded pulluk takımı olduğu kaydedilmiştir.

Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tabii Karapınar karyesinde bir pulluk değerinde çiftliğin kaydını hizmetkar ve nazırına mahsus iki bab oda ve bir anbar ve bir ahur ve bir samanlık ve bir mikdar avlu-yu müstemil tahminen beş yüz keyl tohum istiab ider tarlalarına civarında kâin senevi yüz guruş icarelü bir bab bakkal dükkânı ili mukayyed çiftliktir şeklinde yapılmıştır. Çiftlikte bulunan hayvanat ve tahıl karasığır öküzü (4 çift ve 1 tek), câmus öküzü (2 çift), karasığır ineği görülü (1 re's), câmus ineği (6 re's), malak (3 re's), câmus boğası (1 re's), kısarak (8 re's), mevzun hınta (35 kıyye), mevzun çavdar (37 kıyye) olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 1 takım pulluk bulunmaktadır. Zikr olunan çiftliklerin vakt-i harmana kadar yem ve yiyecekleri mevcuttur şeklinde not düşülmüştür.

4. MEHMED AĞA VE AİLESİNE AİT DİĞER TAŞINMAZLAR

Varak 65A'da Mehmed Ağa'nın oğlu Abdülkadir Bey'in üzerinde bulunan konak ve anbarların mevcudiyetleri aktarılmıştır. Köhne hınta anbar-ı mezkurede mevcut 5.000 kıyye, Yahya Fakih çiftliğinden celp olunan 981 kıyye, Tatarpazarı çiftliğinden celp olunan 1.400 kıyye, Timurhanı çiftliğinden celp olunan 1.420 kıyye, Alica çiftliğinden 1.727 kıyye toplam 9.878 kıyye. Müşarunileyh hazretlerinin emirleriyle habbazan esnasına virilen 1.225 kıyye. Toplamda 8.603 kıyye köhne hınta bulunmaktadır. Anbar-ı mezkure mukaddema celp olunub mevcut bulunan şair 3.000 kıyye. Tararpazarı çiftliğinden celp olunan 560 kıyye, Alica çiftliğinden celp olunan 87 kıyye, Yahya Fakih çiftliğinden 415 ve yine Yahya Fakih çiftliğinden gelen 570 kıyye ile toplam 4.632 kıyye arpabulunmaktadır.

Anbar mevcudunun devamı varak 65B'de verilmiştir. Mezkûr Yahya Fakih çiftliklerinden ve Tatarpazarı çiftliğinden çavdar toplam 679 kıyye, Yahya Fakih çiftliklerinden kabluca 751, keten (...) 11,5 kıyye, İskele anbarında mevcut bulunan mısır 76,5 kıyye, İskele anbarında mevcut kereste 2.500 guruş değerindedir.

Zikr-i Ati Çiftliğinden nakliye masarifi ziyadece olduğundan Memlüdepe çiftliğinden mâadâ anbarlarından terk olunan çiftlikte hınta 350 kıyye, Timurhani mısır 400 kıyye, hınta 500 kıyye, (...) hınta 1.200 kıyye, Çiftlik-i Hasköy şair 500 kıyye, (...) hınta 80 kıyye, Çiftlik-i Alica Paşa şair 150 kıyye olarak kaydedilmiştir.

314 numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili'nin 74'üncü görüntüsü 70B-71A varaklarına denk gelmektedir. Bu varaklar arasında Mehmed Ağa ve aile fertlerine ait tarla, kışlak, dükkân, arsa, sebze bahçesi, konak, değirmen gibi çeşitli taşınmaz mülkleri kaydedilmiştir.

Mehmed Ağa'ya ait Baş Ağıl Mandırası, Karavankaya, Kavak Takulu Lahnağaşa kışlaklarında 327 re's inek ve buzağı ve bir çoban tarafında sürülen 8.000 re's Balkan koyunu bulunmaktadır. Ayrıca Karapınar keryesi kışalğında 305 re's boz tabir olunur inek ve buzağı ve tosun mevcuttur.

Mehmed Ağa'nın eşi ve çocukları, Edirne Yeniimaret'de Kıl Hamamı karşısında inşa edilen konakta oturmaktadırlar.

Mehmed Ağa'nın hanımı Ayşe Hanım'ın üzerinde bulunan konak, bahçe, dükkân vesair şöyle kaydedilmiştir; Konak ittisalinde yirmi dönüm dolaplı bahçe derununda dutluk ve alat-ı saire ile olan bir kıta bahçe-yi mezkûr Timurtaş karyesinde

kâin bahçe ile hala kasabbaşımız efendinin mübadele olunmuştur, Edirne civarında Yarım nam mahalde Tunca üzerinde kâin çardaklı iki öküz asiyabı. Senevi 1.500 guruş, Edirne civarında Tekkekapu'da Eski Menzilhane dimekle meşhur mahalde kâin kırk üç bab kıbti odaları ve yine mahali mezburede kâin kırk bab kıbdi odaları ile ve yine mahali mezburda kâin üç dört bab reaya odaları ki üç kıta reya ve kıbtıyana mahsus odalar, bahçe sebzesi furuht itmek için Kafes Kupusunda vaki bir bab sebzeçi dükkânı, Sakalar İskelesi'nde vaki on bir göz tuz mahseni, senevi 150 guruş. Edirne'de Tavuk Kapusu karşısında cami-i şerif ittisalinde duhan (...), seveni 300 guruş. Alipaşa Çarşısı'nda aşağı kapuda bir bab çorapçı dükkânı, mahiyye 8 guruş. Kıpti odaları ittisalinde bir baba ekmekçi fırını ve bir bab kahve dükkânı, Ali Paşa Çarşısı'nda bir bab bezar dükkânı, mahiyye 8 guruş. Ağaç Pazarı'nda bir bab (...) dükkânı, mahiyye 2 guruş. Yeniimarete bir bab harab sahilhane arsası, Edirne'de Cezmciler içinde han senevi 500 guruş.

Kızı Nazife Hanım üzerindeki mülkler; Kırca karyesinde Tunca üzerinde iki göz asiyab bir bab bakkal dükkânı ve ahur senevi 1.500 guruş. Konak-1 mezkûr ittisalinde İsmail Haseki'den iştira eylediği arsa-i haliye olarak kaydedilmiştir.

Mehmed Ağa'nın ailesine ait diğer mülkler; Yahşi Fakih karyesi civarında dolaplı bahçe ve dutluk tahminen otuz dönüm miktarı, senevi 80 guruş. Edirne'de tabakhane karşusunda etraf ağası esbak Hacı İbrahim Ağa ile nısf üzere iştiraken mutasarrıf oldukları bahçe, senevi 350 guruş. Edirne'de Sakalar İskelesi karşusunda Etraf-1 Şehir toprağında vaki otuz dönüm miktarı dut bahçesi, senevi 250 guruş. Edirne'de Yemiş Kapanı Hanı'ndan aşağı katta vaki bir bab mahzen, senevi 60 guruş. Ali Paşa Çarşısı'nda başkapudan ta'dât olundukda yüz yirmi dördüncü gümrük nısfı olmak üzere bir kepenk dükkân, senevi 96 guruş. Cısr-i Mustafapaşa kazasına tabi (...) karyesinde vaki menzilhane, senevi 600 guruş. Havza kazasında kâin bir bab han, senevi 300 guruş. Ağaçpazarında bir bab kiremitçi dükkânı, mahiyye 7 guruş. Kerşhane kurbunda harabe ahur, Taşlık nam mahalde araba hanı, Yeniimarete Kapaklıoğlu demekle meşhur sekiz bab oda mahiyye 8 guruş. Yeniimaret kurbunda Ağa Cami-i ittisalinde bir bab ahur. Kıl hamamı karşusunda bir ba harab dükkân. Edirne'de Yıldırım Bayezid civarında Kırmızı çiftliği dimekle meşhur mahlade kâin tahminen elli dönüm miktarı tarla, senevi 200 guruş. Paşamezarlığı nam mahalde kâin Tunca üzerinde dairatlardan bir göz değirmen ocağı, Sultan Bayezid vakfının dört göz değirmenlerinden bir göz değirmen.

Oğlu Abdülkadir Bey üzerindeki mülkler; Edirne’de sarayhane karşısında Basmacılar Hanı ittisalinde kâin bir bab terzi dükkânı ve oda. 60 guruş, Dendan (?) altında bir bab tuzcu mahseni senevi 50 guruş, Edirne’de kâin Selimiye Cami-i şerifi kurbunda bir bab ekmekçi fırını ve üç (...) değirmen, Havass-ı Mahmudpaşa karyesinde bir bab deve asiyabı, senevi 300 guruş. Üsküdar karyesinde bir bab yel asiyabı, senevi 100 guruş. Edirne’de Cısr-i Sani ittisalinde otuz dönüm miktarı dolaplı sebze bahçesi, senevi 50 guruş. Etraf-ı Şehir toprağında defterdar Elhacı nam mahalde 4 dönüm bağ, yine mahali mezkurede iki dönüm bağ, Keberlerde tahminen dört dönüm bağ, Mihaliç kurbunda üç dönüm bağ, (...) dokuduğu (?) mahalde bir bab menzil.

Zevcesi Feride Hanım üzerindeki mülkler; Edirne’de Sultan Bayezid-ı Veli Cami-i şerifi karşısında Yeniimarete yeni fırın demekle meşhur bir bab fırın ve üç göz asiyab, Edirne’de Sultan Bayezid-i Veli cami-i şerifi civarında bir bab yağhane, İki kapulu handa bir bab oda.

Vefat eden kızı Rukiye Hanım üzerindeki mülkler; Tavuk kapısına iki bab sebzeçi dükkânı, mahiyye 10 guruş. Tekke ittisalinde bir bab kasab dükkânı mahiyye 7 guruş.

SONUÇ

Osmanlı ekonomisinde XVI. yüzyılın yarısında başlayan sıkıntılar ve gerileme klasik dönem Osmanlı maliyesinin dönüşümüne neden oldu. İltizam sisteminden malikâne sistemine geçiş belirli kesimlerin zenginleşmesini sağlamakla birlikte itibarlarının artmasına da sebebiyet vermiştir. Şehir hayatında zaten saygın bir yeri olan âyanlar malikâne usulünün yaygınlaşmasıyla birlikte sisteme dâhil oldular ve saygınlıklarının yanına zenginliklerini de eklediler. Âyan takımının zenginleşmesiyle XVII. yüzyıldan itibaren Rumeli’de ve Anadolu’da merkezi otorite yerini yerel güçlerin yükselişine bıraktı. XVIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Osmanlı devleti cephelerde âyanların askeri kuvvetlerini kullanmaya başladı hatta kendi içlerinde girdikleri çatışmaları yine onları birbirlerine karşı kullanarak engellemeye çalışır hale geldi.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa da bu zamanın bir aktörü olarak XIX. yüzyılın başında Edirne âyanı olarak ortaya çıkmıştır. Âyanlığının ilk yıllarında Osmanlı devletinin lojistiği için önemli bir görev olan nüzül emniyeti kendisine tevcih edilmiştir. 1808 senesine kadar nüzül emniyeti olarak görev yapmış ve bir âyan olarak Rumeli’yi kasıp kavuran dağlı eşkıyalarını takip için görevlendirilmiştir. Bu noktada Mehmed Ağa’nın bazı itaatsizlikleri olmuş ve dağlı eşkıyaları ile birlikte hareket ettiği görülmüştür. Zorlu bir savaş dönemi içinde olan ve Rumeli’de eşkıyaların ve âyanların çıkardığı karışıklıklarla uğraşmak durumunda kalan III. Selim çareyi askeri reformlar gerçekleştirmekte görmüştür. Bunun için temelleri Anadolu’da atılan Nizam-ı Cedîd ordusu Rumeli’ye sirayet ettirilmek istenmiştir. Kadı Abdurrahman Paşa önderliğinde İstanbul’a gelen Nizam-ı Cedîd ordusu bazı devlet görevlilerini ve Rumeli Âyanları huzursuz etmeye başlamıştır. Nizam-ı Cedîd’in Rumeli’de yerleştirilme uygulaması ise Edirne ve İstanbul arasında yaşanacak olumsuzlukları tetikleyen unsur olmuştur. Rumeli’deki diğer âyanlar gibi sahip olduğu gücü elden bırakmak istemeyen Dağdevirenzade Mehmed Ağa da muhalif cephede yer almıştır. Osmanlı tarihinde isyanlar denilince akla gelen II. Edirne Vakası’nın liderliği Mehmed Ağa tarafından üstlenilmiştir. Önceden yeniçeri ortalarından birine mensup olduğunu düşündüğümüz Mehmed Ağa Edirne’deki yeniçerileri Nizam-ı Cedîd’e karşı ayaklandırarak isyanın fitilini ateşlemiştir. Karışıklıklar boyunca ahaliyi kıskırtmış, kardeşi Ahmed ve eniştesini Çorlu’daki olayları yönetmeleri için göndermiştir. Nizam-ı Cedîd askerinin

geri çekilmesi ile sonuçlanan II. Edirne Vakası'nda Mehmed Ağa cezalandırılmak yerine gücüne güç katarak görevine devam etmiştir.

Bu tarihten sonra İstanbul'da yaşanan taht mücadelesinde Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa öne çıkan isim olmuştur. Mustafa Paşa'nın III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'a yürümüştür. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın da bu sırada İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır. II. Mahmud'un Osmanlı tahtına çıkarılmasından sonra Alemdar Mustafa Paşa diğer âyanları İstanbul'a davet ederek varlıklarını padişahın güvencesine alacakları Sened-i İttifak metnini imzalatmıştır. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın isminin bu Sened'de geçmemesiyle birlikte kendisinin Alemdarın desteğini alarak Edirne Bostancı Ocağına bostancıbaşı olarak tayin edildiğini görüyoruz.

Edirne konumu gereği çok hareketli bir mevkidir. Pek çok memur Rumeli'ye tayin edildiğinden buradan geçmek durumunda, Meşay-ı Hümâyûn burada kurulmakta vezirler burada bir süre ikamet etmektedir. Bunların tayınlarını karşılamak Edirne âyanına, buranın güvenliğini sağlamak bostancıbaşısına düşmektedir. Bu yüzden Dağdevirenzade Mehmed Ağa Edirne'nin konumu gereği önemli bir mevkiye sahip olmuştur. Burada elde ettiği nüfuza sahip çıkmak için kendi varlığını müdafaa etmek zorunda kalmış bostancıbaşılığı görevinde iken çeşitli şekillerde görevini aksatmıştır. Bostancıbaşılığı görevinde iken en çok müdahil olduğu olay Osmanlı-Rus savaşı olmuştur. Menzillerin güvenliğini sağlamak, askeri destek vermek, asker kaydetmek, ordunun zahire ihtiyacını karşılamak konusunda Mehmed Ağa görevi gereği ilk başvuru kişi olmuştur.

Sultan II. Mahmud İstanbul'daki otoritesini ispatladıktan sonra taşrada merkezi otoriteyi sağlamak için reformlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Reformların ilk ayağı olarak da âyanların ortadan kaldırmaları gündeme gelmiştir. Âyanların idam edilmeleri için çeşitli suçlamalar yöneltilmiş ve farklı görevler verilerek bölgelerinden uzaklaştırılmışlardır. Bu süreçte Dağdevirenzade Mehmed Ağa da surre emaneti göreviyle hacca gönderilmiştir. Şam valisi Salih Paşa'ya verilen emir üzerine Kasım 1817'de Müzeyrib denen mevkide idam edilmiştir.

Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarına baktığımızda ise ciddi miktarda mal varlığı elde ettiğini görüyoruz. Eşleri ve çocukları üzerine çeşitli mevkilerde çiftliği bulunan Mehmed Ağa'nın pek çok farklı mülkü, bahçesi ve dükkânı bulunmaktadır. Bu

mülklerin ve bahçelerin aylık ve yıllık olarak kiralandığı tespit edilmiştir. Bunun yanında çeşitli devlet görevlilerine, ayanlara, sarraflara, dükkân sahiplerine borç verecek kadar Edirne ve çevresindeki ekonomik hayatı kontrol ettiği görülmüştür.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın hayatı özelinde XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde âyanlık müessesesi incelendiğinde bu makamın olumsuz etkilerinin III. Selim'in hayata geçirdiği Nizam-ı Cedid uygulamasının işletilmesi durumunda âyanların halka yönelik zulüm ve baskılarının bertaraf edileceği aşikârdır. Ancak III. Selim'in tahttan indirilmesi bu gelişmelerin önünü kesmiş ve Osmanlı Devleti'nin taşra idaresi âyanlar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*, Haz. Dündar Günday ve Mümin Çevik, Cilt. 4-5, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994.
- AKDAĞ, Mustafa. “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Üzerine (1730-1839)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 8, Sayı: 12, (1970-1974), ss. 51-61.
- AKYILDIZ, Ali. “Sened-i İttifak’ın İlk Tam Metni”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul 1998, ss. 209-222.
- Asım Efendi. *Asım Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, 2015.
- BAŞER, Alper. *Eşkıyalıktan Ayanlığa Kırcaalili Emin Ağa*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2014.
- BEYDİLLİ, Kemal. "Alemdar Mustafa Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1989, ss. 364-365.
- BEYDİLLİ, Kemal. “Pazvandoğlu Osman”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 34, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2007, ss. 208-210.
- Câbi Ömer Efendi. *Câbi Târihi (Târih-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Cilt.1-2, Ankara, 2003.
- ERGENÇ, Özer. “Osmanlı Klasik Dönemindeki «Eşraf ve A’yan» Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 3, Sayı: 3, İstanbul, 1982, ss. 105-118.
- GENÇ, Mehmet. “İltizam”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 154-158.
- GENÇ, Mehmet. “Mâlikâne”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, ss. 516-518.
- GÖKÇE, Cemal. “Edirne Ayanı Dağdevirenöğlü Mehmed Ağa”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 22, Mart 1967, ss. 97-109.
- İNALCIK, Halil. "Sened-i İttifak Ve Gülhane Hattı-i Hümayunu", *Belleten*, 124, Cilt. 31, Sayı: 124, 1967.
- İNALCIK, Halil. *Devlet-i ‘Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV*, Cilt. 4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.
- JORGA, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epeçeli, Cilt. 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2017.
- KARAÇAY TÜRKAL, Merve. “Bağdat Valisi Ahmed Paşa’nın Muhallefatı (1692-1694)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 52, 2021, ss. 213-237.
- KARAKUŞ, Sadık Emre. *270 Nolu Edirne Şer’iyye Sicili (H.1216-1217/ M.1801-1803)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2011.
- KARAKUŞ, Sadık Emre. *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2018.

- KARAL, Enver Ziya. *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- KOÇU, R. Ekrem. *Türk Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, 1969.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat. *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 2018.
- MERT, Özcan. "II. Mahmut Döneminde Taşrada Merkezîyetçilik Politikası", *Türkler*, Cilt. 13, Ankara 1999, ss. 720-729.
- MERT, Özcan. "Ayan", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 4, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991, ss. 195-198.
- Mustafa Nuri Paşa. *Netayic Ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Haz. Neşet Çağatay, Cilt. 3-4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- NEHİR, Nurullah. *219 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi (1-60)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2015.
- ÖZCAN, Abdülkadir. *Osmanlı'da Tarih Yazımı Ve Kaynak Türleri*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.
- ÖZCAN, Tahsin. "Muhallefât", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt.30, Ankara 2020, ss. 405-406.
- ÖZKAYA, Yücel. "Rumeli'de Ayanlık İle İlgili Bazı Bilgiler", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Ekim 1976, Ankara, ss. 1407-1416.
- ÖZKAYA, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.
- ÖZTÜRK, Necdet. *Osmanlı Tarihçileri (İmparatorluk Tarihinin Kalemlî Muhafızları-Ahmedî'den Ahmed Refik'e)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2018.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt. 2, İstanbul 1993.
- POLAT, Serkan. "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 24, 2015, ss. 85-120.
- Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullan Efendi. *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, Haz. Ziya Yılmaz, Cilt. 1-2, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008.
- Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türki*, Haz. Raşir Gündoğdu vd., İdeal Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- Şeyh Abdüllatif Efendi. *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayi'namesi (Baba Paşa Tarihi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haz. Salih Erol, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007.
- TÜRE, İskender; KAYNAR, Selim. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul, 2017.
- UÇAROL, Rıfat. *Siyasi Tarih 1789-2012*, DR Yayınları.
- UĞUR, Yunus. "Şer'iyye Sicilleri", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt. 39, İstanbul, 2010, ss. 8-11.

- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. “Ayan”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, Cilt. 2, İstanbul, 1979, ss. 40-42.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, *Bellekten*, Cilt. 35, Sayı: 138, Nisan 1971, ss. 245-302.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. “Vezir Hakkı Mehmed Paşa”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 12, ss. 177-285.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- YAVUZ, Ali. *Vidin Ayanı Pazvandoğlu Osman'ın Faaliyetleri Ve Merkezi Hühümetle İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2010.
- YILDIZ, Murat. “15.-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayışı Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı”, *History Studies*, Cilt 3, Sayı: 3, 2011, ss. 384-394.
- YÜCEL, Yaşar. "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Bellekten*, Cilt. 38. Sayı: 152, 1974, ss. 657-708.

Arşiv Kaynakları

- BOA, Cevdet Tasnifi, Askeriye, nr. 1113/ 49325.
- BOA, Cevdet Tasnifi, Dahiliye, nr. 159/7920.
- BOA, Cevdet Tasnifi, Darphane, nr. 42/2088.
- BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr. 368/15125, 788/31797, 788/31797, 516/21091.
- BOA, Cevdet Tasnifi, Saray Mesalihi, nr.48/2401.
- BOA, Cevdet Tasnifi, Zabtiye, nr. 41/2015
- BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 536/26344, 96/3884, 49/2345, 78/3009-A, 339/19405, 965/41267, 1296/50368, 965/41267-D, 983/41654-S, 499/24454, 1223/47814-B, 977/41523, 504/24855, 1006/42194, 963/41216, 962/41212, 980/41593, 969/41368-M, 517,25255, 501,24542, 1139/45307-C, 1139/45307- B, 277/16308, 1137/45272-A, 1003/42099-C, 1006/42213, 1004/42118-F, 1223/47803-C, 1223/47803-E, 1223/47814, 1260/48721, 278/16375, 343/19619- B, 517/25264.
- BOA, Meşihat Tasnifi, 314 Nolu Edirne Şer’iyye Sicili.

EKLER DİZİNİ

EK 1: Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.339/19405.....	76
EK 2: Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.965/41267-D.....	78
EK 3: Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.1296/50368.....	81
EK 4: Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.1260/48721.....	84
EK 5: BOA, Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.96/3884.....	86
EK 6: BOA, Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.78/3209-A.....	88
EK 7: Cevdet Tasnifi, Saray Mesalihi, nr.48/2401.....	90
EK 8: Hatt-1 Hümâyûn Tasnifi, nr.343/19619-B.....	92

TRANSKRİPSİYON

Benim vezirim.

Münâsib olduğu minval üzere bostancıbaşılığın ve sipâhîler ağalığının tevcîhi karîn-i ruhsat-ı seniyye-i padişâhânem olmuştur.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velînîmetim efendim pâdişahım.

Devlet-i aliyyelerinin kuvvet-i askeriyesine ikdam tamam olunmak umûr-ı mefrûzadan olmağla Anadolu ve Rumili hânedan ve âyanlarıyla bi'l-ittifak tertîbât-ı askeriyyeye ne vechle mübâşeret ve dikkat bulunduğu ma'lûm-ı hümayunlarıdır. Edirne ve berü tarafta olan Babay'ı-atık ve Çorlu kazalarından dahi münâsibi mikdâr devlet askeri tertîb ve tahrîri musammem olup ancak irâde ve matlûb olduğu üzere husûl-ı me'murun nüfûzuna tevakkuf eylediği zâhir ve bir müddetten beri Edirne'de nüfuz âyanlarda idüğü müsellemler ve bâhir ise dahi Edirne Bostancıbaşılığın dahi zî-rütbe olduğundan gayrı Edirne ocağı muhtel-i nizâm olup vesile ile ocağ-ı mezbur dahi bervech-i suhûlet hüsn-ü sûrete ifrâğ olunmak mukteziyâtdan olmak hasebiyle maslahat çatal olmayub birleşmek ve olvechle teshil olunmak için Edirne Bostancıbaşılığının hâlâ sipâhîler ağası olup Edirne âyanı olan Mehmed Ağa kullarına ihale ve tehfis olunması bil-müzâkere tensib ve tasvab olduğundan bostancıbaşılık mezkûr ağayı mûmâileyh kullarına tefvîz ve tevcîh olduğu ve mûmâileyhden münhal olacak sipâhîler ağalığı dahi seferlerde emek ve hidmeti sebkât idüb Ordu-yı hümayun ile Dersâdete vürûd iden dergâh-ı âlî kapıcıbaşılıklarından Edirneli Velvele Ahmed Ağa kullarına tevcîh kılınacağı ârâ-yı edâ-yı şehriyâriyeri buyruldu da emr-i fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velînîmetim efendim pâdişahım hazretlerindedir.

TRANSKRİPSİYON

Benim izzet-mendim ağa.

Sevâhil-i Bahr-ı Siyah seraskerliği unvânıyla Edirne bostancıbaşılığı dahi üzerinizde olarak cenâbınızâ rütbe-i sâmi-yi vezâret tevcîhine dair gönderilen istilâm-nâmemize cevab olarak bu def'a irsâl olunan tahrîratımız ve defter-i manzûr ve mefhûm ve mezâyâları mû-be-mû ma'lûmumuz olmuştur. Cenâb-ı hamiyetiniz Devlet-i Aliyye'nin hayr-hâh ve sadâkat-kâr hademe-i mâhsusasından olup evvel ve ahîr uğur-u Saltanat-ı seniyye ve te'diye-i mehâmm-ı aliyyede masruf olan mesai ve gayretiniz nezd-i Devlet-i Aliyye'de ve cümle indinde ma'lûm ve âşikâr ale'l-husûs el-hâletü hâzahi ol havâlide merci'i umûr ittihaz olunarak Ordu-yı hümâyuna asâkir sevk ve ihrâcî emrinde ve hidemât-i sâirede vâki olan ikdam ve dikkatiniz nümâyân ve bedîdâr olarak hakkınızda bil-vücûh teveccüh ve îtikad-ı aliyy-i ber-kemal ve der-kâr ise dahi uhdenize ihâlesine tahrîr ve istid'â etmiş olduğumuz kazalar hasbe'l-vakt ve'l-hal müteşettit ve bazılarının a'yânları müteferrid olmaktan nâşî iktizâ-yı mevsim ve maslahat-ı nazaran pek de serfûrû bürde mutâva'at olarak cebir ve tehdîd ile izhâr-ı mülâyemet etmeyecekleri karâ'in-i hâliyeden müstedell ve bedîd ve zikr olunan kazaların iş'ârımız vechle uhdenize ihâlisinde müteayyinânıyla beynînzde mübâyenet vuku'a gelerek bunlar ile uğraşmak iktizâ edeceği mülâhazadan gayr-ı baiddir halbuki nezdinizde beyândan müstağni olduğu üzere el-yevm din ve devletimizin düşmanı olan Moskov keferesi taraf taraf mütteh-i harb-u hücum olduğundan böyle vakitte bu makûle şeyler ile uğraşmak maâzallah-u teâlâ Moskov fırsat bularak mehâmm-i seferiyeye ne vechle sekte vuku-u'nu müstelzim olacağı vâreste-i kayd iş'âr olup ma'a-hâzâ bundan akdemce Ordu-yı hümâyundan avdet eden tevkî'î dîvan-ı hümâyun izzetli Mustafa Reşid Efendi meclis-i müzâkerede mukaddemce tarafınızâ vezâret arz olunmuş iken kabul olunmamış olduğunu ve bu def'a da bu vechle iş'ârımız irâde-i seniyyeye adem-i imtisalden ihtirâzen olup yâni menvî yine adem-i kabul-ı sûreti idüğünü beyân ve ifâde etmiş olmağın hasb-el vakt vel-maslaha şimdilik husus-ı mezkûrun te'hir ile hulûl-ı vakt mukarrer ile tanzîmine tâ'lîken karar verilmiş olmağla keyfiyyet ma'lûmunuz olduk da muktezâ-yı dûrendîşi ve fetânet ve mübteğâ-ı dirayet ve hamiyetiniz üzere kemâ-kân umûr-ı me'mûre ve hidemat-i seferiyede sarf ve say-ı makderet birle ifâ-yı lâzime-i mehâmm-şinası için sarf-ı rü'yet eylemeniz muntazır olup şöyle ki muhavvel-i uhde-i liyakatiniz kılındığı üzere gerek Ordu-yı hümâyuna peyderpey asker sevk ve ihrâcî ve Dersâadet'e zehâir sevki ve gerek Balkan'ın beri yüzünde olan kazaların muhafazası

esbâbının istihsâli ve sair mekûl-u dût-ı hamîyyetiniz olan mehamm hidemâtın hüsn-i te'diye ve tensîki yine cenâbınızdan matlûb-ı ali olmağın ona göre îfâ-yı lâzıme-i hamîyyetkâri ve kâr-ı âşnâyîye sarf-ı himmet ve bezl vüs' ve miknet eylemeniz siyâkında ka'ime tahrîr ve irsâl olunmuştur. İnşallah-u teâlâ (...) bervech-i muharrer harekete himmet etmeniz matlûbdur. Fİ. 20 Cemaziyelevvel sene 1225.

بادشاه

فقطه جاش
برو حجاب نظیر
خبره ابراهیم
دورم کلک و صبا و
وزیر حکیمانه

شکوگو کرانلو مایلو قدرتلو و عظم الشیم
 اورده یوسناخی باشیمی فاعده درین زوره، ربه دزادنه احساسله قره وک سواهی دشکری نفسی منصوصی خلکی شاهان لر زده بالیک سینه استریم
 شامل طرف چاکانه مدبره موایله کوندر ایلم تجربا بلدی دور در ایدم جوانا میده بره معروفه منوره مایلو فو رملو کلا زدی قضانه تقریرها کیم با یوسنه
 ارباب شورا یله بالذکره ذی سائب و اذقهای نظامی توچده ایسم کانتشبت اولنه جو تدریر منور و یوریللا خطها اولونه کرا منقروده ملو کلا زدی
 مفیوم بیغی قریبه اذنامه عیس سیدیلرکی اولوشندر خصوصیه یور کیم کومر با بیکلیده عقدا و فاعده جکس منوره مذکره دور بهانه اولدوشم مویم اولدوش
 استماعی و جریه دزادنه توچرکی وقت و حاره منافی دکن و نیک المار هفت اولو ایلیغ نغوز دافنداری اولدوغندله ارده ایله اولدوش مساکر سوره و افرای
 اعرین و خدمات سازه ده نظوره کلویه غیرت و عیندنه و عده سنه اهل ایسی هتدعا سنده اولدوش قضا و حساب وقت و احوال ششنت دیو فیدارین
 اعلی المری سقر اولوب اذقهای موسم و مصلحه نظر کیم کونماوه مظا و عت اولدورده جریه و تهر مایله اقرار مایوت اقرچکلی و قضا و رعینا سینه نیا زده
 بیانیت وقوعه کورک بولما یله اولدوش اولدوش کیم کیم مایله قلمده غیره یولون مع هذا اليوم تهر مایله و حوت طرف نیا حوب و هجوم اولدوغندله
 یوریه وقت بوقوله شیلر ایله اولدوش معاذ الله تعالی مایله سفریم، نوجوه سکنه و قهای مستلزم اولدوشی بودوشه ارده ایله یوریه مایله ایدم
 توچون دیوانه مایله معطقی رشید افرای بیغ لری کیمس مذکره ده مقدمه مویم ایله دزادنه عرض اولدوش کیم قول اولدوش اولدوشی و بودوشه دغ
 بودوشه شغاری اراده سینه، حکم انشاء ایدم هتدرا اولدوش بعضی معنوی نیه عمیق قول صورتی انازه و بانه شیندله اولدوشنده وارده ایله ایدوش
 لزومی اولدوش بعضی بر ساعت اولدوش شش ایله مایله مایله و رو دایلیکده حساب الوقت و اعلیه خصوصیه کورک شش بیک تاخیر و معلول
 وقت مقدیره نیندنه تعقیفا قاردریش اولدوشی و قهای غیرت و عینت اذره کاکار اولدوشانوره و خدمات سفریم ده طرف مقدرت ایدوش
 کورک ارده ایله یوریه بیدری عسکوره و افرای دور سعادت نیا یوسوق کورک بالقابلک بر یوروش اولدوش قضا لری عاقبتی و سائو مویول
 دوش عینت اولدوش مایله و فیدارینک حده نایم و نسبی نیه کتوده معلول عالی ایدوش شتور و افرای مویم اولدوش و هتدرا در صیه طرف چاکانه دینت
 مویم ایله بر قله خانه کور و سید افرای بولم افرای تقوی و نسبی قنیش اولدوغندله بودوشه بر قله خانه لشکر اولدوش ارساک و سیدیلر ادره
 ایدت قریبه عقابله شغاری شری مایله یوروش اولدوشانه شکوگو کرانلو مایلو قدرتلو و عظم الشیم بادشاه حجاب لدر

HAT: 1296/50368

TRANSKRİPSİYON

Ka’i makam Paşa.

Ber muceb-i takrîr lâzım gelen vesâyâ (...) hakîmâne tahrîrat irsâl oluna.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velînîmetim efendim pâdişahım.

Edirne Bostancıbaşısı Dağdevirenzade’ye rütbe-i vezâret ihsanıyla Karadeniz sevâhili seraskeri nasbı husûsu hâkipây-ı şâhânelerinden bi’l-istîzan istimzâcı şâmil taraf-ı çâkerânemden mûmâileyhe gönderilen takrîratın vürûd iden cevab-nâmesiyle beraber mâruz huzûr-ı meâlî-i mevhûru mülûkâneleri kılınan takrîr-i çâkerânem bâlâsına erbâb-ı şûrâ ile bil’ müzâkere rey-i sâib ve iktizâ-ı nizâmı ne vechle ise ana teşebbüs oluna deyu şeref-rîz sudûr buyrulan hattihümâyun kerâmet-makrun mülûkâneleri mefhûm-u münîf-i karîn-i iz’ân abd-ı müstedimleri olmuştur. Husus-ı mezbur geçen gün Bab-ı Ali’de akd olunan meclis-i meşveretde müzâkere ve dermeyân olundukda mûmâileyhin istidâsı vechle vezâret tevcîhi vakt-u hale münâfî ve kendinin el-hâletü hâzihi ol havâlide nüfûz ve iktidarı olduğundan Ordu-yı hümâyuna asker sevk ve ihrâcı emrinde ve hidamat-ı sâire de zuhûra gelen gayret ve hamîyyetinden ve uhdesine ihâlesi istidâsında olduğu kazalar hasbe’l-vakt vel’hal müteşettit ve bazılarının âyanları müteferrid olub iktizây-ı mevsim ve maslahata nazaran pek de kerden-dâde-i mutâva’at olarak cebr ve tehdîd ile izhâr-ı mülâyemet etmeyecekleri ve kazalar müte’ayye ile beynlerinde mübaniyet vukûa’ gelerek bunlar ile uğraşmak lâzım geleceği mülâhazadan gayrı baid olub ma’a-hâzâ el-yevm düşman-ı dîn ve devlet taraf taraf müttehi harb ve hücum olduğundan böyle vâkitte bu mâkûle şeyler ile uğraşmak maâzallah-u teâlâ mehâmm seferiyyeye ne vechle sekte vukû’unu müstelzim olacağı ve bu def’a Ordu-yı hümâyun avdet iden tevkî-i dîvan-ı hümâyun Mustafa Reşit Efendi bendeleri meclis-i müzâkerede mukaddemce mûmâileyhe vezâret arz olunmuş iken kabul olunmamış olduğu ve bu def’a dahi bu vechle iş’âr-ı irâde-i seniyye adem-i imtisalden ihtirazân olub yani mânevî yine adem-i kabul sûretine ifâde ve beyân kabîlinden olduğundan ve Ordu-yı hümâyunda lüzûmu olduğuna mebni bir saat evvel irişmesi için me’mûriyeti vürûd eylediğinden hasbel-vakt ol maslahat husus-ı mezkûrun şimdilik te’hir ve hulûl-ü vakt-i mukadderiyle tanzîmine ta’lîkan karar verilmiş olduğu ve muktezâ-yı gayret ve hamîyyeti üzere kemâkân umûr-u me’mûre ve hidemât-ı seferiyyede sarf-ı makderet iderek gerek Ordu-yı hümâyuna peyder pey asker sevk ve ihrâcı ve Der-saâdet’e zahâir sevki ve gerek Balkan’ın berü yüzünde olan kazaların

muhâfazası ve sâir mevkûl dût-ı hamîyyeti olan mehâm ve hidemâtın hüsn-ü tediye ve tensiki yine kendüden matlûb-ı âlî idüğü teşvîk a'za-yı mûcib olacak vesâyâ dereceyle taraf-ı çâkerânemden mûmâileyhe bir kıt'a kâime tahrîr ve tesyîr olunması bey'el-huzzâr tasvib ve tensib kılınmış olduğundan bu vechle bir kıt'a kâime tastîr olup irsâl ve tesyîr kılınmak üzere idüğü karîn-i iml-i (...) (...) şehriyârîleri buyruldukda emr-i fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velînîmetim efendim pâdişahım hazretlerinindir.

پیشام

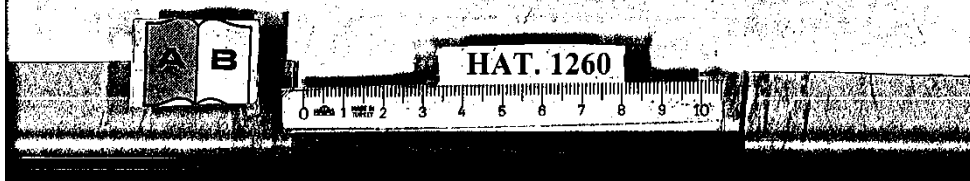
۹

بسم و دریم
صده هجری و اموات طاهر در روز دوازدهم جمادی و نطفان اخلاقی مومنانی غیبی از طرف اولاد

شکوه کرامت و مایه قدر تو و تقیتم اشم
اشرفان سینه شاهانه لری بر کاتبه اشوسنه مبارکه ده جماع مسلمین ادای فریضه حج شریف برله و علیه لریه و روداد
بمنه تعالی صده هجری اولاد لریک وقت اعزاجی کوبه کوبه نصر با یکجه اولاد فینه بنا شدیم صده هجری اولاد لریک اما نیک امانت
بر تو لریه امانت روز ده اولاد نای بالذو خطه خاطر کلاه تو لریک اصیلی بر قطعه وصله بر تقیم ایشیر لری
نظرو مایه نور سهر بار لری بیور لریه ایوبه تقدیم خطی کیلای ملکانه لری قدری امانت نکور نیک و کرامت اولاد
محمد لریک نیک لر زنه بر نه و یا خود آخر تو لریه تقوی امانت سینه جویا بیارینه متوقف ایدک و امانت نکور نیک
حسبه اقدی تو لریه امانت سینه از ده قاطعه خسرو لری مقامه اولاد بر عهد سینه اولاد نصی و قوت اولاد لری موری
بردی معقوله رویت ایشیری کنور تینه اولاد نصی محاط علم لری سید لری اولاد لریه شکوه کرامت و مایه قدر تو
و تقیتم اشم پیشام حق نیک

خواجگانه دیوانه هجری اولاد سید خلیل ذری تو لری نرد جا کوبه کلوب ادای فریضه حج شریف اوصای امانت
اولاد فینی بیانه برله خضانه اغافلک کنور امانت رجا و نیاز ایدک خضانه اغافلک جانب میبیره بر کعبه دارنده
اولاد فینی خضانه اعلی و طاهر اوصای ایدک مصارفی بدنده رویت اتوک معارف اولاد فینی افاده اولاد فینی موی ایدک
خضانه اغافلک استعاسی اجه اعلیه اولاد فینی محمد کسب شرف ایوبه اولاد فینی بیانه ایشی و موی ایدک تو لریک
بوسیله ایه بر سه بر قریب سق و علیه ده انفکاک بر نزع وقت و حاله مؤلفه اولاد فینی خاطر کلیم ارده کوز
خضانه اغافلک موی ایه تو لریه و یا خود آخر بر نه لریه امانت متوقف اولاد کرامت عاده ملک لری بر نه
محاط علم لری بیور لری اولاد لریه حضرت سید اولاد

HAT 1260/48721

TRANSKRİPSİYON

Benim vezirim.

Surre-i Hümâyun emaneti Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya tuhfeat ağalığı mûmâileyh Halil Efendiye tevcîh oluna.

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velînîmetim efendim pâdişahım eser-i teveccühât-ı seniyye-i şâhâneleri berekâtıyla iş bu sene-i mübâreke huccâc-ı müslimîn edâ-yı farîza hacc-ı şerif birle der-aliyyelerine vürûd idüb (...) teâlâ surre-i hümâyunlarının vakt-i ihrâcı gün be-gün takarrüb itmekde olduğuna binâen şimdiden surre-i hümâyunları emanetinin erbâb-ı iktidardan bir kullarına ihâlesi lâzımeden olmakdan nâşî bil-mülâhaza hatra gelen kullarının esâmisi bir kıt'a pusulaya terkim itdirilüb manzûr-ı meâlî mefhur-u şehriyârieleri buyrulmak için takdim-i hâkipâye-i kimyâsa-yı mülûkâneleri kılındı. Emânet-i mezkûrenin zikr olunan pusulada muharrerü'l-esâmi bendelerinden birine ve yâhud ahâr bir kullarına tefvîzi irâde-i seniyye-i cihân-bânîlerine mütevakkıf idüğü ve emânet-i mezkûrenin Hüseyin Efendi kullarına ihâlesine irâde-i kâti-i hüsrevâneleri müteallik olur ise uhdesinde olan mansıbı ve kapukethüdalıkları umurunu bir ademi ma'rifetiyle rü'yet itdirmesi kendüye tenbih olunacağı muhat-ı ilm-i alileri buyruldukda emr-i-ü fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlüvilinîmetim efendim pâdişahım hazretlerindir.

Hâcegân-ı Dîvan-ı Hümâyundan ordu mimarı sâbık Halil Efendi kulları nezd-i çâkeriye gelüb edâ-yı farîza-ı hacc-ı şerif aksa-yı âmâl-i olduğunu beyân birle haftân ağalığının kendüye ihâlesini ricâ ve niyâz eylediği haftân ağalığının cânib-i mîrîden bir gune vâridatı olmayub haftân ağası olanlar iktizâ iden masârifini yedinden rü'yet itmek mu'tâd olduğu ifâde olundukda mûmâileyh kulları haftân ağalığını istad'âsı akçe emeliyle olmayub mücerred-i kesb-i şeref için olduğuna beyân itmiş ve mûmâileyh kullarının bu vesile ile bir seneye karîb müddet der-aliyyeden infikâkı bir nevi' vakt-ü hale muvâfık olduğu hatıra gelmiş ise de zikr olunan haftân ağalığının mûmâileyh kullarına ve yâhud âhar bir bendelerine ihâlesi mütevakkıf-ı irâde-i kerâmet âde-i mülûkâneleri idiği muhat-ı ilm-i alileri buyruldukda emr-i-ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

(3884)

Handwritten header text in Ottoman Turkish script, likely a title or reference number.

Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, detailing a decree or administrative order.

HAT 96/3884

TRANSKRİPSİYON

Edirne’de olan Ömer Paşa kullarının Filibeden Edirne tarafına me’mur asâkir için Mu’ahhar etrâftan (...) sonra tertib olunmuş olmağla tâyinâtı merkume (...) (...) iktizâ edenlere havâle (...) tahrîr olunacağı muhat-ı ilm-i alileri emri fermân hazret-i menlehü’l emrindir.

Delvetlü saâdetlü re’fetlü mürüvvetlü (...) Sultanım hazretleri.

Uhde-i hulûsularıya tevcîh buyurulan Çirmen sancağının bir senede hasıl olacak ceviz (?) mağdurı yedi bin beş yüz guruşa bâliğ olub elhâlet hâzihi müdâfaasına me’mur buyrulduğumuz umûr-u mühimmenin bi’kudretullah-u teâlâ te’diye ve tetmîmi zımında daire-i (...) mevcûd olan enderûn ve birûn etbâ’larım kullarımdan mâadâ delil başıların ve tüfenkçü başıların rûz-merre muhtâç oldukları ta’yînâtları ve mâhiyyeleri iş bu hulûl-i (...) sene-i mübâreke Muharremü’l-hâramının gurre-i itiyâdından mâh-i mâh zarûrî sarfına muhtâc olduğum ta’yînât ve mâhiyelerine derecelerde olduğu ma’lûm-u âlîleri buyrulmak için defteri tertîb ve savb-ı âlîyelerine ba’s ve te’yir kılınıp mukaddem ma’ruzât sâdikanem takdîmiyle irsâline müsâade-i aleyh-i şâyân buyrulması niyâz olunan asker-i cedit dâhi ta’yîn ve irsâl buyrulduğu suredde rûz-u merre ta’yînâtlarının te’diyesiçün idâre-i hidmet ta’yinat askeriyeye muktedir birinin nüzül emini nasb-ı muktezâyâtdan olmakdan nâşî elhâlet hâzihi mâhrûsa-i Edirne âyanı dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Dağdevirenzade Mehmed Ağa bendeleri ba-emr’i âlî hidmet-i merkumeye ta’yîn buyrulup teshîl-i memuriyeti zımında der-i’aliyyeden mi irsâl buyrulur yâhud Edirne cizyesi malından mı havâle buyrulur bir mikdâr akçe mûmâ-ileyh bendelerine irsâl buyrulmağla sınıf-ı askeriyemiz kullarının zarûret çekmemeleri hususuna müsâade-i âlîyye şâyân buyurulması temennâsı vesîle-i ibrâz ihls-ı müstedîmanemiz olmuştur inşâallah-u teâlâ lede’ş-şerefü’l-vusûl-ü keyfiyet hâl-i ma’lûm re’fet-i iştimâleri buyrulub ber-minvâl-i muharrer mûmâ-ileyhinde bendelerine akçe irsâli ve yâhud havâle buyrulmasıyla nüzül eminiğine me’muriyeti (...) halisanemizdir. Fİ. 6 muharrem 1217.

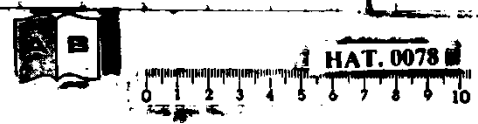
(1229)

۲۸۰

قادرانك اقباليل اولدي هر اوردن ابل خود ارضي حقدن خط خوارگر نايان ختميني ختمينده خمرانه ابل دورد ايرد امان اقباليان قديره

استبراه گارند الدوله ايللي مازد ايرسي كوت ايجوز خمرانك ابل سيبديده كوت جودني خوارزه و ارض حاجي سزه نايان ختميني ختمينده
خواريزنه كيا ليوي ايجود مسادام ختميني ختمينده و عدد ايرلي ختميني ختمينده اقبده حالي ختمينده و اقبلي كوت ختميني ختمينده
اهالي جودني و اقبلي ختمينده كيشه احوال سزا و اقبلي ختمينده اقبده حالي ختمينده اقبده حالي ختمينده اقبده حالي ختمينده اقبده حالي ختمينده
قوتاني اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
اقامت اقبده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
خواريزنه ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
اوردني كوت ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
اولدي ختمينده و ساي سا ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
لما ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
و اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
دوبار ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده
ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده اقبلي ختمينده

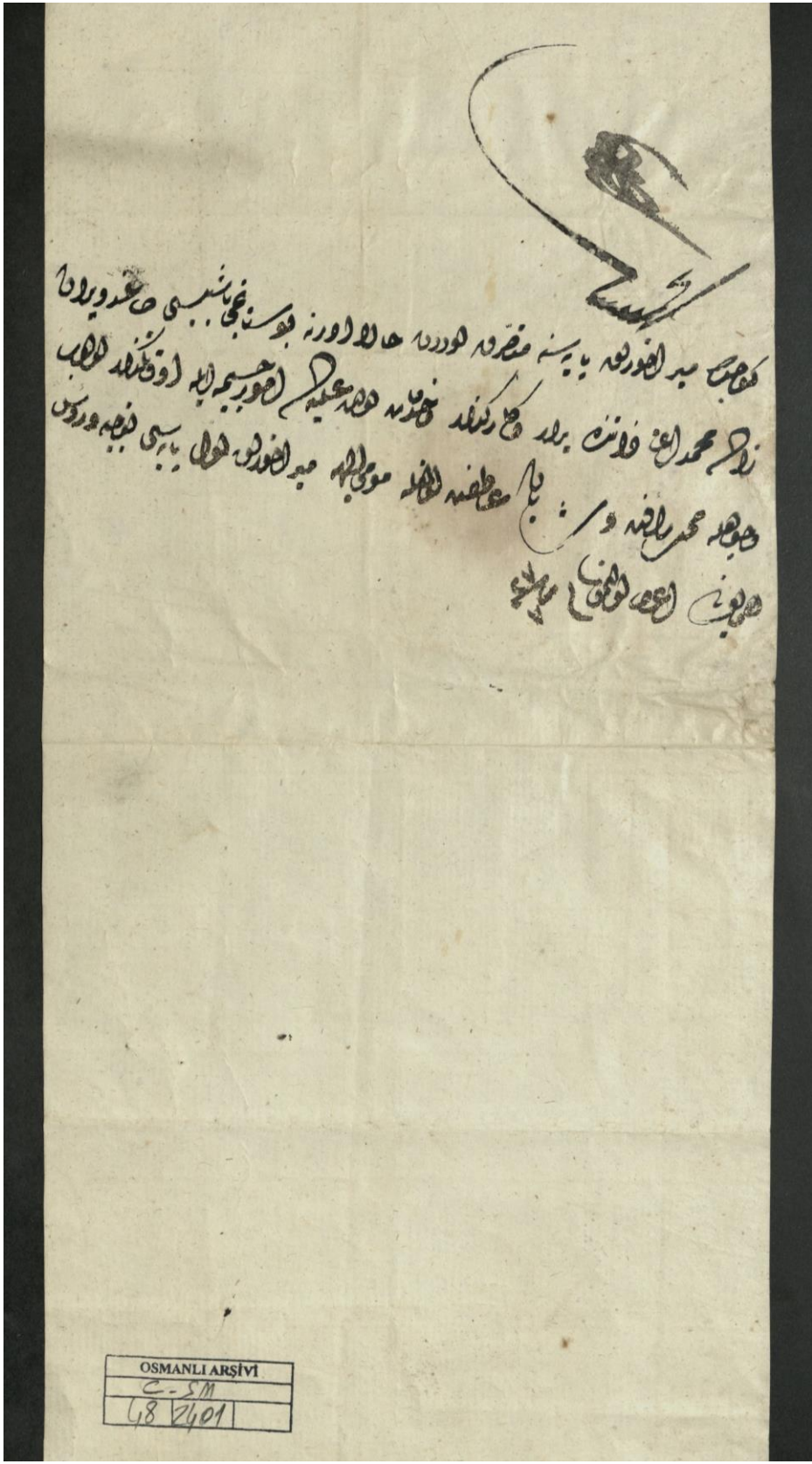
HAT 78/3209-A

TRANSKRİPSİYON

Karşudan Ağalıkla Ordu-yı hümâyun ile memur olup bu def'a izzetlü Abdurrahman Paşa hazretleri taraflarından tahrîrat ile vürûd iden Emin Ağa kullarının takrîridir.

İş bu mâh-ı Cemâziyelâhırın üçüncü pazartesi günü üç yüz nefer süvâri ile Silivriden hareket Çorlu civârında vâki Hacı Şerefli karyesi ve Vakıflı karyesi havâlisinde kesb-i ittîlâ için müşârün-ileyh hazretleri tâyin ve me'mûr edip muktezâ-yı me'mûriyeti üzere mahall-i merkuma varılıp gerek Canatı reâyâlarından ve gerek ahâlî-i Çorlu (...) olduktan keyfiyyet-i ahvâl sırren ve alenen tecessüs ve tefahhus olundukda taharrî ve tahkîke göre Edirne âyanı Dağdevirenzade'nin karîndaşı Ahmed Haseki ve eniştesi Kel Ali ve delibaşısı sâbık Kör Abu üç yüz süvâri ile Çorlu'ya (...) mezkûreden iki gün mukaddem nüzûl ve onda ikâmet üzere olup ancak iş bu neferât şimdiki halde hârice çıktıkları yoktur. Çorlu ve havâlisinde sâkin olan ahâli mugâlata ve (...) havâdisata mübtelâ olup dâima etrâf ve eknâfa bu vechle şüyû ibtidâr ediyorlar benim avdetimde bu vechle olduğunu takrîr için bu tarîke gönderüp ocak ketküdası Süleyman Ağa'yı bin beş yüz nefer kadar süvâri ve tob ile yine etrâfa geşt ü güzâr için göndermiştir ve dâima tecessüs-ü ahvâlden hâli bulunduğu yoktur ve sâye-i şâhânedede (...) hamden bir hususda müzâyaka çekilib cümlesi istirâhat ve takviyet ve istihkâm üzere olduğu ve mukaddemâ Tekfurdağına gönderilip avdet iden câsûsîlerin takrîrine göre elhâlet hâzihi tahmînen yüz elli nefer Gümölcine'den ve otuz nefer Fere'den ve otuz nefer Dimetoka'dan ve yüz nefer mikdâr Malkara ve Keşan ve Cîsr-i Ergene'den ve Hayrabolu'dan vürûd edip anlar dahi Çorlu gibi ikâmet üzeredirler ve Âsitâne-i aleyhden huzûr buyurulan şikâyetlerden bir aded ferdin Tekfurdağı civârında (...) kenarında sâkin olur iken birkaç yüz eşhâsı Tekfurdağı'ndan çıkıp deryâyâya karîb mahalle kurşun endâht eylediklerine mebnî zikr olunan ferdin dahi açıkda olan sefînelerle lenger-endâz olduğunu ve zahâir hususunda müzâyaka yoğ ise dakîk ile şairde killet olup Âsitânedeki külliyyetlü şair ve dakîk irsâline inâyet buyrulmasını takrîr ider.

OSMANLI ARŞIVI
2-511
48/2401

TRANSKRİPSİYON

Küçük mîrâhurluk pâyesine mutasarrıf olan hâlâ Edirne Bostancıbaşı Dağdevirenzade Mehmed Ağa zatında yarar ve kâr-ı güzâr (...) Devlet-i aliyyede umûru cesime ile elkad-güzâr olub vücûhla mahall-i ref'et ve şayan-ı atûfet olmakla mûmâileyhe mîrâhurluk-u evvel pâyesi tevcîh ve dûş-ı hümâyundan îtâ olunmak üzere. Fİ. 7 Rebiülahîr sene 1227.

تمام زین قبیل از قوه سرتیپ

سازند عطر فلو مرقوم قران عظیم مقام حقدی

امر محافظه سی محول عین خاصه ازکی اولاد بوقدر حجاج مسلیبه ونداد بیت دین العالمینده شونلو قدرنلو مهانبو و عظیم
و عظیمتر ازین حقدینه عظیم خیر دعا الی یلیوب بوزن صکره او جانانه وارن حجاج سلیمه سموع و جینه به معلوم
اوله منی امرشکار اولمنه هان بوجه ایکه صحنه هایون اینی داخوردن انجلیک بجهله وینی طوقه مکن اولدی
صالح باشا شویدد بویهدد دیر دن زهات مالینی نفوه ایبه نفوذ خالصانه من عظیم خلیل کنوردیکنده صبره
بروجه طاق کتوره دم بیه الحزین خراسنی تربی سر مطوعه بابعلی برقطه عریفه مزارسال انکشد
اه شایه کفیت معلوم ساندک جیدرفش سر مطوعنی وریفه مزی بابعلی به تقدیه هت بوردکار اولدی

مفتون رفونک ایتکی زهاتنه و مالینی نفوهاتنه برجهله صبری مکنه اولدینده ایتنه بویه نظام عمل ایچونه
بشی ایتک تک شونلو عظیمتر ازین بوبابن کوجنمالک ایچوره سر حقدار حضرت شهریار و بربر باشی حقدار
منه و ما کیوب شونلو ازین مبارک ایاقارینه صارملر کیوبه رها و نیاز بویهدد بوبابن هر فند کشلوه
و بوا دایک ایتیم بیه تقصیر ایزن عفوکی خصوصیون شونلو ازین مبارک ایاقارینه صارملر بویه رها و نیاز
بوردلر خننه عطر فلو بشی حقدار اغا حقدارینه بوزن برقطه شقه خیز و دون و دقه لغا صواب
سازندیه ارسال و تیر انکشد کنکرز بانفس کونورده شقه مزی اعطا و بجهله موعیها حقدارینه ایچینه
رها و نیاز بویهدلر طاق و تنادر

۲۵
۳۴۳

HAT 343/19619-B

TRANSKRİPSİYON

Şam vâlisi kullarından kapukethüdasına gelen şukkasıdır.

Saâdetlü atûfetlü meveddetlü karîndaş-ı (...) ekremim sultanım hazretleri.

Emr-i muhâfazası muhavvel uhde-i hâlisani olan bu kadar hüccac-ı müslimîn ve züvvar-ı beyt rabbe'l-âleminden şevketlü kudretşü mehâbetlü veliyyü'l-niam-ı alim velînîmetimiz efendimiz hazretlerine azîm-i hayr-ı dua aldırılıp bundan sonra ol cânibe varan haccac-ı müslimînden mesmû ve cümleye ma'lûm olacağı emr âşikâr olmağla hal böyle iken surre-i hümayun emini Dağdeviren-oğlunun bervechle dilini tutmak mümkün olmadı Salih Paşa şöyle der böyle der diyerek türrehat mâlâya'nî tefevvüh ile nüfûz-u hâlisanemize azim-i halel getürdüğünden sabra bervechle tâkat getüremedim beytül-haremeynde cezâsını tertib ve ser-i maktûğla Bab-ı Aliye bir kıt'a arızamız irsâl olunmuşdur inşaallahu teâlâ keyfiyyet-i ma'lûm-u saâdetleri buruldukte ser-i maktûnu ve arızamızı Bab-ı Ali'ye takdime himmet buyurmaları me'muldür.

Maktûl merkumun itdiği türrehatına ve mâlâya'nî tefevvüh bervechle sabrı mümkün olmadığından işte böyle nizâm-ı alem için bir şey itdik lâkin şevketlü velînîmetimiz efendimiz bu babda gücenmemek için ser çukadar hazret-i şehriyâri ve berberbaşî hazretlerine mâhsusan gidüb şevketlü efendimizin mübârek ayaklarına sarılmaları için ricâ ve niyâz buyurasız bu babda her ne kadar küstahlık ve bi-edeblik itdim ise de taksîrâtımızın avfı hususu için şevketlü efendimizin mübârek ayaklarına sarılıb ricâ ve niyâz buyurmaları zımında atûfetlü baş çukadar hazretlerine bu def'a bir kıt'a şukka tahrîr ve derun-u varakaya leffen savb-ı saâdetlerine irsâl ve tesyîr olunmuşdur kendiniz bin-nefs götürüb şukkamızı i'ta ve bu vechle mûmâileyhima hazretlerinin ikisine ricâ ve niyâz buyurmaları me'mul ve mütemennâdır. Fİ. 5 Muharrem Sene (12)33.